

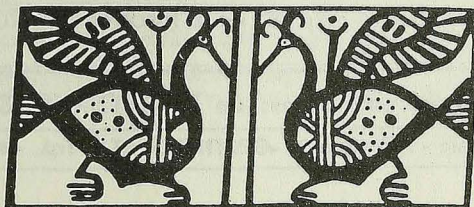

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΥΠΡΟΣ

ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ, ΣΤ. ΔΗΜΟΥΛΗΣ, ΚΩΣΤΑΣ ΠΡΟΥΣΗΣ, ΑΝΔΡΕΑΣ ΡΑ-
ΔΟΣ, STANESCU, ΣΙΜΟΣ ΜΕΝΑΡΔΟΣ, ΜΑΡΙΟΣ ΝΕΟΠΤΟΛΕΜΟΥ, Δ. Σ. ΕΥΑΓ-
ΓΕΛΙΔΗΣ, Δ. Μ. Σ., ΙΩ. Ι. ΘΕΟΧΑΡΙΔΗΣ, ΑΝΘΟΣ ΡΟΔΙΝΗΣ, ΝΙΚΟΣ ΠΑΝΑ-
ΓΙΩΤΟΥ, Γ. ΠΑΠΑΧΑΡΑΛΑΜΠΟΥΣ, ΘΕΜΙΣ ΘΕΟΧΑΡΟΥΣ, Γ. ΧΑΤΖΗΚΩΣΤΗΣ,
ΙΑΚ. ΚΥΘΡΕΩΤΗΣ.

293 - 295

ISSN 0554 - 3363

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΥΠΡΟΣ

ΜΗΝΙΑΙΟ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ

Υπεύθυνος έκδοτης: ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

Άνδροκλέους 2, Λευκωσία, Τηλ. 65900

Για τούς Συνδρομητές Έλλάδας:

Παρακαλώ να πληρώνεται ή συνδρομή στην ΕΘΝΙΚΗ ΤΡΑΠΕΖΑ ΕΛΛΑΔΟΣ

Πίστωση Λογαριασμού 080/51260530

από όνομα: Παναγιώτης Κ. Χρυσάνθης

αίτιολογία: Συνδρομή περιοδικού «Πνευματική Κύπρος» έτος...

καί να μās στέλλεται ή απόδειξη για τὰ βιβλία μας.

Έτήσια συνδρομή	Κ£3.00
Έτήσια συνδρομή δια βιβλιοθήκες, σχολεία, οργανισμούς	Κ£4.00
Έτήσια συνδρομή Έλλάδος	1200 δραχμές
Έτήσια συνδρομή εξωτερικού	\$14 (δολάρια)
Τιμή τεύχους	Κ£0.50 σέντ
Τιμή διπλού τεύχους	Κ£0.75 σέντ

Τὰ χειρόγραφα δὲν επιστρέφονται. Κλοσὲ καὶ φωτογραφίες επιστρέφονται.

100 ἀνάτυπα πρὸς τρεῖς λίρες τῆ σελίδα πληρώνονται ἀπὸ τὸν συγγραφέα στὸν τυπογράφο.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ: Τρία Μυθολόγια	41
ΣΤ. ΔΗΜΟΥΛΗΣ: Χρῶμα ἔνοχο	42
ΚΩΣΤΑ ΠΡΟΥΣΗ: Τέσσερα Νέα βιβλία γιὰ τὸν Καθάφη	43
ΑΝΔΡΕΑΣ ΡΑΔΟΣ: Νικήτα Στανέσκου	48
NICHITA STANESCU (μετ. Α. Ράδος): Τραγούδι, Ἡ ποίηση	49
ΣΙΜΟΣ ΜΕΝΑΡΔΟΣ: Ἀπὸ τὰ κατάλοιπά του	50
ΜΑΡΙΟΣ ΝΕΟΠΤΟΛΕΜΟΥ: ἘΕ ἐπισκέψεως	52
Δ. Σ. ΕΥΑΓΓΕΛΙΔΗΣ: Ὁδύνη, Στὴν Κύπρο	52
Δ. Μ. Σ.: Ἐκ θαθέων	53
ΙΩ. Ι. ΘΕΟΧΑΡΙΔΗΣ: Ἡ κληρονομία τοῦ πατέρα	61
ΑΝΘΟΣ ΡΟΔΙΝΗΣ: Νῦν καὶ αἶε	64
ΝΙΚΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΥ: Ὑπῆρξε πεζογράφος (Κωνστ. Γ. Ἐλευθεριάδης)	65

ΚΑΘΕ ΜΗΝΑ - ΠΝΕΥΜΑ ΚΑΙ ΖΩΗ - Γ. Παπαχααραλάμπος: Ἡ ἴδρυσις τῆς Βιβλιοθήκης Φανερωμένων - ΡΑΔΙΟΦΩΝΟ - Θ. Θεοχάρους: Κ. Χρυσάνθη «Ἐεὶ Κύπριοι Ποητὲς» - ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ - Δ. Σ. Εὐαγγελίδης: Μάγιας Δρόσου «Βυζαντινὸς Εσπερινός» - Γ. Χατζηκωστή: Νίκου Ὁρφανίδη «Ἐικοσι κείμενα» - Κ. Χρυσάνθη: Κ. Τσιρόπουλου «Πολιτισμὸς τοῦ σώματος» - Ἰάκ. Κυθρεώτης: Κ. Χρυσάνθη «Ἐεὶ Κύπριοι Ποητὲς» - Κ. Χρυσάνθη: Ἄγνης Βλασιανοῦ - Ἀρβανίτη «Κ. Παλαμᾶ ἀνέκδοτα γράμμασαστὸ Νίκο Β. Φανδρίδη», Π. Πρεβελάκη «Α. Σικελιανός» - ΤΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑΡΙΟ ΤΟΥ Κ. ΧΡΥΣΑΝΘΗ - ΓΕΝΙΚΑ - ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ - ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΔΕΛΤΙΟ.

ΠΡΟΣΑΡΤΗΜΑ: Κ. Χρυσάνθη «Δελφικὲς Ἀμφικτυονίεες».

ΝΕΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ

ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

Λυρικός Λόγος, τόμ. Α' καὶ Β'	£ 10
Δημήτρης Θ. Λιπέρτης	£ 2
Ἐεὶ Κύπριοι Ποητὲς	£ 1

Πωλοῦνται καὶ στὸ περιοδικὸ «Πνευματικὴ Κύπρος»

Υπεύθυνος κατὰ νόμον: Δρ Κ. ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

Τύποις: Τυπογραφεία - Λιθογραφεία «ΘΕΟΠΡΕΣ» ΛΤΔ, Τηλ. 44940 - 48883

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΥΠΡΟΣ

ΤΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΤΙΜΗΘΗΚΕ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Υπεύθυνος: ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

ΧΡΟΝΙΑ ΚΕ'

ΜΑΗΣ — ΙΟΥΛΙΟΣ 1985

ΑΡ. 293—295

ΤΡΙΑ ΜΥΘΟΛΟΓΙΑ

Στόν Πάτροκλο Σταύρου

ΑΓΓΕΛΕ ΤΩΝ ΜΙΚΡΩΝ ΕΛΠΙΔΩΝ

Ἄγγελε τῶν μικρῶν ἐλπίδων,
κίχμάλωτε μὲς τις ὠραῖες ἐκφράσεις,
ὡς πότε θ' ἀντιστέκεσαι στίς προισβολές τοῦ ἀγέρα,
νὰ νοιώθεις νὰ σοῦ παίρνει τὰ μαλλιά μὲς τις παλάμες του
νὰ μὴ μποροῦν τὰ χέρια σου νὰ ἐπαναφέρουν
τὴν κόσμια ἔκφρασή σου,
φτωχὲ τῆς Κύπρου φύλακα, μὲ τὴ σπασμένη σου ρομφαία,
πού κάθεσαι στὸ τελευταῖο σκαλι τῆς ἀντοχῆς!

Ἐδῶ στὸ κοιμητήρι ὀνόματα ἐναπαύονται πολεμιστῶν.

Ἡ ἀγωνιμία τὰ σώζει.

Ἐμᾶς μὲ τὰ χοντρά ψηφία ποῖος θὰ μᾶς σώσει;

Τοῦ χρόνου φτάνει ἡ ἀρβύλα καὶ πατὰ τὸ μέτωπό μας!

Κι' ἐσύ, Τριανταφυλλένη μου, νὰ περπατᾶς μὲς τὰ ὄνειρα

νὰ σὲ τρομάζουν τὰ χαμένα ὀνόματα

κι' οἱ παιδικοὶ σου κῆποι, πού κοιμούνται

στὸ παρελθὸν καθὼς τὰ σχολικά ἐγχειρίδια

τῆς τελευταίας μας τάξης.

ΚΑΛΟΚΑΙΡΙΝΟ

Μικρὴ Τριανταφυλλένη, νὰ κοιμᾶσαι στὴν Ἄμμόχωστο
πάνω σὲ μιὰ ἄμμο εὐγενική, πού τὴν ποτίζει ὁ ἥλιος,
νὰ παίζουσι στὰ μαλλιά σου οἱ ἀρχοντικές θρησκείες τῶν μύθων
καὶ στὴν κοιλιὰ σου νὰ διαγράφεται τῆς Κύπρου ὁ χάρτης,
γεμάτος περιδέραια καὶ πανέρια,
καὶ νᾶρχοντα: ἀπ' τὸ πέλαγος οἱ χρυσαφένες αὔρες
νὰ σοῦ μιλοῦν γιὰ τὰ νησιά τοῦ Αἰγαίου,

και μιὰ στιγμή νά γίνεσαι ένας ποταμός γεμάτος νόημα κι' ιδέες
και νά ξεχύνεσαι στά στήθη του νησιού,
χωρίς προλήψεις κι' ύπακοές, ἐλεύθερα σάν τὰ περίεργα μάτια
των παιδιῶν

ὄταν μιλοῦν μέ τ' ἄστρα. . .

ΠΡΟΣΩΠΙΚΟ

Ὅταν ἀκούσεις τοὺς Θεοὺς νά κλαίνε
ν' ἀναχωρήσεις.

Ποδῆρη φόρεσε χιτώνα κι' ἔθγα
στὶς πολέμιστρες τῶν παλιῶν σου τοποθεσιῶν.

Ἦταν ὄρατο πού σ' ἔθρεψεν ἡ Λευκωσία.

Προσκύνησε τὸ χῶμα, πέσε στὸ κενό,

χωρίς λυγμό, χωρίς παράπονο,

μεσόγειος πολέμιστῆς τοῦ στίχου.

Ἄλλὰ τῆ δειλιγῆ σου ποίηση μέ τοὺς μενεξεδένιους ἤχους,
τοὺς ἴσκιους ἀπὸ σύννεφα φανταστικά σ' ἓνα οὐρανό,
πού ζεῖ μονάχα στ' ὄνειρο και καρτερᾶ τὸ χᾶδι ἀπὸ φεγγάρι,
τῆ δειλιγῆ σου ποίηση μέ τὴν ἐπάρκεια τῆς καρδιάς γεμάτη ἀπ'
τὸ παιδικὸ χαμόγελό σου πού ἀγθισε μιὰ μέρα στὴν Ἀμιόχωστο
σὲ μιὰν ἀπρόδλεπτη συνάντηση μέ τὴ μικρὴ Ἀφροδίτη,
μὴν τὴν ἀφήσεις στά χειρόγραφα μιὰ σκόρπισέ τὴν
στὸν δειλιγὸ ἄνεμο τῆς Λευκωσίας μέ μιὰ χειρονομία
πού νά θυμίζει Αἰγαῖο κι' Ἀπρίλη.

ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

ΧΡΩΜΑ ΕΝΟΧΟ

Καλλιόμοη κι ἐκτάκτως εὐμελής,

λεῖο κυπαρισσι μαγιό.

Ὁραῖα λυγισμένη συλλέγει πετραδάκια,

κινήσεις καλοζυγισμένες

λίαν ἐρεθυστικές.

Τὰ μάτια, συνηθισμένο καστανό, λάμπουν ἀλλιώτικα

ὄμοια μ' αὐτὸν ἐδῶ τὸν ἀνελέητο ἥλιο

τὸν αἰχμηρὸ βοριά, λεπίδι δίκοπο.

Ψηλόλιγνο κορίτσι,

χρῶμα κυπαρισσι πρὸς τὸ λαδί,

λὲς κι' εἶσαι τσαχπίνικο κυρτὸ κυπαρισσάκι

στὸ κοιμητήρι μέ τίς δρυς,

τύλη βορεινή.

ΣΤΕΡΓΙΟΣ ΔΗΜΟΥΛΗΣ

ΤΕΣΣΕΡΑ ΝΕΑ ΒΙΒΛΙΑ ΓΙΑ ΤΟΝ ΚΑΒΑΦΗ

Ο ποιητής Κ. Π. Καβάφης εξακολουθεί να προσελκύει όλο και περισσότερο ενδιαφέρον σοβαρών μελετητών της νεοελληνικής ποίησης. Ο περυσινός χρόνος — 120 χρόνια από τη γέννησή του, 50 χρόνια από το θάνατό του — είχε κηρυχθεί «έτος Καβάφη», και παντού ο Ελληνισμός αλλά και ο Ξενογλωσσος πνευματικός κόσμος σημείωσε τις επετείους της γέννησης και του θανάτου του με τιμητικές αμιλλίες, αναμνηστικές γιορτές και εκδόσεις. Οί τιμητικές εκδηλώσεις για τον Καβάφη συνεχίζονται και φέτος, ιδιαίτερα με μελέτες σε περιοδικά και βιβλία. Παρακάτω θα ασχοληθώ με τέσσερα νέα βιβλία για τον Καβάφη που έχουν εκδοθεί με την επιμέλεια του Γ. Π. Σαββίδη¹.

**

Το πρώτο βιβλίο για το οποίο θα μιλήσω εδώ είναι «Τα Αποκηρυγμένα. Ποήματα και Μεταφράσεις (1886—1898)» του Κ. Π. Καβάφη που βγήκαν περί το τέλος του 1983 με τη φιλολογική φροντίδα του Σαββίδη². Ο καθηγητής Γ. Π. Σαββίδης προσφέρει και πάλι σημαντική εκδόλευση στη μελέτη της νεοελληνικής λογοτεχνίας, ξεχωριστά στον κύκλο της καθαφικής ποίησης. Έπειτα από τις προηγούμενες, βασικές, εργασίες του με εκδόσεις των αναγνωρισμένων ποιημάτων του Καβάφη και των ανέκδοτων, με μεταφράσεις του στ' αγγλικά, και με πλήθος μελετών του για διάφορα καθαφικά προβλήματα, ο Σαββίδης παρουσιάζει τώρα στον τόμο αυτό τα αποκηρυγμένα ποιήματα του Ποιητή και τις μεταφράσεις του. Τα ποιήματα αυτά είχαν δημοσιευτεί σε περιοδικά κατά τα χρόνια 1886—1898, αλλά ο ίδιος ο Καβάφης τα αποκήρυξε κατόπιν, κ' έτσι δεν τα περιέλαβε στις μονόφυλλες εκδόσεις του που αποτέλεσαν μετά το θάνατό του τη βάση για την οριστική έκδοση των 154 ποιημάτων του (1935).

Τα αποκηρυγμένα αυτά ποιήματα δεν προσθέτουν, βέβαια, στην ποιητική αξία του Καβάφη, — ίσως μάλλον και ν' αφαιρούν. Είναι απηχήσεις των ρωμαντικών τάσεων και ρευμάτων της εποχής εκείνης, και της κάπως προγενέστερης, στην Ελλάδα. Μερικά τα χαρακτηρίζει άκρατος ρομαντισμός και πεισιθανατισμός, άλλα όμως έχουν συμβολιστικό περιεχόμενο και κάποτε άλλα δείχνουν μια κάπως ρεαλιστική επιφάνεια. Στα περισσότερα η γλώσσα είναι αυστηρή αρχαϊζουσα, σ' άλλα κάπως απλούστερη καθαρεύουσα, και σ' άλλα χρησιμοποιείται μια μεικτή μορφή της δημοτικής. Η στιχουργία στην αρχή είναι πολύ τεχνική και τεχνητή, αλλά αρκετά μονοκόμιατη, μονόξυλη καλύτερα. Σιγά σιγά όμως αποχτά κάποια χάρη, φυσικότητα και αυθορμησία.

1. Για ένα πέμπτο καθαφικό βιβλίο, στην έκδοση του οποίου έχει επίσης συμβάλει ο Γ. Π. Σαββίδης με μια μελέτη του, θα γράψω άλλη φορά. Το βιβλίο αυτό είναι: «Κύκλος Καβάφη» της Εταιρείας Σπουδών Νεοελληνικού Πολιτισμού και Γενικής Παιδείας, 1983.

2. Κ. Π. Καβάφη, «Τα Αποκηρυγμένα. Ποήματα και Μεταφράσεις (1886—1898)». Φιλολογική επιμέλεια Γ. Π. Σαββίδη. Ίκαρος (Αθήνα) 1983, σ. 140.

Ωστόσο υπάρχουν ανάμεσα στ' «αποκηρυγμένα» μερικά ποιήματα στα οποία παρουσιάζονται θέματα που τα ξαναβρίσκουμε πιο ολοκληρωμένα, πιο καθαρά και πιο οριστικά δουλεμένα στα ώριμα ποιήματα του Καβάφη. Ιδιαίτερα, μερικά σαν κάπως «ιστορικά» ποιήματα, άλλα σαν «φιλοσοφικά», κι άλλα με κάποιους «Παράξενους» παραλληλισμούς για κάποιες ιδιότυπες παρατηρήσεις και γνώμες του Ποιητή πάνω στη ζωή και στα φτωχά της, παρουσιάζουν πολύ ενδιαφέρον, κυρίως για συγκριτικές μελέτες με το κατοπινό έργο του. Π.χ. «Ο Οιδίπους» (σ. 40) πολύ θυμίζει την τεχνική, το ύφος και τη διάθεση του ώριμου Καβάφη. Σ' άλλα, η γνωστή «ειρωνική» ματιά του Καβάφη κάνει την πρώτη της εμφάνιση. Και άλλα στιχουργήματά του, που τα ξαναδούλεψε κατόπιν και περιλαμβάνονται τώρα στο αναγνωρισμένο corpus των ποιημάτων του, δείχνουν πως από την αρχήν ήδη δεν πρόκειται για απλές, άτεχνες, φτωχές δοκιμές, αλλά για πρώτες πηγές αξιόλογες.

Τα «αποκηρυγμένα» είναι ιδιαίτερα χρήσιμα στον ειδικό «καθαριστή», για να του δείξουν από πού και πώς ξεκίνησε ο Καβάφης, και ποιά σφαλερά δήματα έκανε ωστόσο κατασταλάξει στη δόκιμη εργασία του. Και ασφαλώς μπορούν για μιαν ακόμη φορά να διαπιστώσουν πόσο ισχυρό κριτικό αυστητήριο είχε ο Καβάφης: η οξύτατη και ορθή κρίση του πολύ δικαιολογημένα τον οδήγησε ν' απακηρύξει τα πρωτόλεά του αυτά.

Ο πρόλογος του Σαββίδη, οι ποικίλες σημειώσεις και τα σχόλιά του είναι πολύ βοηθητικά και διαφωτιστικά, όπως πάντοτε. Η έκδοσή του είναι υποδειγματική.

Το επόμενο βιβλίο είναι τα «Ανέκδοτα Σημειώματα Ποιητικής και Ηθικής (1902—1911)» του Καβάφη, εκδομένα κι αυτά για πρώτη φορά από τον Γ. Π. Σαββίδη³. Τα σύντομα αυτά πεζά σημειώματα του Καβάφη έχουν πολύ ενδιαφέρον, για τους καθαριστές ιδιαίτερα, γιατί αποκαλύπτουν μια καθαρά προσωπική πλευρά του Ποιητή σε μια από τις πιο δημιουργικές περιόδους της ζωής του. Τα σημειώματα αυτά, κυρίως πάνω σε θέματα ποιητικής δημιουργίας και ηθικής συμπεριφοράς και στάσης στη ζωή, σάμπως να είναι αυθόρμητα και ν' απευθύνονται στον εαυτό του μόνο, στην πραγματικότητα όμως είναι προϊόντα μακράς και βαθιάς διανοητικής διεργασίας του Ποιητή. Των περισσότερων η μορφή είναι προσεχτικά επιμελημένη, αλλά αρκετά είναι πρόχειρα γραφήματα, ακατέργαστα, συντομογραφημένα. Μερικά είναι ξενόγλωσσα. Όλα όμως μιλούν με δύναμη παραστατική, παρουσιάζουν πρωτότυπες παρατηρήσεις και σκέψεις, και κάποτε οδηγούν σε αναπάντεχα συμπεράσματα. Ο Καβάφης και στα αδόλευτα αυτά σημειώματα συχνά παρουσιάζεται όπως και στα ποιήματά του: να παίζει γελάει ειρωνικά με μερικές «παραξενιές» της ζωής και του κόσμου που του κάνουν εντύπωση. Τις περισσότερες όμως φορές μιλάει σοβαρά, ψύχραιμα, υπολογισμένα και με διάθεση διδακτική όχι μικρή. Οι σκέψεις και οι συλλογισμοί που κάνει τον οδηγούν όχι μόνο σε συμπεράσματα αναπάντεχα, όπως είπαμε πιο πάνω, αλλά και σε συμπεράσματα προσωπικής και γενι-

3. Κ. Π. Καβάφης. «Ανέκδοτα Σημειώματα Ποιητικής και Ηθικής (1902—1911)». Παρουσιασμένα από τον Γ. Π. Σαββίδη. Ερμής, Αθήνα, 1983, σ. 85.

κώτερης εφαρμολογής, που αξίζουν αμέριστη την προσοχή μας. Αν ο Καδάφης μπορούσε, αν είχε τον καιρό και τη διάθεση, ν' αναπτύξει τα σύντομα αυτά κομμάτια σε κάπως εχτενέστερα και ολοκληρωμένα σημειώματα, θα μας έδινε μερικά μικρά δοκίμια πολύ πιο ενδιαφέροντα, που όχι μόνο θα διαφώτιζαν ισχυρά τη ζωή και το ποιητικό του έργο, αλλά και θα παίρνανε μια θέση εξαιρετικά υψηλή μέσα στη νεοελληνική δοκιμογραφία. Τα λίγα του άλλα πεζογραφήματα, τα σύντομα και τα κάπως εχτενέστερα, (οι «μελέτες» του), ενισχύουν την άποψη αυτή. Στα σημειώματα αυτά μιλάει στον εαυτό του, και γι' αυτό σάμπως να δείχνει πολλήν ειλικρίνεια. Όμως και σ' αυτά ακόμη κάτι κρύβει, δεν τα λέει όλα. Κρατάει κ' εδώ την ίδια κρυφή στάση που χρησιμοποιεί και στα ποιήματά του.

Οι σημειώσεις και οι πληροφορίες που πλούσια δίνει ο Γ. Π. Σαββίδης παρουσιάζοντας για πρώτη φορά τα άγνωστα αυτά κείμενα του Καδάφη, είναι πολύτιμο υλικό για την κατανόηση, την ορθή τοποθέτηση και εκτίμησή τους.

**

Γράφει ο Γ. Π. Σαββίδης στο σύντομο εισαγωγικό σημείωμά του στο βιβλίο «Ο Καδάφης του Σεφέρη»⁴: «Τούτος ο τόμος είναι ο πρώτος από δύο (μπορεί και τρεις) που έχουν σκοπό να συγκεντρώσουν και να παρουσιάσουν όλη τη δημοσιευμένη (...) εργασία του Γιώργου Σεφέρη για τον Κ. Π. Καδάφη. Θεμέλιο της συγκέντρωσης αυτής είναι η πεποίθηση ότι κανείς από όσους ασχολήθηκαν ως τώρα με τον Καδάφη δεν τον εδιόδασε επαρκέστερα και πιο σύμμετρα από όσο τον μελέτησε ο Σεφέρης». Η αλήθεια ή όχι της δήλωσης αυτής θα φανεί από την προσωπική γνώμη που θα σχηματίσει ο αναγνώστης αφού προσεχτικά μελετήσει το βιβλίο αυτό. Αλλά και μια σύντομη μόνο εξέταση του θα δείξει πόσο σπουδαίο είναι το βιβλίο αυτό για τη μελέτη και την κατανόηση και του Καδάφη και του Σεφέρη.

Στο πρώτο μέρος ο τόμος περιλαμβάνει το 101 ποιήματα του Καδάφη που είχε επιλέξει ο Σεφέρης το 1952 για τον τόμο «Παλαμιάς - Σικελιανός - Καδάφης» της «Βασικής Βιβλιοθήκης». (Ο τόμος εκείνος της «Βασικής Βιβλιοθήκης» τελικά εκδόθηκε όχι από το Σεφέρη αλλά από τον Αντρέα Καραντώνη το 1955) Είναι πολύ σημαντικό να προσέξουμε ποιά από τα 154 ποιήματα του Καδάφη διάλεξε (και καθαρόγραφε για πιστωτική του χρήση) ο Σεφέρης, και να σκεφτούμε γιατί τα διάλεξε αυτά και γιατί άφησε έξω από την επιλογή του τα υπόλοιπα 53.

Στο δεύτερο μέρος δημοσιεύονται δυο σύντομα αναλογηρώματα μελετήματα του Σεφέρη για τον Καδάφη, — αναλογηρώματα, που δείχνουν όμως πόσο τον ενδιέφερε το Σεφέρη η ποίηση του Καδάφη, πόσο σοβαρά τη μελετούσε, με πόση τόλμη και τι καθαρή σκέψη έδλεπε και σχολίαζε μερικά ουσιαστικά στοιχεία της.

Στο τρίτο μέρος περιλαμβάνονται τα καθαφικά δοκίμια που ο Σεφέρης δημοσίεψε κατά καιρούς, και που σκόπευε να τα ολοκληρώσει, να τα αναθεωρήσει και να τα συμπληρώσει με νέα του, και να τα εκδώσει σ' ένα ξεχωριστό βιβλίο για τον Καδάφη. Όμως ήδη από το Γενάρη του 1950 «το θέμα Καδάφη έκλεισε οριστικά

4. «Ο Καδάφης του Σεφέρη». Α' Επιμέλεια Γ. Π. Σαββίδης. Ερμής, Αθήνα, 1984, σελ. ια' + 299.

— για μένα. Σήμερα τ' αποχαιρέεσα», γράφει ο ίδιος ο Σεφέρης. Και είναι πολύ λυπηρό, γιατί η καθολική εξέταση της ποίησης του Καβάφη από το Σεφέρη θα αποτελούσε μνημείο λαμπρό της νεοελληνικής κριτικής: θα ήταν μια καθαρή και οριστική καταξίωση του έργου ενός μεγάλου ποιητή από ένα εξίσου μεγάλο ποιητή και κριτικό. Αλλά και έτσι όπως είναι οι μελέτες αυτές αποτελούν σημαντικώτατη συμβολή στις καθαφικές σπουδές. Ο Σεφέρης με την οξεία κριτική ματιά που προχωρεί βαθειά μέσα στην καθαφική ποίηση, την ανατέμνει και την αναλύει με αιγυριακή και ιδύναμη, και την αρμοθετεί μέσα στα πλαίσια της νεοελληνικής και της ξένης ποιητικής παραγωγής. Συζητεί με άνεση και γνώση τη μορφή και την ουσία της, προσπαθεί να θρει τις αρχές της και να διερευνήσει τις τάσεις της, και συχνά σημειώνει τα προβλήματα που εγείρει και τις απορίες που αφήνει στο μυαλό μας.

Σαν Επίμετρο στο τέλος του βιβλίου παραθέτει ο Γ. Π. Σαββίδης αποσπάσματα μιας ομιλίας του που έκανε πέρυσι με τίτλο «Ο Καβάφης του Σεφέρη». Και στην ομιλία του αυτή, όπως και στις σημειώσεις του στα διάφορα τμήματα του βιβλίου, ο Σαββίδης δίνει πολύ βοηθητικές πληροφορίες για τα θέματα που θίγει ο Σεφέρης σχετικά με τον Καβάφη.

**

Το τελευταίο έργο το οποίο γράφω παρακάτω είναι το βιβλίο της Μαργαρίτας Γιουρσενάρ «Κριτική Παρουσίαση του Κωνσταντίνου Καβάφη». Η μελέτη αυτή είναι μια από τις καλύτερες που έχουν γίνει για τον Καβάφη. Την έγραψε η Μαργαρίτα Γιουρσενάρ σαν εισαγωγή στη γαλλική μετάφραση των 154 «καλονικών» ποιημάτων του Κ. Π. Καβάφη το 1958, αλλά κατόπιν έκανε μερικές αλλαγές και προσθήκες που ενσωματώθηκαν στην έκδοση του 1978, την οποία και μετάφρασε ο Γ. Π. Σαββίδης.

Η Μαργαρίτα Γιουρσενάρ εξετάζει σε βάθος την ποίηση του Καβάφη δίνοντας έμφαση κυρίως στην ουσία της, στις ιδέες και στις επιθυμίες που εκφράζει, στους σκοπούς και στις τάσεις που τη διέπουν και τη χαρακτηρίζουν σαν τα κύρια στοιχεία της, τη ζωοποιούν και την ξεχωρίζουν από την άλλη ποιητική παραγωγή της εποχής. Χωρίς να παραδίδει τα βιογραφικά δεδομένα που συνθέτουν την προσωπικότητα του Καβάφη, είναι στην ποίησή του που προπάντων στρέφει την προσοχή της και την κριτική έρευνά της: πάνω σ' αυτή στηρίζει κ' εφαρμόζει τα κριτήριά της, που κατασκευάζονται στη φιλοσοφημένη και σφαιρική εκτίμηση της παρουσίας του μέσα στη σύγχρονη πνευματική παραγωγή.

Η Μαργαρίτα Γιουρσενάρ κινείται άνετα μέσα στα πνευματικά και ηθικά πεδία που γονιμοποίησε η διάνοξη και η φαντασία του Ποιητή, και εισδύει βαθιά μέσα στον εσωτερικό του κόσμο που αποτέλεσε «την περιοχή της τέχνης» του. Τα εξωτερικά γεγονότα, τα εξωτερικά ερεθίσματα υπάρχουν, βέβαια, όμως η περιγραφή τους δεν παρατραβάει σ' ενοχλητικές ασχημαντολογίες. Δεν καταδικάζει ούτε και κατακρίνει, αλλά ψύχρα, ηρεμα, λογικά και αντικειμενικά οδηγεί τον αναγνώ-

5. Μαργαρίτα Γιουρσενάρ. Κριτική Παρουσίαση του Κωνσταντίνου Καβάφη. Μετάφραση: Γ. Π. Σαββίδης. Εκδόσεις Χατζηνικολή, 1983, σ. 104.

στη μέσα από τον ψυχικό λαβύρινθο του Καδάφη χρησιμοποιώντας για μέτρο ασφαλή και καθοδηγητικό τα ποιήματά του. Γι' αυτό οι ερμηνείες της είναι γερά απηρηγμένες στην πραγματική σύσταση και πρόθεση των ποιημάτων του Καδάφη, και δεν απομακρύνονται σε υποθέσεις ανύπαρχτες και φαντασιοπληξίες ελκυστικές αλλά απατηλές. Γιατί πέρα και πάνω από τη σεξουαλική ζωή του Ποιητή υπάρχει η ποίησή του, που πρώτη και μόνη παρέχει τα εχέγγυα της υστεροφημίας και της δόξας του.

Είναι καιρός πια η μελέτη, η έρευνα και η κριτική για τον Καδάφη ν' απαγκισθρωθούν από τα μισοσκόταδα της ερωτικής παρέκδοσής του και να κατευθυνθούν προς τους φωτεινούς ορίζοντες που ξανοίγονται με την πραγματική αξία της ποίησής του αυτής καθαυτής. Δεν εννοώ ν' απαρνηθούμε τα ανθρώπινα πάθη που τη διαθερμαίνουν, που αποτέλεσαν την πηγή της. Ούτε και το μπορούμε, θέβαια. Αλλά, από τη διαρκή, την αποκλειστική κάποτε, απασχόληση των καθαφικών μελετών με τα παραδεύτερα θέματα της ζωικής εμπειρίας του Καδάφη, ως την αμερόληπτη και ολοκληρωμένη εξέταση της ποιητικής τέχνης του, υπάρχει μεγάλη απόσταση. Και το κενό πρέπει ν' αρχίσει να γεφυρώνεται. Είναι καιρός ν' απαλλαγούμε πια από το φόρτο της ασχετολογίας και να στραφούμε στο μέγεθος και στο σχήμα, στην ουσία και στη μορφή της ποίησής του.

Οι μελέτες του Γιώργου Σεφέρη και η μελέτη της Μαργαρίτας Γιουρσενάρ για τον Καδάφη είναι λαμπρά δείγματα της υσαζυγίας που χρειάζεται για την ορθή κριτική παρουσίαση του Ποιητή, της σύμμετρης και ενδεδειχούς μελέτης για τη ζωή και το έργο του, και της φιλοσοφημένης ανάλυσης της ποιητικής τέχνης του.

Η περιδιάβαση μέσα στα τέσσερα καθαφικά βιβλία μου ήταν μια πολύ ευχάριστη εμπειρία, ιδιαίτερα γιατί ενισχύει την πίστη μου στη νεοελληνική λογοτεχνία και στη λογισμένη κριτική της. Ο Καδάφης είναι θέβαια μια κορυφή για τη νεοελληνική λογοτεχνία, και δεν υπάρχει φόβος ο συστηματικός μελετητής του ή και ο απλός αναγνώστης του να κουραστεί ή να κιάσει ανία διαβάζοντάς τον. Το έργο του είναι από τα έργα που είναι γερά θεμελιωμένα και ωραία χτυπημένα: έχει ισχυρή ουσία και μορφή πρωτότυπα ωραία. Γι' αυτό και οι μελετητές και οι κριτικοί του, (όσο κι αν κάποτε ξεστρατούν μερικοί), έχουν να μιλήσουν για κάτι ουσιαστικό, από και περιγραφιμένο μέσα σε ορισμένα πλαίσια. Οι καθαφικές μελέτες στα τέσσερα αυτά βιβλία εκπληρώνουν τον προορισμό τους πολύ ικανοποιητικά. Ο Γιώργος Σεφέρης, η Μαργαρίτα Γιουρσενάρ και ο Γ. Π. Σαββίδης με τις εργασίες των έχουν προσφέρει εξαιρετική υπηρεσία στην ορθή κατανόηση, εκτίμηση και αξιολόγηση του Καδάφη. Εχωριστά ο Σαββίδης, που έχει ενορχηστρώσει την έκδοση και των τεισάρων βιβλίων, είναι άξιος της ιδιαίτερης ευγνωμοσύνης μας. Ελπίζουμε να συνεχίσει να μας δίνει τέτοια και καλύτερα ακόμη δείγματα της δημιουργικής αγάπης του για τη νεοελληνική λογοτεχνία.

ΚΩΣΤΑΣ Μ. ΠΡΟΥΣΗΣ

ΑΠΟ ΤΗ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΡΟΥΜΑΝΙΚΗ ΠΟΙΗΣΗ

ΝΙΚΗΤΑ ΣΤΑΝΕΣΚΟΥ

(Η ΠΟΙΗΣΗ ΠΟΤΕ ΔΕΝ ΠΕΘΑΙΝΕΙ)

Ο Νικήτα Στανέσκου (NICHIȚA STANESCU) γεννήθηκε το 1933. Πεθαίνει στα 50 του χρόνια, το Δεκέμβριο του 1938.

Δημιουργός μιας δικής του, προσωπικής κοσμογονίας, της κοσμογονίας της απέραντης αγάπης προς τον άνθρωπο και την πατρίδα του, ο Νικήτα Στανέσκου ήταν και παραμένει ίσως η πιο αντιπροσωπευτική φυσιογνωμία της ρουμάνικης ποίησης των τελευταίων δεκαετηρίδων, μετά τον πρόωρο θάνατο ενός άλλου κορυφαίου ποιητή, του Νικολάε Λάμπις (NICOLAE LABIS). Μερικά από τα έργα του: Μια αντίληψη των αισθημάτων, Το νόημα της αγάπης, Δικαίωμα χρόνου, II Ελεγεία, Άλφα, Το αυγό και η σφαίρα, Μια γη ονομαζόμενη Ρουμανία, Laus Ptolemaei, Σε γλυκό κλασικό στυλ, Φεγγαρόφωτο καρδιάς, Η μεγαλειότητα του κρύου, Poetica Magna κλπ.

Κάτοχος, καταπληκτικός, της επιστήμης και της μαγείας της στιχουργικής, ο Νικήτα Στανέσκου καλλιεργεί μια ποίηση μοντέρνα με την πιο αυστηρή σημασία της λέξης. Η αυτοσυνείδηση, το υποκειμενικό Εγώ στην ποίηση του Ν. Στανέσκου φτάνει στις πραγματικές του διαστάσεις μόνο σε συνάρτηση με το σύμπαν, ενώ η γοητεία, το θέλητρον πηγάζει από την απροσποίητη ειλικρίνεια του ρουμάνου ποιητή. Στα ποιήματά του δεν ευσχωρεί η οντολογική αμφιβολία, ενώ η ύπαρξη είναι μια πραγματική πλεύση.

Ποιητής θαθείου στοχασμού και αδιάκριτης πρωτοτυπίας, ο Στανέσκου δεν είναι απλός πειραματιστής, αλλά εφευρέτης, ανανεωτής. Ο ορφισμός του παίρνει διαχυτικές μορφές, ενώ πολλές φορές ο οραματισμός του διανοιείται και γίνεται αφηρημένος. Ο ποιητικός του κόσμος δεν γνωρίζει αντιφάσεις, ενώ η μεταφυσική του είναι υπαρξιακή.

Με το θάνατο του Νικήτα Στανέσκου, η σύγχρονη ρουμανική ποίηση χάνει μια από τις πιο γνήσιες, αυθεντικές φωνές. Και όχι μόνο η ρουμανική ποίηση, αλλά και η παγκόσμια, αφού το έργο του είχε αγκαλιάσει όλη την ανθρωπότητα.

Γιάσι - Ρουμανία, 30.4.1984

NICHITA STANESCU

Τ Ρ Α Γ Ο Υ Δ Ι

Αναμνήτεις ίδεν έχει παρά τούτου η στιγμή.

Τι συνέδη, πράγματι, είναι άγνωστο.

Οι νεκροί πάντα αλλάζουν μεταξύ τους

τα ονόματά τους, τους αριθμούς τους, ένα, δύο, τρία...

Υπάρχει μόνο εκείνο που θα υπάρξει,

μόνο τα συμδάντα που δεν έχουν συμβεί,

αιωρούμενα από το κλωνάρι ενός δέντρου

αγέννητου, μισοφάντασμα...

Υπάρχει μόνο το κοκκαλωμένο μου σώμα,

το τελευταίο, πέτρινο, ενός γέρου.

Η θλίψη μου ακούει τα αγέννητα σκυλιά

πως γαυγίζουν στους αγέννητους ανθρώπους.

Ω, μόνο αυτοί θα υπάρξουν αληθινά.

Εμείς, οι κάτοικοι αυτού του δευτερολέπτου

είμαστε ένα όνειρο νυκταρινό, ευκίνητο,

με χίλια πόδια τρέχοντας παντού.

Η Π Ο Ι Η Σ Η

Η ποίηση είναι: το μάτι που κλαίει

Αυτή είναι: ο ώμος που κλαίει

το μάτι του ώμου που κλαίει

αυτή είναι: το χέρι που κλαίει

το μάτι του χεριού που κλαίει

αυτή είναι: το πέλιμα που κλαίει

το μάτι της πτέρνας που κλαίει

Ω, φίλοι,

ή ποίηση δεν είναι δάκρυ

αυτή είναι: το ίδιο το δάκρυ

το δάκρυ ενός μη ανακάλυπτου ματιού

το δάκρυ του ματιού γεμάτου ομορφιά

το δάκρυ του ματιού πούπρεπε γάναι γεμάτο μόνο ευτυχία.

Μετάφραση από το ρουμανικό:

ΑΝΔΡΕΑΣ ΡΑΔΟΣ

ΑΠΟ ΤΑ ΚΑΤΑΛΟΙΠΑ ΤΟΥ ΣΙΜΟΥ ΜΕΝΑΡΔΟΥ

Εἰς 7 ἀσύνητα καὶ σκόρπια φυλλαράκια ἤρε καὶ ὀλίγας προχείρους σκέψεις τοῦ περὶ τοῦ Βύρωνος τὰς ὁποίας κατέταξα καὶ ἀριθμήσῃ κατὰ τὸν ἀκόλουθον τρόπον:

1. Ὁ Βύρων ὑπῆρξεν ὁ δικαιότερος κριτὴς καὶ ἀπολογητὴς τοῦ ἠττημένου ἔθνους.
Ὁ ὑπέροχος φάλης τῆς ἐλληνικῆς φύσεως.
2. Μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων ἔζησεν ἐν ὄλω δύο ἔτη, ἀμυλοῦσεν ἀνεκτὰ ὅπως ἔλεγε τὰ ρωμαίικα ὥστε ἀπεδείωξε τὸν διαρμηγέα του. (σελ. 87 σημείωσις) καὶ ἠμολογεῖ εἰς τὸν Στάγχουπ ὅτι πουθενὰ δὲν ἔγραψεν ἓνα καλὸν στίχον πάρεξ εἰς τὴν Ἑλλάδα. (σελ. 51) Ἡ Ἑλλάς μὲ ἔκαμε ποιητὴν.
Μοῦ εἶναι τιμὴ καὶ μόνον ὅτι ἐπεσκέφθην τὴν Ἑλλάδα (σελ. 54).
3. Ὁ φιλελληνισμὸς του φανεροῦται εἰς δύο ἐπιστολάς (σελ. 85—86). Ἐκ τῶν ὠραιότερων καὶ πιστοτέρων ἔργων τοῦ Σπυρίδωνος Τρικουπῆ εἶναι τὸ περὶ τοῦ Μπάυρον (σελ. 86).
4. Οἱ φίλοι του ἐπεθύμουν ὅπως τὸ σῶμα του ἐνταφιασθῆ ἐν Ἀθήναις (σελ. 114).
Ὁ Ἀνατὸλ Φράγς ἐθεώρη ὅτι εἶναι ὁ πρῶτος ἄνθρωπος τῶν νέων χρόνων τοῦ ὧς αἱ Σουλῳτίδες ἐθυσίασθη ὑπὲρ εὐγενῶν ἰδεῶν.
5. Μεταξὺ τοῦ Σοφαικλέους καὶ τοῦ Αἰσχύλου καὶ τοῦ Πινδάρου τοῦ θεοῦ, ἀλλὰ ἔχει ὀλιγότερον προσφιλέστερος πλησίον Βύρων ὁ μελοποιὸς παρίσταται.
6. Ὑπῆρξεν θεοαίως ἐν τῇ κόσμῳ μεγαλύτεροι ποιηταί, ὁ Σαικσπῆρος ἢ ὁ Σοφοκλῆς ἀλλ' οὐδεὶς ὥσως ποιητῆς ἀφῆκε πιστοτέραν εἰκόνα τῆς ψυχῆς του ἔσον αὐτός. Ἐχων πολλὴν φλέβα τοῦ Ἀρχιλόχου ἰδὲν συνεκάλυψε, διεσάλπιξε τὰ σφάλματά του. Ὡς φλόγα ἰδιὰ μέσου ἀλαδαστρίνου λύχνου.
7. Καὶ τὴν ποιητικὴν του μετέφρασαν εἰς ὄρασιν τὰ τηλεδόλα τοῦ Ναυαρίνου.
Οἱ στίχοι του θὰ εἶναι αἰωνίως αἱ χρυσαὶ ἀλυσίδες αἱ δεσμεύουσαι τὴν Ἑλλάδα πρὸς τὴν Ἀγγλίαν.
"Ὅχι! Ὁ ἔδικός μας Βύρων ἦτο ἄμωμος καὶ αὐτὸς ὁ ἔρωσ του πρὸς τὴν κόρη τῶν Ἀθηναίων ἦτο ὁ ἀγνότατος τῶν ἐρώτων.
Δὲν χάνει τίποτε, ἀλλ' ἀπεναντίας κερδίζει ἢ περικαλλῆς ἐκείνη μορφή ἐντὸς τοῦ ἡρωϊκοῦ πλαισίου τοῦ ἐλληνικοῦ ἀγῶνος.
(Αὐτὲς οἱ σκέψεις, πολὺ πρόχειρες, δὲν ἐχρησιμοποιήθησαν πουθενὰ. Χρήσιμον λοιπὸν γὰρ ὑπενημίωμεν μίαν ἄλλην σκέψιν του τῆς 17 Ἀπριλίου 1924):

Ἡ Ἑλλάς ὑπῆρξεν ὁ εὐγενέστατος καὶ σταθερώτατος τῶν Ἰουρηνικῶν ἐρώτων.
Ἀλλὰ τὸ πιθανώτερον ἐὰν ἔζη εἶναι ὅτι ὁ κόσμος θὰ ἔδωκε μὲγαν ποιητὴν πηδάλιουχοῦντα νεοπαγῆς πολιτικῶν σκιάφος.

Π ρ ο τ α ν ι κ ὸ ς

1 9 2 6

ΠΡΟΣΦΩΝΗΣΙΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΝ ΜΕΣΟΛΟΓΓΙΩ ΣΤΗΛΗΝ ΤΟΥ ΒΥΡΩΝΟΣ

Δὲν ἐξεφωνήθη διότι ἐπεστρέψαμεν ἀργὰ ἀπὸ τὴν ἐκδρομὴν τοῦ Παγκάλου.

Τὸ Πανεπιστήμιον τῶν Ἀθηῶν, ὅπερ ἀνήγειρε πρὸ δύο ἐτῶν τὴν στήλην ταύτην ἐπὶ τοῦ ἱεροῦ χώρου, ὅπου ἐξέπνευσεν ὁ μέγας Ἀγγλος ποιητής, ἀνανεώνει σήμερον τὴν περυσινήν της δάφνην.

Ἐλθόντες διὰ τὰ τιμήσωμεν τὴν ἀνυπέροβητον ἑθελοθυσίαν μιᾶς ἑλλης πόλεως, ἢ ὅποια ἐκάη ὡς λαμπὰς ἐνώπιον τῆς εἰκόνας τῆς Ἑλλάδος, πῶς θυνάμεθα νὰ λησιμονήσωμεν τὸν εὐγενῆ ποιητὴν, ὁ ὅποιος ἔσπευσε μακρόθεν δίδων τὸ παράδειγμα τῆς ἑθελοθυσίας ταύτης;

Μεγάλο: τῷ ὄντι χρόνοι! Ὁ αἰδοῦς ἀπεκοιμήθη ἐντὸς τοῦ ναοῦ τούτου τῆς ἀνδρείας, πρὶν εὐσέτι καθερωθῆ ἐπιστήμῳ ἐκ δευτέρου. Καὶ κατόπιν ἐκεῖνοι, χάριν τῶν ὁποίων ἀπέθανεν, ἀπέδειξαν τοὺς προμαχῶνας τῶν ἀνταξίου τοῦ ὀνόματος τοῦ αἰδοῦ των.

Ἡμεῖς κατὰ τὴν στιγμὴν ταύτην, κρατοῦντες μετὰ συγκινήσεως τὴν τοῦ ἑκομίσσαμεν ἐκ Δελφῶν, ἐνθυμούμεθα τὴν παλαιὰν ἐκείνην ἐπίκλησιν τῶν ἱερέων τοῦ μαντείου πρὸς τὸ φάσμα τοῦ Πηνδάρου καὶ μετὰ τοῦ ἰδίου σεβασμοῦ καλοῦμεν εἰς τὸ λιτόν τοῦτο μνημόσυνον τῆς λεγεῶνος τῶν ἡρώων καὶ τὴν ἕλλην ὑπέροχον σκιάν.

—Βύρων ὁ μελοποιὸς παρίτω!

Καὶ κλίγοντες ἐνώπιον αὐτῆς, καθὼς ἐκεῖνος ἐνώπιον τῆς Ἀθηναῖς, εὐχόμεθα νὰ φυλάττη διὰ παντὸς φίλους τοὺς δύο λαοὺς καὶ ἐνθυμουμένους τὰ εὐγενῆ ἐκεῖνα ἰδεώδη, χάριν τῶν ὁποίων ἑθυσιάσθησαν ὁ Βύρων καὶ τὸ Μεσολόγγι.

ΣΙΜΟΣ ΜΕΝΑΡΔΟΣ

ΕΞ ΕΠΙΣΚΕΨΕΩΣ

Τι γυρεύουνε τα ινιάτα μέσα στις μνήμες
του Φικάρδου;

Πώς αντηχούνε τα βήματα μέσα στα στενορόμια
με τα κληνθόχτυστα ερειπίια,
τα σιωπηλά παράθυρα. . .

Πώς τραγουδούν παράξενα τα μυστικά πουλιά
τα μοναχικά θουνά τριγύρω.

Αλήθεια, τι να φάγουν οι δυο επισκέπτες
στο βουητό των πεύκων
στο ρόγχο της εγκατάλειψης;
τι νά 'χουν να πουν γι' αυτούς οι μνήμες
του Φικάρδου;

ΜΑΡΙΟΣ ΝΕΟΠΟΛΕΜΟΥ

Ο Δ Ι Ν Η

Στην Κύπρο αντιμετρήθηκαν
η Λεβεντιά κι ο δόλος
κι η Λεβεντιά χτυπήθηκε
στα νώτα απ' τους κισθήδες.

Τα περιστέρια εφύγαν,
οι σταυραετοί χαθήκαν
κι η Λευτεριά — σπαράγματα
στο ράμφος των καράκων.

Σ Τ Η Ν Κ Υ Π Ρ Ο

Εσένα δε σε σταύρωσαν μοιραίοι Γιαχουντήδες
εσένα σε θανάτωσαν αδίστακτοι Σωτήρες
κι οι λύμπουροι κάμαν φτερά και τα σκουλήκια πόδια
— ευφραίνονται απ' τη σάρκα σου, που κείτεται στο χώμα.

Δ. Σ. ΕΥΑΓΓΕΛΙΔΗΣ

ΕΚ ΒΑΘΕΩΝ

Ἐκ θαθέων ἐκέκραξα σοι Κύριε·

(Ψαλμός 129)

Lord God of Hosts, be with us yet,

Lest we forget - lest we forget!

(Kipling: "Recessional")

Γενού, Κύριε, ἰλεως σ' ἐμὰς τους ανθρώπους Σου

γιατί πλήθυναν τα ανομήματά μας.

Παραθήκαμε τίς εντολές Σου

και ασεθήσαμε περιφρονώντας τα ρήματά Σου.

Μας χάριτες της σκέψης το θείο ἔδωρο και κατορθώσαμε πολλά:

Αγχαλιάσαμε ὅλη τη γη και ταξιδέψαμε στα ουράνια.

Μ' ἀντί, ως ἔπρεπε, να ρθούμε προς Σε ταπεινοί προσκυνητές,

γυνήκαμε ἀλαζόνες κι υπερβίτες.

Διαλαλούμε τα επιτεύγματά μας δεξιά κι ἀριστερά με δυνατὲς φωνές,

κι ὅμως δε λύσαμε προβλήματα ἀπλά,

κι οὔτε ἀπαντήσαμε με σιγουριά σε ἐρωτήματα πολλὰ

που μας τυραννοῦν αἰῶνες τώρα.

Γράψαμε τους πόθους μας, τους φόβους μας,

τίς ἐλπίδες μας και τίς ἀνεπιφαντασιές μας

σε ἀναριθμητὰ βιβλία, κ' ἔτσι μάθαμε πολλὰ:

μα ἴδε γυνήκαμε σοφοί —

δεν κάναμε τη μάθηση γνώση λυτρωτική.

Ἀπλῶς πλανώμαστε μες στο λαβύρινθο των ἐγκεφαλικῶν ἐρεθισμῶν μας,

ἀναζητώντας ἔξοδο ἀπ' τ' ἀδιέξοδο.

Μας δέρνουνε πολλές σκληρὲς ἀμφιβολίες

ὡς το παλιὸ ἱσκαρί τα μανιασμένα κύματα

σε πέλαγος φουρτουκισμένο.

Δεχτήκαμε την ἐπιστήμη σαν το νέο μας σωτήρα.

Και εἶν' ἀλήθεια, μας ἔδωκε πολλὰ —

τόσα πολλὰ που γίνηκε ἀχώριστη ἀπ' τη ζωὴ μας.

Ὅμως μας πήρε και πολλὰ,

γιατί γκρέμισε κάμποσα ἀπ' τ' ἀρχαία μας εἰδωλα τα ιερά,

και πλήρωσε το μέσα μας κενό, ὄχι με νέα εἰδωλα, νέες ἐλπίδες,

μα με το φόβο του ολέθρου και του ἀφανισμοῦ.

Πλάτυνε τους ορίζοντές μας,

μα χάλασε και πολλὰ ἀπ' τα οράματά μας

κ' ἔτσι φτώχυνε τη ζωὴ μας.

Και τώρα στεκόμαστε σκεφτικοί κι αναρωτιόμαστε:

Μπορεί ο άνθρωπος να ζήσει χωρίς ελδωλα,
χωρίς οράματα, χωρίς μύθους και θρύλους,
αποκοιμημένος απ' τις παλιές πηγές τις ζωοδότρες,
με στεγνωμένη την ψυχή και μόνο σύντροφο το φόβο;

Διψά η ανθρώπινη ψυχή, διψάει σήμερα όσο ποτέ.

Και πόσο ποθεί να δροσιστεί,
πόσο ποθεί να ξεδιψάσει!

Μα πού να βρει νερό να πιει μέσα σ' αυτή τη ξερατλα
που τήνε φέρανε με δουητά
οι νέοι που μας ήρθανε καιροί
από Ανατολή και Δύση;

II

Πληθύνουμε, πληθύνουμε!

Γειμώσαμε κάμπους, βουγά, κοιλάδες.

Μα ποιό το όφελος;

Κερδίσαμε σε πλήθη, αν τα πλήθη μπορούν να λογισθούνε κέρδος,
μα χάσαμε τις παλιές καλές μας μέρες
με τη φιλική τους ζεστασιά και τις απλές χαρές τους.

Τώρα μερμηγκιάζουμε — μάζες πυκνές —

μες σε πολιτείες απέραντες και πολύδουες,

με τον αγέρα τους βαρύ, θολό, να μας πιέζει σα θραχνάς,

και κινούμαστε με μέτωπα συννεφιασμένα,

με κοντανασαιμιές και με σφιγμένα τα σαγόνια,

καιτώντας χωρίς έκφραση, ξένοι εμείς τους άλλους ξένους,

κι αποζητώντας πού ν' ακολουθήσουμε

για να μη χάσουμε τους εαυτούς μας.

Είμαστε πολλοί — τόσο πολλοί —

κι όμως είμαστε μόνοι — τόσο μόνοι —

ζώντας ο καθένας μας την που του έλαχε ζωή,

άχρημη ή πικρή τις πιο πολλές φορές,

και πεθαίνοντας το δικό του αργό θάνατο.

Είμαστε όλοι το ίδιο — άνθρωποι —

κι είναι πολλά τα όσα μας εγώνουν,

κι όμως βαθιά μέσα μας νιώθουμενάμαστε μόνοι,

μόνοι και κλεισμένοι στη σιωπή της μοναξιάς μας.

III

Χτίζουμε κι όλο χτίζουμε, όχι πια καθεδρικούς ναούς σαν πρώτα
(μας φτάνουν, λέμε, οι παλιοί)

μα νέου εθδους χτίρτα, μεγάλα και δυνατά σαν κάστρα,
και τα γεμίζουμε με μηχανές πολύπλοκες
για να μας φτιάχνουν άφθον' αγαθά.

(Η καταναλωτική μας κοινωνία χρειάζεται άφθον' αγαθά
γιατί οι ανάγκες της γεννοβολούν και όλο πληθαίνουν.)

Μ' όθελα μας οι μηχανές κυριαρχούν πα στη ζωή μας
κ' υφαινουνε τη φόρμα και την έκφραση της εποχής μας
με τους θρόνους τους και τ' αγκομαχητά τους.

Κ' οι άνθρωποι που τις δουλεύουνε — πλήθη άμετρα —
μερόνυχτα σκυφοί πάνω σ' αυτές, παίρνουνε το ρυθμό τους
και γίνοντ' ένα με τα γρανάτζια τους, τις βίδες τους και τους τροχούς τους.

Πόσοι, άραγε θα βγουν στο τέλος μ' ασκέθρωτες ψυχές;

Δουλεύουν ασταμάτητα οι μηχανές
και ανεδαίνει ο ιδείχτης της παραγωγής
και κατακλύζοντα: μ' αγαθά οι αγορές της γης,
μα και το τίμημα... πόσο θαρύ!

Μά πώς να γίνει αλλιώς; ποιά είναι η άλλη λύση;

Μπορούν να ζήσουν τόσα πλήθη χωρίς τη μηχανή;

Έφτιαξε ο άνθρωπος τη μηχανή,
τη σκόρπησε μ' απλοχειριά μα δίχα πολλή σκέψη,
σε στεριές και θάλασσες, ακόμα και στον αγέρα,
κ' έφερε την αφθονία και πλήθος άλλα καλά,
ως είτανε από παλιά τ' όνειρο του το μεγάλο.

Μα την ίδια στιγμή λευτέρωσε, χωρίς να το θελήσει,
δύναμη φοβερή που όλο και ξεφεύγει απ' τα χέρια του
και πάει να τον συνθλίψει.

Και τώρα κοιτάζει γύρω του φοβισμένος —
και σκέφτεται και συλλογιέται με ποιό τρόπο να τη δαμάσει,
με ποιο τρόπο να τη φέρει στα μέτρα τα δικά του.

IV

Γενού, Κύριε, έλεως...

Πρόσταξες να υπάρχει αγάπη ανάμεσά μας,
μα περσεύει η κακία ή η αδιαφορία

Ν^ο αλληλοδοθηθούμεστε, μα πιο πολύ ασχολούμαστε
 με τις μεγάλες ή μικρές μας πονηριές
 στο καθημερινό μας πάρε - δώσε,
 λέγοντας πως στην αγορά
 τα πράγματα κανονίζονται, μαζί κ' η συμπεριφορά μας,
 από τη ζήτηση και την προσφορά!

Μιλάμε κι όλο μιλάμε για υσότητα κι αδελφούσνη,
 για δικαιοσύνη κι άλλα τέτοια με λόγια καμπανιστά,
 μα ξέρουμε καλά πως η πίστη μας σε όλ' αυτά
 είναι μονάχα με τα χείλη μας.

Πάχυναν οι καρδιές μας και στενέψανε,
 και τα αισθήματά μας γίνηκαν ρηχά σα βαλτονέρια.

Είμαστε δοσμένοι ολότελα σε σκέψεις κ' έγνοιες εγωϊστικές:

Το κέρδος είν' ο νόμος μας
 κι ο πλουτισμός κ' η καλοπέραση κανόνας της ζωής μας.

Μαζεύουμε πλούτη χωρίς ποτέ να λέμε «μας είναι αρκετά».

Έμβλημά μας τώρα είναι
 μια μεγάλη σιδερένια κάσσα μ' ένα νόμισμα χρυσό,
 κ' η χωρίς όρια και τέλος οικονομική ανάπτυξη
 το «πιστεύω» της εποχής μας.

Οι νέοι που μας ήρθαν διδάχοι με τις στρυφνές τους θεωρίες,
 με τα κηρύγματά τους, τα προγράμματα τους,
 τους αιτέλειωτους υπολογισμούς τους,
 μας μάθανε απάνω απ' όλα να βλέπουμε τα πάντα,
 κι αυτές ακόμα τις ανθρώπινες σχέσεις,
 με το φακό της αγοράς.

Μιλάμε μ' αυταρέσκεια για τα «ψηλά θιοτικά επίπεδα» μας,
 και καμαρώνουμ' επιδείχνοντας τις λιμουζίνες μας,
 τα χρυσαφικά και τα διαμαντικά μας,
 ξεχνώντας όμως (αλήθεια, πόσο εύκολα ξεχνάμε
 όταν σ' εμάς τα πράγματα έρχονται έτσι ευνοϊκά!)
 πως υπάρχουν άνθρωποι — πλήθη άνθρωποι σ' όλη τη γη —
 που τρώνε και δεν τρων, που ζούνε και δε ζουν.
 Γιατί η φτώχεια ιστέκει ακόμ' ανάμεσά μας,
 στυγνή και αγελέητα δαιμονιστική,
 σαν προαιώνια κατάρρα του ανθρώπου,
 σαν αγιάτρευτη αρρώστια ενδημική.

Μηχανευτήκαμε στατιστικές κι άλλα πολλά
 για να μειτράμ' επακριβώς την καθεμερινή παραγωγή μας,
 το «κατά κεφαλήν» εισόδημά μας,

τις εξαγωγές μας, τις εισαγωγές μας,
 τα κέρδητά μας απ' τις μεγάλες ή μικρές δουλειές μας.
 Μα για τη φτώχεια των ανθρώπων και την κακομοιριά τους
 λέμε κάθε τόσο κάμποσες αοριστίες,
 έτσι για να φαίνεται πως 'δε ξεχάσαμε το θέμα.

Το χρήμα, από μέσο για καλούς σκοπούς,
 γίνηκε στα χέρια μας το ίδιο σκοπός και κύρια επιδίωξή μας,
 μα και δύναμη ανυπότακτη, δύναμη δαμονική,
 που μας παιδεύει συσκοτίζοντας τις φρένες μας
 με τα πολλά κι ακατανόητα τεχνάσματά του.

Αντί να το κρατάμ' εμείς κάτω απ' τη βούλησή μας,
 μας υποτάσσει αυτό και μας κρατάει δέσμιους
 με υποσχέσεις φανταχτερές και μ' άλλα λόγια δειλαστικά,
 μα και με το φόβο μήπως χάσουμε το καθημερινό ψωμάκι.

Δυναστεύει τη ζωή μας απ' την αρχή της μέχρι το τέλος,
 και στα καλά της και στα κακά της.

Μ' αυτό μετρούνται οι ικανότητες μας, οι κόποι και οι μόχθοι μας,
 οι επιτυχίες μας, ακόμα και οι αποτυχίες μας,
 μα και πράξεις μας κι αξίες που είναι πέρ' απ' τ' ανθρώπινα μέτρα.

Μ' αυτό νοθεύονται οι πεποιθήσεις μας, τα ιδανικά μας,
 κι αυτή η ίδια η ανθρωπιά μας.

Κι αλίμονο, πόσες φορές θέλοντας και μη πουλάμε
 γι' αυτό τα πρωτοτόκια μας 'σαν πράγματα κοινά της αγοράς!

Πιαστήκαμε στα βρόχια του και τώρα
 στεκόμαστέ αμήχανοι με τα κεφάλια μας σκυφτά,
 μη μπορώντας νά 'δρουμε τρόπο για να σωθούμε.

Ψιθυρίζουμε μονάχα λόγια χωρίς νόημα με ύφος τελετουργικό,
 καθώς τα ξόρκια τους οι μάγοι σαν πέφτει αναδραχιά.

Τα προστάγματά Σου, Κύριε, δεν είν' πια φως πάνω στη γη,
 και η δικαιοσύνη Σου εύκολα παραμερίζεται
 με προφάσεις και υπεκφυγές και μ' άλλους τρόπους αφανέρωτους.

Στις σχέσεις των κρατών θαράννει μόνο το συμφέρο,
 και με μέτρο το συμφέρο θγαίνουνε κρίσεις κι αποφάσεις
 ύστερ' από ψύθυρους και χαμόγελα μέσα σε διαδρόμους.

Το 'δικαιο κ' η ηθική, μας λεν μ' ελαφριά καρδιά,
 είν' όπως τα βλέπει ο καθένας μες στο δικό του σπίτι
 κι απ' τη δική του οπτική γωνιά,
 και πάνω απ' το 'δικαιο και την ηθική
 στέκει πάντα η δύναμη με το δικό της νόμο,
 με το δικό της τρόπο...

Πού να προσφύγουν οι μικροί κι αδύνατοι μας σε μια τέτοια ζούγλα;
 Ποιανών τις πόρτες να χτυπήσουν για να θρουν το δίκαιό τους;
 Κι αν τύχει κι ακουστ' η φωνή τους,
 ποιές οι ελπίδες τους να το θρουν χωρίς να 'ναι κολοβωμένο;

Γίνηκαν συμφωνίες διεθνείς
 κι ιδρύθηκαν επιμελούλια κι οργανισμοί
 με πανανθρώπινους σκοπούς μεγάλους.
 Πιστέψανε βαθιά οι άνθρωποι, πιστέψανε βαθιά οι λαοί,
 και γέμισαν οι καρδιές μ' ελπίδες.

Μα τώρα οι άνθρωποι και οι καοί γνωρίζουνε
 με μια γνώση που καίει,
 πως η βαθειά πίστη τους σιτηρήχθηκε
 πάνω σε λόγια μόνο,
 γιατί η βούληση κι οι τρόποι και οι μέθοδοι
 μένουν όπως και πριν.

V

Στον κάμπο πέρα πλανιέται φως, χρυσογάλαζο φως, φως χαράς,
 κ' είναι μυριόχρωμα λουλούδια και κελαϊδούν πουλιά,
 κ' είν' ο αγέρας μυρωμένος και κυλούν γάργαρα νερά,
 κι ακούονται χαρομένα τα κουδουνάκια
 και τα θελάσματα των κοπαδιών,
 κι απάνω απ' όλα, η γλυκόλαλη καιμπάνα του εσπερινού
 ξυπνώντας θύμησες παλιές με τον αχό της
 και καλώντας σε προσφορά ευλαδική.

Μα εμάς εδώ μας περιζώνουνε τυφλές δυνάμεις ακυβέρνητες
 που τις αμόλησαν χέρια δικά μας
 και που ο ισχνός τους πέφτει τώρα βαρύς απάνω μας,
 και μέσα μας είναι σκοτάδι κ' ερημιά,
 γύρω μας, μνημεία που χάσανε τη λάμψη τους
 και δεν καθοδηγούνε πιά,
 και είν' αδέσια τα θήματά μας.

Ιδέες, που κάποτε είτανε φως καθάριο,
 γίνηκαν τώρα δόγματ' άγωνα ή συνθήματα που θέλουν
 να παγγηδέψουνε τη σκέψη μας και να τη δάλουν σε καλούπια,
 ως γίνεται με τόσα πράγματα στην τεχνολογική μας εποχή.

Γενού, Κύριε, ίλεως...

Φώτισε τις ψυχές μας και γέμισε μ' αγάπη τις καρδιές μας.

(Τη χρειάζομαστε όλοι μας — και άνθρωποι και λαοί —
πιο πολύ σήμερα από ποτέ).

Δείξε μας το σωστό δρόμο

κι σήγησε τις σκέψεις σ' ό,τι είν' αληθινό,
σ' ό,τι είναι δίκαιο, σ' ό,τι είναι τίμιο και ιερό.

Κάμε να είν' οι πράξεις κατά το θέλημά Σου

για να 'δασιλέψ' η καλοσύνη, μαζί και η ειρήνη,
πα στη βασανισμένη γη.

Εμείς είμαστε πλάσματα αδύναμα κ' εύκολα ξεστρατίζουμε,

εύκολα παρασυρόμαστε από τις ιδίνες των παθών μας.

Δοκιμάσαμε πολλές φορές τη δύναμή μας,

την ανθρωπινή μας σύνεση και σοφία,
μα... μείναμε χαμηλά.

Αντί την καλοσύνη και τον ύμνο στη χαρά,

σκορπήσαμε την έχθρητα και το φανατισμό,
το θρήνο και τη συμφορά.

Αντί να μετατρέψουμε τα ισπαθιά μας σε υνιά

και τα δόρατά μας σε δρεπάνια,
φτιάχνουμε συνέχεια κι άλλα σύνεργα του πολέμου
για μαζική καταστροφή των πάντων.

Και τώρα... είμαστε στ' ακροχέλιο της αδύσσου

και το φάσμα του φόβου πλανιέται ολούθε με τη χλωμή θωριά του.

Μας λένε μερικοί σοφοί, παλιοί και νέοι,

πως από μόνος του ο άνθρωπος πρέπει να βρει τη σωτηρία του,
πως από μόνος του πρέπει να βρει το δρόμο το σωστό,
με τη δύναμη της σκέψης του, με τη δύναμη του νου του.

Μ' αλέμονο! είναι τώρα χιλιάδες χρόνια

που ο άνθρωπος μοχθεί και βασανίζεται πάνω σ' αυτή τη γη,
που ακουεί διδασχές σοφών πολλών κ' επαγγελίες πλήθους,
που δοκιμάζει νόμους και θεσμούς και πολιτεύματα,
κι όμως ακόμα δε βρήκε το παθητό λιμάνι·
δεν είδε ν' αχνοφέγγει στον ορίζοντα
την που ονειρεύτηκε ευτυχησμένη εποχή.

Λες κ' είν' η μόρα του ν' αγωνίζεται χωρίς αναπαμό, χωρίς ανάσα,

πηγαίνοντας κάποτε μπροστά, κάποτε πισωδρομώντας,

και κυνηγώντας κάτι τ' άπιαστο

μες σ' ένα κόσμο που παραδέρνει

μες στην ανησύχαστη φουρτούνα των αντινομιών και αντιθέσεών του.

Ω, πόσο ο άνθρωπος ποθεί κι αποζητάει σιγουριά
σ' ό,τι πιστεύει, σ' ό,τι πράττει.

Μα πού να τη ζητήσει, πού να τη βρει,
μες στην αστάθεια που τον κυκλώνει,
μες στην αβεβαιότητα που απλώνεται παντού
σα νύχτα χωρίς σημάδι. πότε θα ρθει η μέρα.

Γενού, Κύριε, έλεος και στήριξέ μας.

Δεν έχουμε πού αλλού να προσφύγουμε, πού αλλού να στηριχθούμε.

Τα δικά μας μέσα, τα δικά μας σχέδια, δε μας πήγαν πουθενά,
και πολλές φορές μας ρίξανε σε ξέρες.

Κάμε να δούμε μέσα μας με καθαρή ματιά
ίσως γνωρίσει ο καθένας μας τον καλύτερό του εαυτό
και ημερέφουνε κάπως τα πάθη μας.

Ότι Συ ο έχων άπειρον το έλεος.

Κι αν είν' η μοίρα μας πάντα ν' αγωνιζόμαστε, πάντα ν' αναζητούμε,
πηγαίνοντας ψηλαφητά με βήματα βισταχτικά
και μόνον κάποτε θαρρετά,
μες σ' ένα κόσμιο που ο νόμος του είν' η αστάθεια κ' η αλλαγή,
ας είν' καλόδεκτη αυτή η μοίρα:
αρκεί ναν' ο αγώνας μας χωρίς εγωισμό,
χωρίς φευτιά, χωρίς δόλο κανένα.

Μπορεί μες σ' ένα τέτοιο αγώνα νά 'δρούμε
κάποιο σκοπό της ύπαρξής μας
πέρ' απ' τη ρουτίνα και την καθημερινότητά της,
τις κερδοζημιές και τους ισολογισμούς.
να δούμε τ' αγνό ρόδισμα μιας αυγής καινούργιας,
κι έτσι να στερωίσει μέσα μας λίγη πίστη πως θαρθεί
και για τον άνθρωπο η μέρα η καλή,
κάποια ελπίδα που να μας θερμαίνει
στη δύσκολη πορεία μας την παντοτινή.

Δ. Μ. Σ.

Η ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑ ΤΟΥ ΠΑΤΕΡΑ

«Ἐν τῶν κοινῶν ἐπιμελειῶν ἀπαλάττου μὴ πλουσιώτερος ἀλλ' ἐνδοξότερος· πολλῶν γὰρ χρημάτων κρείττων ὁ παρὰ τοῦ πλήθους ἔπαινος».

(ΙΣΟΚΡΑΤΟΥΣ, Πρὸς Δημόνικον, 37)

Χρυσιάρες μέρες πήρε ὁ Θεὸς κοντά του τὸν μάστορο - Δημήτηρ. Τώρα θὰ ἀγοράζουμε ἑτοιμες παντόφλες. Ἦταν ὁ τελευταῖος μάστορας τοῦ χειροποίητου εἶδους. Χάθηκε ἡ χαρὰ τῆς μεζούρας στὸ πόδι. Ἀλλὰ καὶ κείνο τὸ ἀξέχαστο πάτημα τοῦ ποδίου ἐστὶ διδλίο παραγγελίας, ποὺ σημάδευε μὲ μελανὶ σαλιωμένο μολύδι τίς διαστάσεις τῆς παπούσας; Ἡ χαρὰ πατάει τὸ κεφαλόσκαλό της στὶς λεπτομέρειες. Αὐτὲς διαθέτουν ἀνετο ψυχολογικὸ χῶρο.

Γνήσινα δέσματα: καφέ, κόκκινα, πράσινα, τὰ πάντα σὲ πλήθος ἀποχρώσεων μὲ πικρὸ ἐπιβλητικὸ πὸ μαῦρο λουστρίν, ἐπὶ διάθεση τοῦ πελάτη. Δύσκολη ἡ προτίμηση, ἀλλὰ προσωπικὴ ἢ διάθεση. Τὸ φῶς ἡμέρας δοθῆναι τὴν κρίση ἐπὶ ἐπιλογή. Δύπλα περιμένουν τὴ σειρά τους τὰ ὑπερτίμια, ἀνθεκτικὰ Κωνσταντινοπολίτικα. Αὐτὰ θὰ σφραγίσουν μὲ τὰ χειροποίητα κεντίδια καὶ τὰ γαζιὰ ἐσὲ φαρωνόκκαλο τὸ μεράκι τοῦ μάστορα ἐπὶ δέσματα.

Μιά ζωὴ ἐπὶ τὴν ὁδὸ Ἀνεξαρτησίας ὁ μάστορο - Δημήτηρ. Ἀπὸ ἀμούστακο παιδί κοντὰ ἐστὸν πατέρα του. Χρόνια κάλφας, δεκαετίες μάστορας. «Τέχνη χωρὶς καρδιά, δὲ γίνεται» ἔλεγε, ὄχι γιατί τὸ ἰδιόθασε ἢ τ' ἄκουσε ἀπὸ μεγάλους, ἀλλὰ ἦταν δική του ἐμπειρία, ἐξομολογητική. Αὐτὴ ἡ καρδιά τὸν σταύρωνε ἀπ' τὰ χαράματα, ποὺ φέρνει ὁ Θεὸς τὴ μέρα, μέχρι τὴν ὥρα, ποὺ πλήθηναι ἐπὶ τὸν οὐρανὸ τὰ ἀστέρια.

Ἡ τέχνη του τέλεια. Οἱ παντόφλες του ἔπεφταν στο πόδι γάντι. Οἱ εὐχὲς αὐθόρμητες: «γεια ἐστὰ χέρια σου μάστορα». Πόσον τὸν ξεκούραζαν καὶ ἀνθίζαν ἐπὶ τὸ παχύ του μουστάκι χαμόγελα εὐτυχίας. Στερεότυπα ἀπαγοῦσε: «νάστε καλά» καὶ σπασμωδικὰ τακτοποιοῦσε τὰ παλαιοκαιρῖσια ματογυάλια πρεσβυωπίας ἐπὶ τὴν μύτη του.

Ἡ τέχνη του καὶ ἡ τιμιότητά του κέρδισαν δικαιολογημένα τὴν δύσκολη ἐκτίμηση τοῦ κόσμου τῆς μικρῆς μας πολιτείας. Οἱ παραγγελίες καὶ ἡ καλοκαρδῆ καλημέρα τὸ μαρτυροῦσαν. Δέος ἔπιανε τοὺς συνταπίτες του ὅταν τὸν ἀντίκρυζαν ν' ἀνηφορῶν ἐπὶ τὸ σπυτικὸ του καθαρός, καλοῖσκωτος, μὲ σταθερὸ ρυθμικὸ ἰσημερινό, λὲς καὶ εἶχε κλέψει τὸ ρυθμὸ ἀπ' τὰ χτυπήματα τοῦ σφυριοῦ του ἐπὶ δέσματα. Ἦταν μπροστὰ τους ἕνα μέγεθος ἀξίας.

Στὴν κουβέντα του, καὶ εἶχε στριμμένη πάντοτε κουβέντα, ἴσταν κάθε μυαλωμένος, ἔλεγε: «Ὁ θίος καὶ τὸ θίος, ἔχουν διάφορὰ ἐπὶ τὸν τόνο». Ἔτσι μᾶς ἔλεγε ὁ συχωρεμένος ὁ δάσκαλος δευτεροβάθμιος. Καὶ ὅσο ὁ θίος εἶναι σωστός, ἔχει καὶ τὸ θίος τὴν ἀξία του καὶ ἐννοοῦσε πάντοτε τὴν ἠθικὴ ἀξία.

Γιὰ νὰ θγάλει πέρα τῆ δουλειά στο μαγαζί, δυὸ χέρια δλέπεις, θούλευε καὶ νυχτέρια μὲ λάμπα νούμερο ἔντεκα μέχρι ποὺ ἤρθε τὸ ἡλεκτρικό. Μὲ τὰ καλαπόδια, τοὺς κερωμένους σπάγγους, τὰ ραφίματα καὶ τὰ γυαλίσματα τῶν τακουνηῶν μὲ κερὶ καὶ καυτὸ σίδερο τοῦ πέφταν οἱ πλάτες. Ἡ ποιικιλία τῆς δουλειᾶς τοῦ ξεκούραζε τὸ μάτι, τὰ χέρια, τὴ σκέψη. Ἐκεῖ ποὺ οἱ δημιουργίες του ἦταν ἀποκάλυψη ἦταν οἱ νυφιάτικες παντόφλες. Σ' αὐτὲς δὲν εἶχε πρότυπο, τὸ σχέδιο τῶφερνε στο νοῦ ἢ λυγερὰ καὶ ὁ χαρακτήρας τῆς νύφης, ποὺ πλησίαζε μὲ φοδερὴ διακόσμηση. Στὶς περιπτώσεις αὐτὲς ἔλεγε: «Τὸ ξόμπλι ἀφήστε το σὲ μόνον».

Ἐξήντα δόκλιηρα χρόνια σὰν νὰ ἦταν χθές. Πόσες παντόφλες δὲν πῆραν μοναδικὸ ἀέρα τῆς τέχνης τοῦ μάστορο-Δημήτρη στὴν οδὸ Ἀνεξαρτησίας! Ὅλα πήγαιναν καλά, ἔτσι φαίνονταν, ἀλλὰ οἱ θατιὲς πληγὲς δὲν φαίνονταν. Τὸ ἀγκάθι, ποὺ μάτωνε τὴν καρδιά τοῦ μάστορο-Δημήτρη ἦταν τὰ μεγάλα κλειδιά τοῦ μαγαζιοῦ. Θύμιζαν ἀντίκες. Φεύγοντας αὐτὸς μιὰ μέρα, ὅπως ὅλοι, ἀπ' αὐτὸν τὸν κόσμο, ποῖος θὰ τὰ πάρει; Εἶχε παιδιὰ καὶ καλὰ παιδιὰ. Ὁ μεγάλος, ὁ Παῦλος τὴν ἤθελε τὴν τέχνη καὶ κοντὰ του τὴν ἔμαθε, ἀλλὰ ἀπὸ σχολεῖο σὲ σχολεῖο ἔγινε δάσκαλος καὶ τὸν κέρδισε τὸ δασκαλίκι. Τὰ ἄλλα παιδιὰ δὲν εἶχαν ζῆλο καὶ ἄλλαξαν ἐπαγγέλματα. Ἔτσι ἔμειναν ἄδεια τὸ σπιτικό καὶ τὸ μαγαζί. Καὶ νὰ πεις, ὅτι τὸ μαγαζί δὲν ἀνάστησε δυὸ φαμίλιες; Ἀλλὰ θλέπεις τὰ παλιόπαϊδα ποὺ μυαλό γιὰ σκέψη.

Ἡ γυναῖκα του, λιγομίλητη κυρά, δουλειμένη χρόνια ν' ἀναστήσει μεγαλοφαμίλια μὲ πολλοὺς νοματαίους, δὲν θωροῦσε τὴ φωτιά, ποὺ κρυφάκαιγε τὸν ἄντρα της. Δὲ μπόρεσε νὰ δεῖ τὸ θάδιμα τοῦ λεβεντόγερου, ποὺ εἶχε χάσει τὴ σταθερότητά του. Δὲν μπόρεσε νὰ καταλάβει τὸ ζῆλο του γιὰ τὴ δουλειά, ποὺ εἶχε ξεθωριάσει. Ἀκόμη καὶ τὸ φαγητό του εἶχε γίνει λιγιστό, ἂν καὶ κολοφαγαῖς χρόνια ὁ μάστορας.

Δὲν πάει καιρός, ποὺ ὁ μπάρμπα-Δημήτρης ἔνωσε ἓνα σφίξιμο στο ψυχικό του τὴν ὥρα, ποὺ ἀνοίγε τὰ ρολὰ τοῦ μαγαζιοῦ. Ὁ ξηρὸς μεταλλικὸς κρότος ἔγιναν νύχια θειριοῦ, ποὺ τοῦ ξέσχισαν τὰ φυλλοκάρδια. Στὴ σκέψη: «Ποῖος θ' ἀνοίγει τὸ μαγαζί μετὰ ἀπὸ διαῦτον» δὲν μπόρεσε νὰ συγκρατήσει τὰ δάκρυα. Μὲ θολὰ μάτια διάβαινε τὴν ταμπέλα τοῦ μαγαζιοῦ: ἸΠΟΔΗΜΑΤΟΠΟΙΕΙΟΝ ΠΑΥΛΟΥ ΑΣΤΕΡΗ». Καὶ πρὸ κάτω: «ΕΤΟΣ ΙΔΡΥΣΕΩΣ 1876». Παῦλο λέγανε τὸν μακαρίτη τὸν πατέρα του, ποὺ τὸν ἔμαθε τέχνη, ποὺ ἔφερε στὴν πολιτεία Κωνσταντινοπολίτης μάστορας.

Παραγγελιὲς πολλὲς δὲν κράταγε, δὲν εἶχε κέφι. Στὸ μαγέροκο γιὰ πατσὰ δὲν σύχναζε. Καφῆδες ἔπινε πολλοὺς καὶ εἶχε λιγιστὲς κουβέντες. Ἡ γειτονιά στὴν ἀγορὰ παρατήρησε τίς κακοσημαδιὲς στὴ ζωὴ τοῦ μάστορο Δημήτρη καὶ εἶπε τὸν καλὸ τῆς λόγου στὴν ὥρα του, ἀλλὰ τὰ λόγια δὲν παύουν νὰ εἶναι λόγια. Αὐτοὶ ποὺ δὲν κατάλαβαν τίποτε ἦταν οἱ πολλοὶ πελάτες, αὐτοὶ παντόφλες ἤθελαν, παντόφλες ἀγοράζαν.

Δεύτερη ημέρα του Πάσχα. Ἡ πρώτη ἡμέρα ἀνοίξη σκόρπιζε στὶς κουριασμένες καρδιές ἑδάσαιμο. Ὁ κόσμος εἶχε ξεχυθεῖ στὰ χωριά μὲ πρόθεση νὰ ξεδώσει ἰσχυρὰ νὰ γιορτάσει τὸ Πάσχα. Ἡ πολιτεία ἔμενε σχεδὸν ἔρημη. Ἀναστάσεως ἡμέρα ἔφυγε ἀπὸ κοντὰ μας ὁ μάστορο - Δημήτρης. Τὸ κακὸ μαθεύτηκε γρήγορα. Στὸν Ἀη-Γιώργη τῆς Πλατείας Πάργης ἔφαλλαν ἀναστάσιμα τὴν ἀκολουθία. Δὲν ἔμεινε ψυχρή, ἀπ' αὐτὲς ποὺ δὲ γιόρταζαν τὸ Πάσχα «ἐκτὸς πόλεως» νὰ μὴ πάει, λὲς καὶ ἦταν δευτέρα Ἀνάσταση!

Ἡ τομπέλα στὸ μαγαζὶ μὲ ἔκλεινε τὸ ἐνδεικτικὸ «ἔτος ἱδρύσεως 1876», ποὺ σημάδευε ξεθωριασμένα, ἀλλὰ σταθερὰ μιὰν ἀρχὴ καὶ ἄφηγε ἴδιπλα τοῦ μεγάλα περιθώρια γιὰ ἕνα τέλος, ποὺ ἦταν τὸ 1985.

Ὁ γιὸς τοῦ ἰ Παύλος, ὁ ἰδασκαλός, ποὺ γινώριζε τὴν τέχνη, πονοῦσε γιὰ τὸ κλεισίσιμο τοῦ μαγαζιοῦ, γιατί εἶχε δουλέψει χρόνια σ' αὐτό. Ἐνα κουβάρι τραχὺ τοῦ ἔπνιγε τὸν λαϊμό, ἔταν σακατοποιοῦσε τὶς ἔκπρεμότητες τοῦ πατέρα του. Ἐκλάφει πικρά, ἔταν ἀντιχρῆσε τὸ καρεκλάκι ἔδειο κοντὰ στὸ μαιστορικὸ τραπέζι. Τὸ συρτάρι εἶχε ἀκόμη φιλά. Τὰ καλαπόδια, τὰ σφυριά, οἱ φαλτσέτες, οἱ σπάγγα, τὸ κερί, καθαρὸ, κίτρινο κερί, ὅλα βουβά. Ἐνα ζευγάρι μισοτελειωμένες παντόφλες εἶχαν μείνει ἰστὰ καλαπόδια. Ποιὸς θὰ τὶς τελειώσει; τίνος νὰ εἶναι; θὰ λέει τὸ βιβλίο μὲ τὰ ὠραῖα καλλιγραφικὰ γράμματα, ποὺ δὲν εἶχαν ἀνορθογραφίες! Τότε πήγαιναν λίγα χρόνια τὰ παιδιὰ σχολεῖο, ἀλλὰ μάθαιναν γράμματα! Ἐτσι ἔλεγε ὁ Παῦλος, ποὺ ἦταν δάσκαλος.

Ὁ Παῦλος ἔκλεισε τὸ μαγαζὶ μὲ βουρλωμένα μάτια. Ὁ γείτονας, ὁ κ. Ἀναστασιάδης, μυαλωμένος καὶ σοβαρὸς ὕφαισματέμπορος τὸν φώναξε γιὰ καφέ. Εἶπαν πολλὰ καὶ κοντὰ ἰστὰ ἄλλα κουθέντασαν:

— Παῦλο μου ὁ μακαρίτης ὁ πατέρας σου δὲν σὰς ἄφησε ἔτσι. Δούλεψε σκληρὰ πολλὰ χρόνια, ἀλλὰ ἄφησε βιός.

— Περιουσία; ἀπάντησε ξαφνιασμένος ὁ Παῦλος.

— Ἀκριβῶς.

— Τίποτε.

— Ὅχι: καὶ τίποτε! Εἶπε καὶ ἔκανε ἕναν μορφισμό ἰδυσπιστίας. Καὶ ἰσυνέχισε. Μίλα ἐλεύθερα, εἶμαι φίλος σας, δὲν εἶμαι ἔφορας.

— Κύριε Ἀναστασιάδη, τὸ μαγαζὶ δὲν μᾶς τὸ ἄφησε ὁ πατέρας μου, ἀλλὰ ὁ παππούς μου. Εἶναι γεγονός, ὅτι ὁ πατέρας μου δούλεψε τὴν τέχνη σκληρὰ καὶ τίμια καὶ κέρδισε πολλὰ χρήματα, ἀλλὰ τᾶττιζε μιὰ ζωὴ στόματα ἀπὸ τοῦ οἰκογένειας, τὴν δική μας καὶ τοῦ μακαρίτη τοῦ θεοῦ μου, ἔτσι δὲν παρίσσεψε τίποτε γιὰ τὴν ἄκρη.

— Καὶ ὅμως σὰς ἄφησε περιουσία.

— Τίποτε, θεϊκὰ σακατιστὴ! Ἐκτὸς λίγα ζευγάρια ἔτοιμες παντόφλες καὶ τὰ ἐργαλεῖα, μὲ λίγα λόγια φραγκοδίφραγκα.

—“Άφησε, άφησε πλούτο άνεκτήμητο! συνέχιζε πολυτιμήματα, αλλά με έπιμονή ό κ. Άναστασιάδη.

—Με συγχωρείτε κ. Άναστασιάδη, μήν έπιμένετε, άπάντησε πικραμένος ό Παύλος.

—Έπιμένω Παύλο μου, σάς άφησε τό καλό όνομα. Άνεκτήμητη παρακαταθήκη. Είσαι παιδί του μάστορο - Δημήτρη του Άιστέρη με τ' όνομα, που ήταν εργατικός, τεχνίτης άριστος και έντιμος. Ποτέ του ό πατέρας σου δεν είχε πάρει ιδώσε με τά δουκαστήρια. Είχε λόγο σάν άντρας της άγοράς, τό είπα ξείπα, του ήταν άγνωστο. Δεν χρωστάει δεκάρα σέ κανένα.

—Άν μου ζητήσεις, Παύλο μου, αυτή την ώρα δανευκά, τά έχεις, όχι γιατί είσαι δάσκαλος, αλλά γιατί είσαι παιδί του μπάρμπα - Δημήτρη, που περιπάτησε στην πολιτεία με φηλά τό κεφάλι. Δεν είναι πλούτος αυτό;

“Ο Παύλος συγκινημένος και χαρούμενος με τή σιωπή του συμφώνησε.

ΙΩΑΝΝΗΣ Ι. ΘΕΟΧΑΡΗΣ

ΝΥΝ ΚΑΙ ΑΕΙ

Νυν και αει

Νυν και αει

μπροστά μπροστά οι κραταιοί

και πίσω ό φτωχός λαός

«Έχει — σου λέει — ό Θεός».

Νυν και αει

Νυν και αει

και τά παιδιά του Παναή

— ένός εργάτη με τιμή —

δεν έχουν ρούχα και φαιμί.

Νά ζή κανείς

ή νά μή ζεί;

Κι' ό Παναής στο μαγαζί

όλο μπερδεύεται στο «ή»

Νυν και αει...

Νυν και αει...

ΑΝΘΟΣ ΡΟΔΙΝΗΣ

ΥΠΗΡΞΕ ΠΕΖΟΓΡΑΦΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Γ. ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΔΗΣ;

Σε μελέτη του ιστορικού της Λάρνακας Ο Κύκλος¹ ο Γιάννης Κατσούρης έφερε στην επιφάνεια έξι πρώιμα διηγήματα της Κυπριακής Γραμματείας — που είχε θέσει υπόψη του ο Φοίβος Σταυρίδης — και παρουσίασε τον Κωνσταντίνο Γ. Ελευθεριάδη (1883—1911), εκδότη περιοδικού και εφημερίδας, δημοσιογραφικό δημοσιογράφο και ανήσυχο άνθρωπο, για τον οποίο ελάχιστα στοιχεία ήταν ως τότε γνωστά. Στην ανακοίνωση εκείνη ο μελετητής απέδωσε τα έξι λησμονημένα διηγήματα, που είχαν δημοσιευτεί ανώνυμα μεταξύ 1910 και 1911 στο περιοδικό ΑΥΓΗ (1908—1911), στο διευθυντή του περιοδικού Κωνσταντίνο Γ. Ελευθεριάδη, φέρνοντας προς επίρρωση της άποψής του αρχειακά επιχειρήματα, στα οποία θα αναφερθούμε πιο ύστερα. Τρία χρόνια αργότερα, με την ευκαιρία των εκατό χρόνων από τη γέννηση του Ελευθεριάδη, η Μορφωτική Υπηρεσία του Υπουργείου Παιδείας εξέδωσε, με επιμέλεια Γιάννη Κατσούρη, τμηματικό τόμο², όπου περιλαμβάνονται εισαγωγή του επιμελητή, τα έξι διηγήματα της ΑΥΓΗΣ και δυο χρονογραφήματα, που είχαν δημοσιευτεί στην εφημερίδα Εμπρός, την οποία επίσης εξέδιδε ο Ελευθεριάδης.

Στην εισαγωγή του σημειώνει πως η έρευνά του προχώρησε πιο πέρα από το μελέτημά του στον Κύκλο κι έτσι είναι σε θέση να δώσει περισσότερο στοιχεία για τη ζωή και το έργο του ξεχασμένου λογοτέχνη Ελευθεριάδη. Αναφέρει ακόμη ότι, εκτός από τα έξι διηγήματα της ΑΥΓΗΣ, εντόπισε και δώδεκα χρονογραφήματα στο Εμπρός, που επίσης είναι ανώνυμα, αλλά ότι δεν εγγείρονται αμφιβολίες για την πατρότητα ούτε των διηγημάτων ούτε των χρονογραφήματων. Ειδικά για την πατρότητα των διηγημάτων παραπέμπει στο μελέτημά του στον Κύκλο.

Επαναλαμβάνω με συντομία τα επιχειρήματα για εύκαλη αναφορά:

1. Τα διηγήματα είναι ανυπόγραφα, επομένως ανήκουν φυσιολογικά στη σύνταξη, όπως και τα άλλα ανυπόγραφα κείμενα του περιοδικού.
2. Σε δυο διηγήματα γίνεται αναφορά στο διευθυντή της ΑΥΓΗΣ: α) Στο διήγημα «Έρωσ ανίκατε...» σημειώνεται ότι στο γάμο των ηρώων του διηγήματος προσκληθήκε κι ο διευθυντής της ΑΥΓΗΣ, ο οποίος προσέτιμησε να γράψει την ιστορία τους αντί να παραστεί. β) Στο διήγημα «Ευτυχής πρωτοχρονιά» ξενιτεμένος γιος ζητεί από τον πατέρα του να τον εγγράψει συνδρομητή στην ΑΥΓΗ.
3. Στο διήγημα «Η τρελλή» υπάρχει μαθηματικό θεώρημα για την περιφέρεια και το εμβαδόν του κύκλου, που, κατά το μελετητή, δείχνει άνθρωπο που ξέρει από μαθηματικά. Όπως είναι γνωστό, ο Κ. Ελευθεριάδης ήταν τελειόφοιτος της Φυσικομαθηματικής.

1. Αρ. 6 (Νοέμβριος—Δεκέμβριος 1980), 209—213.

2. Κωνσταντίνου Γ. Ελευθεριάδη, Έρωσ ανίκατε... Διηγήματα. Έρευνα· Εισαγωγή· Επιμέλεια Γιάννη Κατσούρη. Λευκωσία, Μορφωτική Υπηρεσία Υπουργείου Παιδείας, 1983.

4. Από τα διηγήματα «Η Τρελλή» και «Ευτυχής πρωτοχρονιά» φαίνεται ότι ο συγγραφέας ξέρε: καλά την Αθήνα, αφού στην «Τρελλή», για παράδειγμα, αναφέρει ότι η οδός Αραχωβής είναι στενός και κατηγορικός δρόμος της συνοικίας Νεάπολης στην Αθήνα και ότι στην περιοχή αυτή κατοικούσαν πολλοί φοιτητές. Ο Ελευθεριάδης έζησε στην Αθήνα ως φοιτητής και τη γνώριζε.

Όταν διάβασα τη μελέτη στον Κύκλο χάρηκα, όπως υποθέτω συνόδη μ' όλους τους μελετητές της Γραμματείας μας, για το φιλολογικό εύρημα. Γι' αυτό και θεώρησα δικαιολογημένη τιμή προς τον ξεχασμένο συγγραφέα την έκδοση των διηγημάτων του από τη Μαριωτική Υπηρεσία του Υπουργείου Παιδείας. Και, φυσικά, ούτε καν πέρασε από το μυαλό μου το ενδεχόμενο ν' αμφισβητηθεί η πατρότητα των διηγημάτων. Όλα αυτά όμως ως τη στιγμή που διάβασα το διήγημα «Ευτυχής πρωτοχρονιά».

Σ' αυτό, ο ξενιτεμένος γιος που γράφει στον πατέρα του και του ζητεί μάλιστα να τον γράψει συνδρομητή στην Α υ γ ή υπογράφει Νικολής Τομάζου Πρωτόπαπα. Ήξερα ότι ο δικαστής και λογοτέχνης Νίκος Χατζηγαβριήλ (1876—1931) χρησιμοποίησε το ψευδώνυμο Νικολής Πρωτοπαπά³. Την πληροφορία ότι το ψευδώνυμο αυτό ανήκει στο Χατζηγαβριήλ δίνουν ο Γεώργιος Α. Μαρκεδής⁴, η εφ. Νέος Κυπριακός Φύλαξ στη νεκρολογία της για το Χατζηγαβριήλ (11.11.1931) και ο Αντώνης Ιντιάνος στη μελέτη του γι' αυτόν⁵. Αλλά και το μεσαίο όνομα του ήρωα, «Τομάζου», άγει πάλι στο Χατζηγαβριήλ, αφού είναι γνωστό ότι το Θωμάς Πρωτόπαπα ήταν επίσης ψευδώνυμό του, με το οποίο δημοσίευσε στην Α λ ή θ ε ι α την πρωτοχρονιά του 1903 το διήγημα «Η Ρήαινα...». Να φανταστούμε ότι η χρήση του ονόματος Νικολής Τομάζου Πρωτόπαπα ήταν απλή σύμπτωση; Ήμένα τουλάχιστο μου φάνηκε εντελώς απίθανο.

Αν ήταν ο Ελευθεριάδης ο διηγηματογράφος, τι επεδίωκε ονοματίζοντας ήρωά του με ψευδώνυμο του Χατζηγαβριήλ, ο οποίος ήταν γνωστός λόγιος και θρησκευτών τότε σε συγγραφική δράση; Και φίλος του ακόμη να ήταν ο Χατζηγαβριήλ, τι εξυπηρέτούσε ο υπαινιγμός της ταυτότητας του φίλου του σε διήγημα; Δε θα ήταν πιθανότερο να έγραφε το διήγημα ο Χατζηγαβριήλ, που είχε το δικαίωμα να δώσει σε ήρωά του ως όνομα ακόμη και το ψευδώνυμό του και ταυτόχρονα να διαφημίσει το περιοδικό, που τον φιλοξενούσε; Πιθανό ο κ. Κατσούρης αγνοούσε ότι το Νικολής Πρωτόπαπα ήταν ψευδώνυμο του Χατζηγαβριήλ, γιατί, διαφορετικά, θα ανάμενε κανείς ότι θα τον προβλημάτιζε περισσότερο η πατρότητα τουλάχιστο αυτού του διηγήματος ή εν πάση περιπτώσει θα το σχολίαζε κάπως.

Άπ' εδώ αφορμήθηκε η έρευνά μου, που στράφηκε προς δυο κατευθύνσεις. Από τη μια, στη δάσκαλο των επιχειρημάτων του κ. Κατσούρη και στη διερεύνηση της

3. Στο διήγημά του «Στο παναύριν», που δημοσίευσε στην εφ. Αλήθεια της Λεμεσού την πρωτοχρονιά του 1904.

4. Πρόλογος στον τ. Α' των Τζυπριώτικων Τραουδικιών του Δ. Λιπέρη, 1923.

5. Περ. Κυπριακά Γράμματα, Έτος Α', άρ. 2 (1 Οκτώβρη 1934), 42.

δυσπιστοσύνης της θέσης ότι ο Ελευθεριάδης ήταν πεζογράφος κι από την άλλη στην αναζήτηση πιθανών τεκμηρίων, που θα ενίσχυαν τη θεωρία ότι συγγραφέας των διηγημάτων ήταν ο Χατζηγεωργιάδης. Η έρευνα κάλυψε όλα τα διηγήματα, γιατί δε νομίζω ότι είναι δυνατό να υπάρξει αμφισβήτηση για την ενότητά τους. Δημιουργούνται στο ίδιο περισοδικό, σε συνεχή τεύχη, έχουν ενότητα γλώσσας και ύφους και πολλές ομοιότητες σε επιμέρους πτυχές. Σε μερικές περιπτώσεις ακόμη και τα ονόματα ηρώων είναι τα ίδια ή σχεδόν τα ίδια. Έτσι, έχουμε Κακουλλού και Χατζηκακουλλού στα «Έρωσ ανήκατε...» και «Άσπροι σιλιάδοι» αντίστοιχα και Κωστή του Πιέρου στα «Ευτυχής Πρωτοχρονιά» και «Το παλλούκι». Στα πέντε από τα έξι διηγήματα είναι στην καθαρεύουσα, ενώ ο διάλογος αποδίδεται στην Κυπριακή διάλεκτο. Μόνο «Η τρελλή» διαφέρει στο σημείο αυτό, αλλά υπάρχει εξήγηση. Οι ήρωες δεν είναι χωρικοί (δασκάλα και φοιτητής στην Αθήνα είναι οι πρωταγωνιστές).

Και πρώτα ο κριτικός έλεγχος των επιχειρημάτων:

α) Η μαθηματική σχέση «των κύκλων κι περιφέρεται είναι προς αλληλάς ως αι ακτίνες αυτών, αι δε επιφάνειαι ως τα τετράγωνα των ακτίνων» είναι τόσο στοιχειώδης, που δε νομίζω ότι πρέπει να είναι κανείς μαθηματικός για να την ξέρει. Σήμερα κι ένας μαθητής των πρώτων τάξεων του Γυμνασίου είναι δυνατό να τη γνωρίζει, την εποχή όμως που γράφτηκε το διήγημα ένας απλός απόφοιτος του Γυμνασίου θα έπρεπε, νομίζω, να ήταν σε θέση να ξέρει τη στοιχειώδη αυτή αναλογία (επιχείρημα 3 πιο πάνω).

β) Η γνώση ότι η οδός Αραχώδης είναι στη συνοικία Νεαπόλεως, όπου ζουν πολλοί φοιτητές, πιθανό να προϋποθέτει επισκέπτη της Αθήνας. Δεν ήταν όμως μόνο ο Ελευθεριάδης που επισκέφτηκε την Αθήνα κι έζησε εκεί κάποιο χρονικό διάστημα (επιχείρημα 4 πιο πάνω).

γ) Η αναφορά στο διευθυντή της Α υ γ ή ς αίρει, νομίζω, με τον τρόπο που διατυπώνεται, την πιθανότητα να ήταν ο ίδιος ο διευθυντής, δηλαδή ο Ελευθεριάδης, εκείνος που έγραψε το διήγημα. Αντιγράφω την αναφορά: «Ο νέος διδάσκαλος ήτο νυμφευμένος και φρόνιμος και αυτός είχε την καλωσύνη να μας διηγηθή την αληθοφανή αυτήν ιστορίαν, ότι κατά Σεπτέμβριον ετελούντο οι γάμοι του Τζιρκαλλή και της Τσαλλούς, εις τους οποίους και ο Διευθυντής της «Αυγής» προσεκληθή, αλλ' αντί να τους τιμήση «δια της ευγενούς παρουσίας του» προετίμησε να γράψη την ιστορίαν των».

Η αντωνυμία μας αναφέρεται στο συγγραφέα, ενώ η μνεία του διευθυντή της Α υ γ ή ς γίνεται σε τρίτο πρόσωπο «προσεκλήθη... αντί να τους τιμήση... προετίμησε να γράψη». Το ότι γράφει μας και όχι μ ο υ νομίζω δε χρειάζεται εξήγηση. Είναι γνωστό πως, όταν γράφουμε σε πρώτο πρόσωπο, μπορούμε να χρησιμοποιούμε τον πληθυντικό της μετροφρασύνης⁶. Αλλά και αν με το μας ο συγγραφέας εννοεί τον εαυτό του και κάποιους άλλους, το νόημα δεν αλλάζει. Επί-

6. Αχ. Τζορτζάνου, Νεοελληνική Σύνταξις, τ. Α', 2η έκδ. εν Αθήναις, ΟΕΣΒ, 1946, σ. 52.

σης, στο απόσπασμα υπάρχει και μια αντίθεση ανάμεσα στο συγγραφέα και το διευθυντή της Α υ γ ή ς, όπως φαίνεται από τον αντιθετικό σύνδεσμο αλλά. Ο συγγραφέας, υπονοείται, προσκλήθηκε και παρέστη στο γάμο, ενώ ο Ελευθεριάδης προσκλήθηκε, αλλά δεν πήγε. Υπάρχει όμως και κάτι άλλο, που μπορεί να φαίνεται σχολαστικό, έχει όμως σχέση με την εσωτερική λογική του διηγήματος. Αφού ο διευθυντής της Α υ γ ή ς δεν παρέστη στο γάμο, πού άκουσε την ιστορία, ώστε να είναι σε θέση να τη γράψει, αφού για την ιστορία έγινε λόγος στο γάμο;

Νομίζω πως ο κ. Κατσούρης βασίστηκε πολύ πάνω στη φράση «να γράψη», την οποία ερμήνευσε να «συγγιμίσει», χωρίς ν' αναλύσει το νόημα όλου του απόσπασματος. Το νόημα, όπως εγώ το αντιλαμβάνομαι, είναι: Την ιστορία αυτή μου διηγήθηκε ο νέος δάσκαλος στο γάμο του Τζυρακαλή και της Τταλλούς. Στο γάμο αυτό προσκλήθηκε κι ο Ελευθεριάδης, αλλά δεν παρέστη και προτίμησε να δημοσιεύσει την ιστορία τους.

Από το απόσπασμα, με το οποίο και κλείει το διήγημα, μπορούμε, φυσικά, να λείπει το: «και ο Διευθυντής της «Αυγής» προσεκλήθη, αλλ' αντί να τους τιμήση δια της ευγενούς παρουσίας του, προετίμησε να γράψη την ιστορίαν των». Η αναφορά στον Ελευθεριάδη είναι, νομίζω, μια φιλοφρόνηση του διηγηματογράφου προς τον εκδότη, που φιλοξενεί το διήγημά του, φιλοφρόνηση που υπογραμμίζεται κάπως και με την επανάληψη της καθυπερωμένης σε προσκλητήρια φράσης «δια της ευγενούς παρουσίας του».

Την ίδια σκοπιμότητα πιστεύω ότι εξυπηρετεί και η μνεία της συνδρομής της Α υ γ ή ς στο διήγημα «Ευτυχής πρωτοχρονιά». Συγκεκριμένα, στο διήγημα αναφέρεται: «Να δώσης εις τον διευθυντήν της «Αυγής» ακτώ σελίνα και την διεύθυνσίν μου και να του πης να μου στέλλη το φύλλον του εδώ να περνώ τις ώρες κάποτε» (επιχείρημα 2 πιο πάνω).

δ) Το ότι τα διηγήματα φέρονται ανυπόγραφα στο περιοδικό ίσως να είναι το πιο ισχυρό επιχείρημα από όλα όσα διατυπώνονται σχετικά με την πατρότητα των διηγημάτων. Όμως, εκτός από τα προαναφερθέντα έξι ανώνυμα διηγήματα υπάρχει κι άλλο ανώνυμο⁷, το οποίο ο μελετητής δεν κατατάσσει στη δημιουργία του Ελευθεριάδη. Κι όμως αυτό διαφοροποιείται από τα άλλα ξενόγλωσσα πεζά που δημοσιεύονται στο περιοδικό κατά μετάφραση. Σ' αυτό υπάρχουν στοιχεία που ταυτοποιούν την υπόθεση στην Κύπρο («πασόν λιρών στερλινών £50...», «έστω και εν γρόσσον £0.0.1»). Γιατί ο μελετητής δεν απέδωσε κι αυτό, αφού είναι ανώνυμο, στον Ελευθεριάδη; (επιχείρημα 1 πιο πάνω).

ε) Απ' ό,τι ξέρω, όσοι έγραψαν για τον Ελευθεριάδη δεν αναφέρουν ότι έγραψε διηγήματα. Ο τότε συνθουσιώδης Περίδιος, που στο Μαστίγιον τον αποκαλούσε μικρό Ροϊδή⁸, εξαιρεί τη σκωπτική του διάθεση, το υπιπθηρωδόλο του πνεύ-

7. Με τίτλο «Μία ανώνυμος επιστολή». Περ. Α υ γ ή ς. Έτος Α', αρ. 8 (30.1.1909), 2-4.

8. Προφανώς ο Περίδιος τον αποκαλεί μικρό Ροϊδή για τη δημοσιογραφική του δραστηριότητα, ιδιαίτερα τη χρονογραφική. Ο χαρακτηρισμός δε φαίνεται να εκτείνεται στην πεζογραφική (διηγηματογραφική ή μυθιστοριογραφική) και κριτική ιδιότητα του Ροϊδή. Συγκεκριμένα ο Περίδιος (Μαστίγιον, αρ. 29, 1.1.1913, σ. 4) γράφει: «Τον λεπτόν Ροδόπουλόν μου τον και Τριανταφυλλίδη/που της πένας του θαυμάζουν τα χρονογραφήματα/γιατί μοιάζουσε μ' εκείνα του Μικρού μου του Ροϊδή».

μα⁹ και τα χρονογραφήματά του¹⁰. Στις νεκρολογίες, που δημοσιεύτηκαν στις εφημερίδες, υπογραμμίζονται η παρρησία του¹¹, το ότι πέθανε πολύ νέος¹², το ότι εξέδιδε το *Εμπρός*¹³, η δεξιοτεία του στο χειρισμό του καλάμου¹⁴ και άλλα¹⁵, αλλά πουθενά δε μνημονεύεται συγκεκριμένα ως διηγηματογράφος.

στ) Ο κ. Κατσούρης σημειώνει¹⁶: «Είναι πολύ πιθανό κάποια διηγήματα του Κ. Γ. Ελευθεριάδη να βρίσκονται σε διάφορα έντυπα της Κύπρου και του λοιπού Ελληνισμού. Εξάλλου στο περιοδικό *Κόσμος* του Ιερώνυμου Βαρλαάμ (έτος Α', 15.7.1909, αρ. Θ') βρίσκουμε αγγελία που ζητεί συνδρομητές για το μυθιστόρημα του Κ. Γ. Ελευθεριάδη *Ο Χωλός Διαβόλος* και που μιλάει, χωρίς λεπτομέρειες, και για ιερικά άλλων μυθιστορημάτων του ίδιου συγγραφέα που επρόκειτο να εκδοθούν. Ο Χωλός Διαβόλος απ' ότι ξέρω», συνεχίζει ο κ. Κατσούρης, «δεν εκδόθηκε. Όμως είναι πιθανό να σώζεται κάπου ανέκδοτο...». Η πληροφορία ότι ο Ελευθεριάδης έγραψε μυθιστόρημα είναι απόλυτα ανακρίβης κι σφειλετο προφανώς σε απιστοεξία. Είναι γνωστό ότι Ο Χωλός Διαβόλος (*Le Diable Boiteux*) είναι έργο του Γάλλου συγγραφέα Lesage (1668—1747), που μεταφράστηκε στα ελληνικά από τον Ν. Ι. Σαλτέλη ήδη από το 1838¹⁷. Το έργο αυτό ήταν, κατά το Δημαρά, το άμεσο υπόδειγμα ως προς τη δομή του ελληνικού έργου Ο Ανώγυμος του 1789, όπως το επιγράφει ο ίδιος ο Δημαράς¹⁸. Στην Αυγή ο Ελευθεριάδης ανακοινώνει¹⁹ ότι θα εκδώσει αληθές αριστούργημα της παγκόσμιας φιλολογίας, τον Χωλό Διαβόλο του P. Lesage, και ότι: οι αναγνώστες θα δουν ισχυρικές λεπτομέρειες στις αγγελίες που θα τους αποσταλούν προσεχώς. Η ανακοίνωση επαναλαμβάνεται και σε επόμενα τεύχη²⁰. Σε άλλο τεύχος²¹ δημοσιεύεται σύντομο απόσπασμα από το έργο. Τέλος, ενάμιση χρόνο αργότερα πληροφορεί τους αναγνώστες του ότι: «μέχρι τούδε διάφορα περιστασιακά μας εκώλυαν να προδώμην εις την έκδοσιν του Χωλού Διαβόλου, αλλ' επιζώμεν προσεχώς να αρχίσωμεν αυτήν»²².

ζ) Ήδη από την αρχή της έκδοσης του περιοδικού φαίνεται ότι υπήρχε ζήτηση για διηγήματα από τους αναγνώστες, αφού, απαντώντας ο Ελευθεριάδης σε συνδρομητή του, πληροφορεί ότι: «κι ο ίδιος λυπείται για την παράλειψη του διηγή-

9. Αρ. 4, 15.12.1911.

10. Αρ. 29, 1.1.1913.

11. Νέον Έθνος 3/15.12.1911.

12. Κυπριακός Φύλαξ 3.12.1911.

13. Φωνή της Κύπρου 3/16.12.1911.

14. Πατρίς 8/21.12.1911.

15. Ένωσις 1/13.12.1911 και 8/21.12.1911.

16. Περ. Ο Κύκλος, ο.π., σ. 211, σημ. 6.

17. Απόστολου Σαχίνη, Το Νεοελληνικό μυθιστόρημα. 4η έκδ. Αθήνα 1975, σ. 30.

18. Κ. Θ. Δημαρά, Νεοελληνικός διαφωτισμός. 3η έκδ. Αθήνα, Ερμής, 1983, σ. 43, 142, 425, 426, 427.

19. Περ. Αυγή, Έτος Α', αρ. 10 (1.3.1909), 8.

20. Όπ.π., αρ. 11 (15.3.1909), αρ. 12 (30.3.1909) και αρ. 14 (30.4.1909).

21. Όπ.π., αρ. 13 (15.4.1909).

22. Όπ.π., Έτος Β', αρ. 19 (15.10.1910).

ματος, που οφείλεται σε στενότητα χώρου²³. Στο επόμενο τεύχος²⁴ πληροφορεί τον ίδιο αναγνώστη: «Ίδού λοιπόν και διήγημα εν τη Α υ γ ή κατά την επιθυμίαν σας και μάλιστα διήγημα ωραιότατον...» (πρόκειται για μεταφρασμένο από τα γαλλικά διήγημα). Τέσσερις μήνες αργότερα, στη στήλη αλληλογραφίας σημειώνει²⁵: «Ελπίζομεν ότι το σημερινόν μας διήγημα θα σας ευχαριστήση κατά τε ποσόν και ποιόν». Στην Α υ γ ή δημοσιεύτηκαν πολλά πεζογραφήματα από την ξένη φιλολογοία κάτω από τον επίτιτλο «Το διήγημα της Α υ γ ή ς». Δεν είναι περίεργο το ότι για 42 τεύχη (15.10.1908—1.11.1910) ισχεδόν ανελλιπώς φιλόξενοι ξένα πεζογραφήματα και ξαφνικά, σε δώδεκα τεύχη συνεχώς (με μόνη εξαίρεση ένα τεύχος), δημοσιεύει τα περί ων ο λόγος έξι διηγήματα; Αν ο Ελευθεριάδης ήταν διηγηματογράφος, έγινε μετά τον Οκτώβρη του 1910 και μάλιστα με τόση παραγωγή, ώστε να τροφοδοτεί συνεχώς το περιοδικό του; Ή μήπως τα είχε γράψει προηγουμένως και τα φύλαγε; Γιατί όμως προτιμούσε να δημοσιεύει ξένα διηγήματα, αφού υπήρχε ζήτηση, κι όχι τα δικά του;

Η διαφορά ύφους ανάμεσα στα χρονογραφήματα του Ελευθεριάδη, όπως φαίνεται από τα δυο τουλάχιστο που περιλαμβάνονται στην έκδοση της Μορφωτικής Υπηρεσίας, και τα έξι διηγήματα είναι πολύ μεγάλη και δεν εξηγείται, κατά τη γνώμη μου, μόνο από τη θεμετή διαφορά ανάμεσα στα δυο είδη του λόγου. Στα διηγήματα η γλώσσα είναι πιο αρχαϊζουσα, ενώ στα χρονογραφήματα είναι απλούστερη, με τύπους της δημοτικής (π.χ. επιρρήματα σε -α αντί -ως, αντωνυμία π ο υ, κατάληξη -ες αντί -ας, όπως ώ ρ ε ς, τ ρ ο χ ι έ ς, μ ε ρ ι β ε ς).

Όταν δε έχει κανείς υπόψη του χρονογραφήματα με ύφος πλησιέστερο προς τα έξι διηγήματα, τότε η άποψή του για το ότι δεν είναι ο ίδιος κάλαμος που έγραψε τα έξι διηγήματα και τα δυο χρονογραφήματα ενισχύεται.

Για το ότι πιθανός συγγραφέας των διηγημάτων είναι ο Νίκος Χατζηγαβριήλ υπάρχουν οι ακόλουθες ενδείξεις:

α) Ο Χατζηγαβριήλ είναι γνώστης του είδους, αφού είχε δημοσιεύσει τέσσερα διηγήματα στην κυπριακή κατά το πλείστο διάλεκτο με ψάρισμα ψευδώνυμο στην εφ. Α λ ή θ ε ι α της Λεμεσού²⁶. Επιπλέον ήταν θαυμάσιος χρονογράφος με 150 τόσα χρονογραφήματα στις εφημερίδες Α λ ή θ ε ι α, Ε λ ε υ θ ε ρ ί α και Φ ω ν ή της Κύπρου. Ο Ιντιάνος στην προαναφερθείσα μελέτη του στα Κυπριακά Γράμματα τον αποκαλεί «πατέρα της Κυπριώτικης Χρονογραφίας, γιατί πρώτος αυτός έγραψε δω πέρα το χρονογράφημα συστηματικά με σειρά και συνέχεια». Κι ήταν ακόμα και μεταφραστής λογοτεχνικών έργων από τα αγγλικά. Είχε, με άλλα λόγια, όλα τα φόντα για να γράψει τα έξι αμφισβητούμενα διηγήματα.

23. 'Οπ.π., 'Ετος Α', αρ. 2 (30.10.1908).

24. 'Οπ.π., αρ. 3 (15.11.1908).

25. 'Οπ.π., αρ. 11 (15.3.1909).

26. «Η κόρη του μυλωνά» 1.1.1902, «Η Ρήγινα» 1.1.1903, «Στο παναΐριον» 1.1.1904 και «Η Μαρκαρού η σημαδιασμένη» 1.1.1908.

β) Τόσο ο Νέος Κυπριακός Φύλαξ όσο και η Ελευθερία στις νεκρολογίες τους για το Χατζήγαβριήλ (Φύλαξ 11.11.1931) τον μνημονεύουν και ως διηγηματογράφο. Μήπως όμως όσοι μιλούν για το διηγηματογραφικό του έργο υπονοούν μόνο τα διηγήματά του στην Αλήθεια και όχι και κάποια άλλα, όπως για παράδειγμα τα έξι της Αυγής; Η Ελευθερία, της οποίας υπήρξε και συνεργάτης από την ίδρυσή της, αναφέρει: «Είναι γνωστά τα ωραία του κυπριακά διηγήματα». Μήπως με τον όρο «Κυπριακά διηγήματα» εννοούσε τα Ιδημοσιευθέντα στην Αλήθεια, επειδή ήταν γραμμένα, όπως σημειώσαμε πιο πάνω, στην κυπριακή διάλεκτο ή και άλλα ενδεχομένως διηγήματά του, τα οποία εξελίσσονται στην Κύπρο ή οι ήρωές τους είναι Κύπριοι ή η ατμόσφαιρά τους είναι κυπριακή; Δεν είναι απίθανο να συμβαίνει το δεύτερο. Είναι τυχαίο το ότι αναφέρει «Κυπριακά διηγήματα», φράση που χρησιμοποιήθηκε ως επίτιτλος των έξι διηγημάτων της Αυγής, και όχι κάτι συνώνυμο, όπως για παράδειγμα «Κυπριώτικες ιστορίες», που ήταν ο επίτιτλος στα διηγήματα της Αλήθειας;

γ) Ανάμεσα στα διηγήματά του στην Αλήθεια και τα έξι της Αυγής υπάρχουν πολλές εσωτερικές σχέσεις ως προς τις πηγές έμπνευσης, την υπόθεση, τους ήρωες, ακόμα και το ύφος και τη δομή.

1. Τόσο το διήγημα «Η Ρήγαινα»²⁷ όσο και «Το παλλούκι» είναι εμπνευσμένα από κυπριακές παραδόσεις.

2. Ανάμεσα στα διηγήματα «Στο παναύριον» και «Έρωσ ανήκατε...» υπάρχουν αντιστοιχίες ως προς την υπόθεση, τους ήρωες, το χώρο όπου εξελίσσεται η ιστορία, τις περιγραφές. «Στο παναύριον» γίνεται πάλι μεταξύ του Γιανναρή και του Θεωρή με έπαθλο τη Βασιλού του Μίκκου. Ο πρώτος είναι συγχωριανός της φτωχός, αλλά άμορφος, ψηλός, ξανθός και δυνατός. Ο άλλος είναι ξενοχωρίτης πλούσιος, αλλά κοντός, χοντρός και στραβοπόδης, τον θέλει όμως ο Μίκκος γαμπρό του. Νικητής αναδεικνύεται ο Γιανναρής, που συγκεντρώνει τη συμπάθεια και της κοινής γνώμης. Στο «Έρωσ ανήκατε...» ο νικητής δεν αναδεικνύεται έπειτα από σωματική πάλη με τον αντίπαλο, αλλά έπειτα από τολμηρή πράξη, με την οποία σώζει από κίνδυνο την αγαπημένη του Τταλλού μπροστά στα μάτια του θειού αντιπάλου του. Εδώ αντίζηλοι είναι ο συγχωριανός Τζυρικαλλής, εργατικός και λεβέντης, χορευτής και κυνηγός επιδέξιος και ο ξένος, σχολαστικός δάσκαλος Αιργυριάδης. Νικητής και πάλι η αγάπη. Πολύ λογικά μπορεί κανείς να αντείπει ότι η αντιστοιχία αυτή δεν αποδεικνύει τίποτε, γιατί είναι μοτίβο πολύ συχνό στις ιστορίες αγάπης. Το ότι η υπόθεση και στα δυο διηγήματα εξελίσσεται σε πανηγύρι δεν είναι αμοιότητα και προπάντων που τα πανηγύρια είναι του αγίου Μάμα στη Μόρφου το ένα και του αγίου Παντελεήμονα στη Μύρτου το άλλο, σε δυο, δηλαδή, τόσο κοντινές περιοχές; Εδώ πρέπει να σημειώσω ότι, σύμφωνα με πληροφορία που μου έδωσε ο κνεφός και θαφτιστικός του διηγηματογράφου επίσης Νίκος Χατζήγαβριήλ, ο

27. Δημοσιεύτηκε στην επ. Αλήθεια (1.1.1903) με αφιέρωση στο Σίμο Μενάρδο, μετά που στην ίδια εφημερίδα (14.9.1902-19.10.1902) αναδημοσιεύτηκε από το Δελτίον της Ιστορικής και Εθνολογικής Εταιρείας της Ελλάδος η μελέτη του Μενάρδου «Η Ρήγαινα».

διηγηματογράφος πέρασε τα παιδικά του χρόνια κοντά στο θείο και γονό του αρχιμανδρίτη Ιωαννίκιο, προϊστάμενο τόσο του αγίου Μάμα όσο και του αγίου Παντελεήμονα.

Επιληκτική ομοιότητα σ' επεισόδιο της υπόθεσης συναντούμε και στα διηγήματα «Έρωσ ανίκατε...» και «Η κόρη του μυλωνά». Στο πρώτο η Τταλλού πέφτει σε κρημνό, επειδή η μούλα της ταραχτηκε, όταν ένας λαγός πήδησε μπροστά της. Στο δεύτερο η Ττάλλα γλιστρά και πέφτει μέσα στη ρεματιά. Και στις δυο περιπτώσεις οι ηρωίδες σώζονται από τους αγαπημένους τους, που ήταν ως τότε ανεπιθύμητοι γαμπροί για τους γονιούς τους, και τους παντρεύονται. Επισημαίνω ακόμη ότι οι ηρωίδες έχουν το ίδιο όνομα (Τταλλού - Ττάλλα) κι ας μην αντιταχθεί το επιχείρημα ότι το όνομα είναι κοινό στην Κύπρο. Υπάρχουν κι άλλα κοινά γυναικεία ονόματα. Γιατί η σύμπτωση;

Οι πρωταγωνιστές στα διηγήματα «Κόρη του μυλωνά» και «Μαρκαρού η σημαδουσιμένη» έχουν, ανάμεσα σ' άλλες ιδιότητες, κι εκείνες του καλοφωνάρη, του καλού χορευτή και επιδέξιου κυνηγού. Τις ίδιες ακριβώς αρετές έχει και το παλληκάρι του «Έρωσ ανίκατε...». Μπορεί να υποστηρίξει κανείς — και θάσ'μα — ότι, σύμφωνα με τις γενικές προτιμήσεις του λαού, ο ιδεώδης τύπος είναι εκείνος του όμορφου, του παλληκαρά, ίσως και του καλοφωνάρη. Αυτό 'δε λέει και το δημοτικό τραγούδι: «Έθελα νά μουν όμορφος, νά μουν τ'ζαι παλληκάριν, να είχα τ'ζαι καλήν φωνήν, εν έθελα άλλη χάρην». Ήταν όμως η κυνηγετική ιδιότητα τόσον απαραίτητη, ώστε να επιμένει ο διηγηματογράφος; Για άλλους πιθανό όχι, για το Νίκο Χατζηγαδριήλ όμως, που, όπως μας πληροφορεί ο Ιγνάνος στη σχετική μελέτη του στα Κυπριακά Γράμματα, ήταν ενθουσιώδης κυνηγός, το πράγμα θα είχε οπωσδήποτε κάποια σημασία.

Το ιδεώδες γυναικείο κάλλος και στις δυο ομάδες διηγημάτων συνδέεται με τα ξανθά μαλλιά και το άσπρο δέρμα. Έτσι, η Μαρκαρού στο ομώνυμο διήγημα είναι ξανθομαλλούσα, η Ττάλλα στην «Κόρη του μυλωνά» έχει «σιανάτα τ'ζαι καφουρένα σιέρικα» και η Τταλλού στο «Έρωσ ανίκατε...» είναι ξανθομαλλούσα και άσπρη (είχε «λευκόν δέρμα», «λευκάσ ωλένας»).

Αντιστοιχίες κι ομοιότητες μπορούν να εντοπιστούν σε πολλά άλλα θέματα ανάμεσα στις δυο ομάδες των διηγημάτων. Στην περιγραφή της φύσης στο «Έρωσ ανίκατε...» και στη «Ρήαινα» παρατηρούμε μεγάλη ομοιότητα. Γράφει στο πρώτο: «αι μαγευτικαί απόπνοαι των φυτών του βουνού, του θρουμπιού και της ξυσταρκιάς εμέθυον τον οδοιπόρον». Το αντίστοιχο στη «Ρήαινα» είναι: «Δροσδολημένος ο μπάτης τ'ζαι μουσικομυρισμένος που του βουνού τες ξυσταρκές, τα γλυφόν'α, τα μερσίνια, τ' αθθεθρούμπικια εφύσαι πρόσχαρα...». Αλλά και στον τρόπο που περιγράφονται τα ιστοίδια των ηρωίδων του «Έρωσ ανίκατε...» και «Στο παναύριν» υπάρχει ομοιότητα. «Στολισμένη ως κούκλα, με τα γρουσά της εις πολλαπλάσ σειράσ περίξ του λαιμού, με τα μακρά σκουλαρήκια της, τα μαρκαριταρένια εις τα ώτα και πολυάριθμα αργυρά και υάλινα βραχιόλια εις τας λευκάσ ωλένας της» («Έρωσ ανίκατε...»). «Η Βασιλού του Μίκου... ντυμένη τα γρουσά της τα δικαμάσ ελλα

τζαι μες τα γρουσοπράνελλα» («Στο παναύριν»). Μιά άλλη, τέλος, ομοιότητα είναι και η χρήση κυπριακών τραγουδιών της αγάπης στις δύο ομάδες των διηγημάτων «Η κόρη του μυλωνά», «Η Ρήγαινα» και «Στο παναύριν» από τη μια και στο «Ευτυχής πρωτοχρονιά» από την άλλη.

3. Το γεγονός ότι στα διηγήματα της Α υ γ ή ς ο συγγραφέας χρησιμοποιεί την κυπριακή διάλεκτο για τη φυσική απόδοση διαλόγων, αλλά και σε άλλες χαρακτηριστικές περιπτώσεις, αποδεικνύει άνθρωπο όχι μόνο με γνώση της κυπριακής διαλέκτου, αλλά κυρίως με θητεία στη χρησιμοποίησή της σε λογοτεχνικές μορφές. Προς το ζητούμενο αυτό ιεγγύτερος από το Χατζηγαβριήλ, ο οποίος είχε ήδη δώσει δείγματα αυτής της επάρκειας στα διηγήματά του της Α λ ή θ ε ι α ς, από ό,τι εγώ τουλάχιστο ξέρω, δεν μπορεί να βρεθεί.

4. Όπως είναι γνωστό, το τελευταίο διήγημα του Χατζηγαβριήλ στην Α λ ή θ ε ι α («Η Μαρκαρού η σημαδιασμένη») είναι γραμμένο στη νεοελληνική (ακριδώς όπως συμβαίνει με τα διηγήματα της Α υ γ ή ς) με μόνο τους διαλόγους στην κυπριακή διάλεκτο. Τούτη επίσης η διαπίστωση για ομαλή εξέλιξη ενισχύει την άποψη ότι συγγραφέας και των δέκα διηγημάτων είναι ο Χατζηγαβριήλ. Αφού έγραψε τρία διηγήματα εξ ολοκλήρου στην κυπριακή διάλεκτο, προχώρησε στη «Μαρκαρού τη σημαδιασμένη», όπου η διήγηση είναι στη νεοελληνική κι οι διάλογοι στην κυπριακή διάλεκτο. Με τη «Μαρκαρού» κλείει ο κύκλος των διηγημάτων της Α λ ή θ ε ι α ς, αλλά ουσιαστικά στρώνεται και η γέφυρα μετάδοσης προς τα διηγήματα της Α υ γ ή ς, τα οποία, όπως σημείωσα πριν, είναι συνθεμένα (όσον αφορά τη διήγηση και τους διαλόγους) όπως και «Η Μαρκαρού». Μ' αυτή την παρατήρηση αίρεται πιθανό και η άποψη του Ιντιάνου ότι ο Χατζηγαβριήλ έχει τέσσερα μόνο και μοναδικά διηγήματα γραμμένα στην Κυπριώτικη ντοπιολαλιά²⁸. Παρεμπιπτόντως αναφέρω ότι ο Ιντιάνος υπήρξε, βέβαια, γερός ερευνητής και σοβαρός μελετητής, αλλά δε σημαίνει πως δεν έκαμνε λάθη²⁹.

ε) Ο συγγραφέας των ανώνυμων διηγημάτων της Α υ γ ή ς φαίνεται πως ξέρει καλά τις διάφορες περιοχές και τους ανθρώπους της Κύπρου, τις συνήθειες και τις ασχολίες τους. Το «Έρωσ ανήκατε...» εξελίσσεται στην περιοχή της Μύρτου, «Το παλλούκι» στο χωριό Μ. της Μεσαορίας, στο «Ευτυχής πρωτοχρονιά» οι ήρωες προέρχονται βασικά από το χωριό Χ. της Ορεινής και στο «Άσπροι σιλάδου» από το χωριό Κ. της νότιας οροσειράς. Πέρα όμως από τα ονόματα των περιοχών περιγράφει τοπία με λεπτομέρειες. Ανάλογη είναι η κατάσταση και στα τέσσερα διηγήματα της Α λ ή θ ε ι α ς. Αναφέρεται η Τυλληριά, τα Βροδία και η Μόρφου, η Μαρθάσα και Σολιά, ο Άγιος Χρυσόστομος κι ο Κουτσοβέντης, οι Πλάτρες κι ο Μέτσα Ποταμός. Μιλά επίσης με σιγουριά για την ύφανση, την ανέμη και

28. Περ. Κυπριακά Γράμματα, Έτος Α', αρ. 2 (1 Οκτώβρη 1934), 41.

29. Παρατηρώ ενδεικτικά για την περίπτωση του Χατζηγαβριήλ ένα τέτοιο σφάλμα, έστω και ασήμαντο. Εκεί που μιλά ο Ιντιάνος για τη χρονογραφική παραγωγή του Χατζηγαβριήλ (Κυπριακά Γράμματα, Έτος Α', αρ. 2 (1.10.1934)), σημειώνει ότι συνεργάστηκε με την Ελευθερία από το 1906-1908 και με τη Φωνή της Κύπρου από το 1909-1910, ενώ το ορθό είναι πως η συνεργασία του με την Ελευθερία κράτησε από το 1906-1907 και με τη Φωνή της Κύπρου από το 1908-1912.

τη βούφα, για τις διάφορες εποχιακές ασχολίες, για τις ζωνοκλαπές που κάποτε ήταν σε έξαρση στα κυπριακά χωριά. Όλα αυτά φανερώνουν άνθρωπο που γύρισε στην Κύπρο και ήρθε σε επαφή με πολλούς ανθρώπους. Ο Χατζηγαβριήλ «ήξαιρε το νησί από τη μια στην άλλη άκρη, γιατί το είχε περάσει κυνηγώντας, σχεδόν αχνάρι μ' αχνάρι... Το χωρικό τον αγάπησε όχι μονάχα ως Κυπριώτης λογοτέχνης μα κι ως δικαστής»³⁰.

στ) Ομοιότητες υπάρχουν όχι μόνο ανάμεσα στις δυο ομάδες των διηγημάτων, αλλά και ανάμεσα στα χρονογραφήματά του και στα έξι διηγήματα, ιδιαίτερα από άποψη γλώσσας και ύφους, που βοηθούν κι αυτές με τη σειρά τους ν' αναχθούν με στον ίδιο κλάμα. Θα μπορούσαμε πρόχειρα να εντοπίσουμε την ευρεία χρήση της μετοχής (χωρίς να την αναλύει) και των αναφορικών αντωνυμιών (όστις, όσπερ, οποίος).

ζ) Αν ο συγγραφέας του διηγήματος «Η τρελλή» έπρεπε να είχε ζήσει στην Αθήνα και να τη γνώριζε, επειδή αναφέρει την κατηφορική οδό Αραχώδης και την περιοχή Νεάπολη, όπου σύχναζαν φοιτητές (επιχείρημα Κατσούρη αρ. 4), τότε αυτός μπορούσε να ήταν ο Νίκος Χατζηγαβριήλ. Έβλεπε στην Αθήνα για μερικούς μήνες, έγινε φίλος του Βλάση Παθρηλίδη κι εργάστηκε στην εφημερίδα του Αικρόπολις.

η) Στο διήγημα «Ο σχαρός που τα κεραμίδια κατεβαίνει» η όλη ανέλιξη του μύθου, με τη χρησιμοποίηση νομικών όρων και την αναφορά σε δικονομικές διαδικασίες, υποκρύπτει γνώστη των πραγμάτων³¹. Μόνο ένας ειδικός θα μπορούσε, νομίζω, ν' αποδώσει με τόση λεπτομέρεια και ακρίβεια τις διαδικασίες. Και τέτοιος ήταν ο Νίκος Χατζηγαβριήλ, αφού, όπως είναι γνωστό, υπήρξε δικαστής.

θ) Ο Νίκος Χατζηγαβριήλ συνδεόταν με το περιοδικό Α υ γ ή, όπου δημοσιεύτηκαν τα έξι διηγήματα, κι αυτό πιστεύω αποτελεί μια επιπρόσθετη ισχυρή ένδειξη ότι είναι ο πιθανός συγγραφέας των διηγημάτων. Ήδη από το πρώτο τεύχος του περιοδικού³² δημοσιεύει χρονογράφημα κάτω από τον τίτλο «Δίκαιοι φόβοι», το οποίο υπογράφει με το ψευδώνυμο Ν, με το οποίο δημοσίευσε πολλά άλλα χρονογραφήματα αλλού. Από τη συνεργασία αυτή μαθαίνουμε πως ο Ελευθεριάδης ήταν φίλος του, που του εκμυστηρεύτηκε τα της ίδρυσης του περιοδικού, και του ζήτησε συμβουλή για το ύφος της συνδρομής που έπρεπε να ορίσει για την Α υ γ ή.

30. Ιντιάνος, ό.π., σ. 40, 41.

31. Απομνημών μερικά τέτοια στοιχεία: Είς την ανάκριση, καταληφθείς εξ απροόπου, περιήλθεν εις αντιφάσεις... Αυτός (ο αστυνόμος) παρήτηρε τας αντιφάσεις εις τας καταθέσεις του Τσαλή, είδε την ομοιομορφίαν των καταθέσεων κατηγορίας και παρέπεμψε την υπόθεσιν εις το δικαστήριον... Πεισθείς εις την παρακίνησιν του δικηγόρου του, παρεδέχθη την κατηγορίαν, με την ιδέαν ότι θα κατεδικάζετο εις κανέν πρόστιμον, μικράν φυλάκισιν και αποζημίωσιν του θοσκού... 'Αλλ' ο δικαστής... χαρακτήρισας... την πράξιν του ως ληστείαν παρέπεμψε την υπόθεσιν εις το κακούργιοδικείον, χωρίς να δεχθή ουδέ εγγύησιν... Ο Τσαλής, εκτελών την προφυλάκισιν του έβραζε... 'Ητο αργά πλέον να επικαλεσθή ένα άλλοθι, το οποίον θα ήτο ευκολώτερον να μαρτυρηθή διότι εις την προδικασίαν παρεδέχθη ότι έαφοξε το ζών... Οι δυστυχείς δικασταί ίδρωσαν δια να καταλάβουν τίποτε μέσα εις τον ορμαθόν εκείνον της ψευδολογίας κατηγορών και κατηγορουμένων. Αλλ' αι μαρτυρία του Γιαννή και του Ροδή παρουσίαζαν μίαν συμφωνίαν και αλληλουχίαν γεγονότων τόσοσν αληθοφανή και το παρελθόν του Τσαλή ωμιλούσε τόσοσν πολύ κακό εναντίον του, ώστε η απόφασις εσεδόθη κατάδικαστική. Επτά ετών φυλάκισις».

32. Α υ γ ή, αρ. 1 (15.10.1908), 2.

Γιατί όμως τα αξιόλογα αυτά διηγήματα δημοσιεύτηκαν ανώνυμα; Θεωρήθηκε ότι η αναφορά σε Νικολή Πρωτόπαπα ήταν σαφής υπαινιγμός, για όσους αναγνώστες ενδιαφέρονταν, ότι συγγραφέας ήταν ο Χατζηγαβριήλ; Χρησιμοποιήθηκε, με άλλα λόγια, το ψευδώνυμο αυτό μέσα στο κείμενο για να δοθεί η ταυτότητα του συγγραφέα; Το διήγημα όμως «Ευτυχής Πρωτοχρονιά», όπου βρίσκεται το ψευδώνυμο, δημοσιεύτηκε τρίτο στη σειρά στο περιοδικό, αφού είχαν προηγηθεί τα «Έρωτας ανίκατε...» και «Άστροι Ισλάβου». Γιατί δεν το έκαμε από το πρώτο διήγημα; Την ίδια εποχή που γράφει χρονογραφήματα στη Φωνή της Κύπρου δημοσιεύονται και τα διηγήματα στην Αυγή. Γιατί δε χρησιμοποιεί κι εδώ τα ίδια αρχικά όπως στα χρονογραφήματα; Μήπως υπήρχε κανένας ειδικός λόγος που αφορούσε την Αυγή και τον Ελευθεριάδη, για τον οποίο δεν ήθελε να φαίνεται ότι συνδέεται και συνεργάζεται τόσο πολύ μ' αυτή; Ομολογώ πως δεν είμαι σε θέση μέχρι αυτή τη στιγμή να δώσω απάντηση ακριβή. Εκείνο που ξέρω είναι πως, ενώ όλα τα κείμενά του τα υπόγραφε με ψευδώνυμο, σ' αυτή την περίπτωση δεν το κάμνει..

Το ότι ο Χατζηγαβριήλ είχε σοβαρό πρόβλημα να χρησιμοποιεί το πραγματικό του όνομα είναι βέβαιο. Ήταν δημοσίως υπάλληλος και η Κυβέρνηση δεν επέτρεπε στους υπαλλήλους της να δημοσιογραφούν. Το γράφει ο ίδιος στο χρονογράφημά του «Θάνατος εις τους προδότες!»³³ όπου μαθαίνουμε ότι: «Ένας θύρβος ηγέρθη εσχάτως περί το όνομά μου. Μη νομίζετε ότι είναι εγωισμός μου. Δύο Κυβερνητικοί υπάλληλοι, απειλούμενοι υπό του φάσματος της παύσεως, προσπαθούν τας ημέρας αυτάς να πείσουν την Κυβέρνησιν ότι Εγώ δεν είμαι Εκείνοι...». Στη συνέχεια του ίδιου χρονογραφήματος πληροφορούμαστε πως η έρευνα γίνεται, επειδή στα κείμενά του μιλά για Ένωση και Ελευθερία και καταφέρεται εναντίον της Κυβέρνησης και του ιδίου του Μεγάλου Αρμαστή ότι επιβουλεύονται τον εθνισμό, τη γλώσσα και την υλική υπόστασή της Κύπρου. Και εξομολογείται: «Εάν δεν είχα επί του παρόντος σοβαρούς λόγους οι οποίοι με αναγκάζουν να κρύπτωμαι υπό τον πέπλον του ψευδωνύμου, θα είχα βεβαίως καθήκον να φανερώσω το πραγματικόν μου όνομα και ούτω να τους απαλλάξω της φοβεράς αυτής κατηγορίας η οποία κρέμαται απειλητική επί της κεφαλής των αθών αυτών υπαλλήλων...».

Μερικά χρόνια αργότερα, όταν ο Χατζηγαβριήλ κοινοπορευτήθηκε από τις στήλες των εφημερίδων με το Νεοπτόλεμο Παισχάλη, το θέμα επανήλθε στην επιφάνεια. Ο Παισχάλης κατηγορήσε στην Ελευθερία το συντάκτη των χρονογραφήματων της Φωνής της Κύπρου ότι εγκατέλειπε το κυβερνητικό του γραφείο για να δημοσιογραφήσει, κι εκείνος τον αποκάλεσε χαφιέ. «Έχεις όμως άδικο να φρονής ότι είναι Τούρκοι Χαφιέδες κατασκαυέοντες και καταδίδοντες εις την Κυβέρνησιν «υπαλλήλους οι οποίοι εξοφανίζονται εκ των δημοσίων γραφείων κατά τας εργασίμους

ώρας δια να δημοσιογραφώσιν...». Οι φίλοι μας δεν έχουν τοιαύτα ένστικτα!»³⁴.

Ένα άλλο ερώτημα, που απαιτεί απάντηση, είναι γιατί ο Χατζηγαβριήλ — αν είναι ο συγγραφέας και των δέκα διηγημάτων — επαναλαμβάνει και στα διηγήματα της Αυγής ιστορίες και μοτίβα που χρησιμοποίησε στα διηγήματα της Αλήθειας. Δε νομίζω ότι αυτό είναι ισπανικό φαινόμενο στη λογογραφία. Είναι, αντίθετα, πολύ φυσικό ένας συγγραφέας ή και ένας καλλιτέχνης να επεξεργάζεται με ποικίλους τρόπους ένα θέμα, μια ιστορία, ένα μοτίβο. Και τούτο συναντιέται πολλές φορές στην Ιστορία της Τέχνης γενικά. Στην περίπτωση του Χατζηγαβριήλ η τάση αυτή ίσως να δικαιολογείται από το ότι στη δεύτερη φάση της παραγωγής του χρησιμοποιεί διαφορετικό όργανο έκφρασης. Μεταβαίνει, δηλαδή, από την κυπριακή διάλεκτο στην πανελλήνια γλώσσα.

Και με όλα τα πιο πάνω επιχειρήματα δε διατείνομαι ότι απέδειξα πως η πατρότητα των έξι διηγημάτων ανήκει, πέρα από κάθε αμφιβολία, στο Νίκο Χατζηγαβριήλ. Απλώς εντόπισα ένα μεγάλο αριθμό ενδείξεων. Χρειάζονται κι άλλα στοιχεία που ίσως ν' αποκάλυψει η συνέχιση της έρευνας.

Η απόδοση της πατρότητας των διηγημάτων στον Ελευθεριάδη, ουσιαστικά με βάση μόνο το στοιχείο ότι δημοσιεύτηκαν ανώνυμα στο περιοδικό του, μπορεί να φαίνεται λογική, δε νομίζω όμως ότι είναι κατ' ανάγκη και ορθή. Για μένα το πρόβλημα παραμένει άλυτο κι επομένως ανοικτό. Κι αν ακόμη αποδειχτεί ότι ο Ελευθεριάδης έγραφε τα διηγήματα, θα έχω την ικανοποίηση ότι διερεύνησα τις πολλές επιδράσεις του Χατζηγαβριήλ στον Ελευθεριάδη και ότι, όπως κι οι μελετητές Φοίβος Σταυρίδης, που εντόπισε τα διηγήματα, και Γιάννης Κατσούρης, που επεξεργάστηκε το υλικό, βοήθησα κάπως στην προαγωγή της έρευνας για θέματα της Πραγματικότητας μας. Μέσα από ένα διάλογο ουσιαστικό, γηγάλο και πολιτισμένο ο μεγάλος κερδισμένος θα είναι η επιστημονική έρευνα.

ΝΙΚΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΥ

Κ Α Θ Ε Μ Η Ν Α

ΠΝΕΥΜΑ ΚΑΙ ΖΩΗ

Η ΙΔΡΥΣΙΣ ΤΗΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ ΦΑΝΕΡΩΜΕΝΗΣ

Μετά τὸν θάνατο τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Σωφρονίου τοῦ 6' (1865—1900) ὁ Κυπριακὸς λαὸς ἐχωρήσθη διὰ τὴν ἐκλογὴν Ἀρχιεπισκόπου εἰς ἰδὸν κόμιματα, τοὺς Κιτιακοὺς καὶ τοὺς Κυρηναίους, ὅτε καὶ τὸ Παγκύπριον Γυμνάσιον ἐχωρήσθη εἰς Κυρηναίον, μὲ Γυμνασιάρχην τὸν Μ. Βολονάκην καὶ εἰς Κιτιακὸν, μὲ Γυμνασιάρχην τὸν Ἀθ. Φυλακτόν.

Μετά τὴν ἀνακλήρῳξιν τοῦ Μητροπολίτου Κυτίου Κυρίλλου εἰς Ἀρχιεπισκοπὸν ἠνώθησαν καὶ τὰ δύο Γυμνάσια, ὅτε Γυμνασιάρχης διορίσθη ὁ μετέπειτα καθηγητῆς τῆς Βυζαντινῆς Ἱστορίας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν Κωνσταντῖνος Ἀμμαντος, ὁ ὅποιος βιβλίον εἰς ἀνάγγελον οἰκίαν εἰς τὴν ὁδὸν Πυγμαλίωνος, ἀμέσως ὅπως ἀπὸ τὰ ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Ἀθήδρας καταστήματα, μαζί μὲ τοὺς καθηγητὰς Γ. Ἀναγνωστόπουλον, Ε. Σιούταν καὶ Ε. Σταματέαν.

Ἡμῶνα τότε εἰς τὴν Δ' τάξιν τοῦ Γυμνασίου. Τὸ σπίτι μας ἦτο κοντὰ εἰς τὴν Σχολὴν Καλογραφῶν καὶ διὰ τοῦτο πολλὰς φορές εἰς τὸν δρόμον μου πρὸς τὸ Γυμνάσιον συναντοῦσα τὸν Ἀμμαντον μὲ τοὺς καθηγητὰς καὶ ὅλοι μᾶς ἐχαιρετοῦσαν μὲ πολλὴν εὐγένειαν.

Ὁ Ἀμμαντος, ὅταν ἐκτυποῦσε τὸ κοῦδοῦν, συνήθειε πολλάκις νὰ παρακολου-

θῆ τὴν εἴσοδον τῶν μαθητῶν εἰς τὰς τάξεις. Κάποτε ἐβράδυνα νὰ προσέλθω καὶ ἐπροχωροῦσα πολὺ θιαστικά. Ἡμῶν τότε πολὺ μικρὸς στὸ ἀνάστημα — ἦμῶν προτελευταίος εἰς τὴν γραμμὴν — καὶ ὁ Ἀμμαντος, ἐπειδὴ ἐνόμισεν ὅτι κατὰ λάθος ἐπροχώρουν πρὸς τὴν Δ' τάξιν, μὲ ἐφώνησε διὰ νὰ μὲ καθοδηγήσῃ νὰ προχωρήσω. Ὅταν ἀπήντησα ὅτι αὐτὴ ἦτο ἡ τάξις μου, μὲ ἀφήκε νὰ προχωρήσω καὶ ἀπὸ τότε μὲ ἀνεγνώριζεν, ὅταν τὸν συναντοῦσα εἰς τὸν δρόμον μὲ ἐχαιρετοῦσε μὲ πολλὴν οἰκειότητα.

Ὅταν κατὰ τὸ 1925 διορίσθη καθηγητῆς τῆς Βυζαντινῆς Ἱστορίας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν, ἐπειδὴ τὸ μάθημά του ἐγένετο κατὰ τὰς τελευταίας ὥρας τῶν πρωτῶν μαθημάτων, τὸν συναντοῦσα κατὰ τὴν ἔξοδόν μου ἀπὸ τὸ Πανεπιστήμιον εἰς τὸν δρόμον μου πρὸς τὸ ἐστιατόριον καὶ πάντοτε ἐζητοῦσε πληροφορίας διὰ τὴν Κύπρον καὶ ἰδιαίτερος διὰ τὴν πνευματικὴν ζωὴν τοῦ τόπου μας, διὰ τὴν ὁποίαν ἐδείκνυεν ἰδιαίτερον ἐνδιαφέρον. Ὅταν ἐτελείωσα καὶ ἐπρόκειτο νὰ ἐπιστρέψω εἰς τὴν πατρίδα, μὲ ἐκάλεσεν εἰς τὸ σπίτι του, ὅπου μετὰξὺ ἄλλων μοῦ εἶπε:

«Διὰ νὰ δημιουργηθῇ πνευματικὴ ζωὴ εἰς τὴν πατρίδα σας, πρέπει νὰ ἐχῆτε ὑπ' ὄψιν ὅτι πρέπει α) εἰς τὰ πρῶτα σας βήματα νὰ ὀργανωθῆτε εἰς πνευματικὸς συλλόγους, ὥστε νὰ ὑπάρχῃ ἐν ἀνάγκῃ βοήθεια καὶ ἐλεγχος μετὰξὺ σας καὶ β) νὰ ἰδρυθῇ μία σχετικῶς καλὴ δι-

βλιοθήκη, διότι χωρίς αυτήν δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἐπιτύχετε ἀξίαν λόγου πνευματικὴν ἐργασίαν».

Ὅταν ἐπέστρεψα εἰς τὴν Κύπρον, ἐφρόντισα — σύμφωνα μὲ αὐτὰς τὰς ὑποθήκας — νὰ συνάψω σχέσεις μὲ τὸν μ. Κώστα Χριστοδοῦλου, μεγαλέμπορον καὶ ἀξιοσημειώτως δραστήριον μέλος τῆς ἐπιτροπείας τοῦ ἱεροῦ ναοῦ Φανερωμένης, μὲ τὸν ὅποιον εἶχα τὴν εὐκαιρίαν κατὰ τοὺς μακρινοὺς μας περιπάτους εἰς Κακοπετριάν νὰ τονίζω τὴν ἀνάγκην ὑδρύσεως Βιβλιοθήκης ὑπὸ τοῦ ναοῦ Φανερωμένης.

Τέλος μίαν νύκτα τοῦ θέρους τοῦ 1933, κατὰ τὰς 8.30 μ.μ. περίπου, ἐνῶ εὐρισκόμενοι εἰς τὸ σπίτι μου εἰς Κακοπετριάν, ἦλθεν ὁ τότε ὑπάλληλος τοῦ μ. Κώστα Χριστοδοῦλου Δημοσθένης, ὁ ὁποῖος μοῦ εἶπεν. «Ἦρτεν τωρὰ ἀπὸ τὴν Λευκωσίαν ὁ κουμπάρος σου τζαὶ μοῦ εἶπεν νὰ πάης τζαὶ θέλει σε». Ἐτρεξα ἀμέσως καὶ ἐπῆγα μὲ τὴν οἰκογένειάν μου. Μόλις ἐπρόβαλα εἰς τὴν εἰσόδον, ἐσηκώθη ὁ μ. Κώστας Χριστοδοῦλου ἀπὸ τὴν θέσιν του, μὲ ἐχωρέτισε διὰ χειραφίαις καὶ μοῦ εἶπε: «Κουμπάρε, ἐγέννην τὸ θέλημά σου». Ἐζήτησα ἐξηγήσεις καὶ μοῦ εἶπεν: «Ἡ ἐπιτροπὴ τῆς Φανερωμένης ἀπεφάσισεν νὰ γίνῃ ἡ Βιβλιοθήκη Φανερωμένης καὶ νὰ κάμῃς τὸ καταστατικὸ τῆς».

Σύντομα τότε ἐτοίμασα τὸ καταστατικόν, τὸ ὅποιον ἐτέθη εἰς ἐφαρμογὴν τὴν 23ην Νοεμβρίου 1933 καὶ ἐτέθησαν εἰς ἐνέργειαν αἱ προσπάθειαι διὰ τὴν ὀργάνωσιν τῆς Βιβλιοθήκης. Ἐν συνεχείᾳ ὁ μ. Κώστας Χριστοδοῦλου κατέθεσε δύο χιλιάδας λίρας διὰ τὴν βιβλιοθήκην, διὰ τὴν ὁποίαν καὶ ὁ γαμβρὸς του κ. Μιχαλάκης Α. Κυθραιώτης διέθεσε τὸ πρῶτον χιλίων λιρῶν.

Γ. Χ. ΠΑΠΑΧΑΡΑΛΑΜΠΟΥΣ

ΡΑΔΙΟΦΩΝΟ

ΚΥΠΡΟΥ ΧΡΥΣΑΝΘΗ «ΕΞΙ ΚΥΠΡΙΟΙ ΠΟΙΗΤΕΣ»

Τὸ ΡΙΚ παρουσίασε τὸ ἔργο τοῦ Κ. Χρυσάνθη «Ἐξι Κύπριοι Ποιητές», ἔκδοσις ΕΠΟΚ, χορηγία Μπύρας Κάρλσπεργκ.

Στις νέες ἐκδόσεις τώρα. Σήμερα θὰ παρουσιάσουμε τὸ βιβλίον τοῦ Κύπρου Χρυσάνθη «Ἐξι Κύπριοι ποιητές».

Ὁ ἐκλεκτός συγγραφέας μὲ τὴν πολυμερῆ δραστηριότητα, ἀσχολεῖται χρόνια τώρα καὶ μὲ τὴν κριτικὴν, τὴν ὁποία ἀσκει μὲ εὐθύνη, σοβαρότητα καὶ ἀντικειμενικότητα.

Στὸ καινούργιο του βιβλίον δίνει τὴν εὐκαιρίαν στὸν ἀναγνώστη νὰ δεῖ συγκεντρωμένους σὲ ἓνα τόμο παρουσιάσεις καὶ κριτικὰς γιὰ ἕξι ποιητὰς τῆς παλιότερης γενεᾶς, πού ὁ καθένας ἰσυνόβαλε μὲ τὸν τρόπο του στὴν ἐξέλιξιν τῆς σύγχρονης κυπριακῆς λογοτεχνίας.

Τὰ κείμενα αὐτὰ εἶχαν δημοσιευτεῖ στὴν «Πνευματικὴ Κύπρος». Τώρα πού δημοσιεύονται συγκεντρωμένα εἶναι εὐκολώτερο γιὰ τὸν ἀναγνώστη νὰ ἀνατρέξῃ σ' αὐτά.

Λίγα λόγια γιὰ τὰ κείμενα πού δημοσιεύονται στὸ βιβλίον:

Ἡ ποίησις τοῦ Λευτέρη Γιαννίδη. Ὁ συγγραφέας ἀναφέρεται στὴ μοναδικὴ συλλογὴ τοῦ ποιητῆ, δίνει δείγματα ἀπὸ τὰ ποιήματα ἐκεῖνα καὶ ἀπὸ ἄλλα πού γράφτηκαν πολλὰ χρόνια ἀργότερα καὶ κάνει συγκρίσεις γιὰ τὴν παλαιότερη καὶ νεώτερη δουλειὰ τοῦ Λευτέρη Γιαννίδη.

Τὸ δεύτερον κείμενον ἀναφέρεται στὸν Πυθαγόρα Δρυσιώτη. Σ' αὐτὸ ἐξετάζονται τὰ στοιχεῖα τῆς ποίησιν τοῦ Δρυσιώτη, ὅπως ἐφαινεῖται στὴ συλλογὴ

«Εκλογή», πού είναι μια αυστηρή επιλογή από το ποιητικό έργο του, το οποίο δημοσιεύθηκε σε περιοδικά.

Μια όμιλία για την «Ποίηση του Εάκθου Λυσιώτη» είναι το κείμενο που ακολουθεί. Ο συγγραφέας απαριθμεί το πλουσιότερο ποιητικό έργο του Εάκθου Λυσιώτη και κάνει μίαν αποτίμηση της σημαντικής προσφοράς του στην τέχνη.

Η ποίηση του Λεωνίδα Παυλίδη, είναι ο τίτλος του τέταρτου κειμένου, στο οποίο εξετάζεται ή συμβολή του λογοτέχνη στην ποίηση, δίνονται ποιήματά του και σχολιάζεται ή τεχνική και το ύφος του.

Στο σημαντικό σατιρικό ποιητή Άνθο Ροδίη είναι αφιερωμένο το επόμενο κείμενο. Ο Κύπρος Χρυσάνθης κάνει μίαν αποτίμηση της προσφοράς του ποιητή και εξαιρεί την τεχνική, τη μορφή και το ύφος της σατιράς του.

Το τελευταίο κείμενο φέρει τον τίτλο «Η λιγιστή αυτοβιογραφική ποίηση του Γιώργου Φάνου».

Πρόκειται για όμιλία, στην οποία γίνεται μια αναφορά στη ζωή του ποιητή σχολιάζονται τα ποιήματά του, αφού επιστημανθεί ο αυτοβιογραφικός τους χαρακτήρας και δίνονται δείγματα του έργου του.

Σε επίμετρο δημοσιεύονται κείμενα από τμηματικές θραυσιές για τον Άνθο Ροδίη και τον Εάκθο Λυσιώτη.

Ο Κύπρος Χρυσάνθης στα κείμενά του μιλά με αγάπη για τους ποιητές, δίνει τις απόψεις του με σοβαρότητα, παίρνει πολλές και κατατοπιστικές πληροφορίες και συμβάλλει στη βαθύτερη γνωριμία με τους έξι ποιητές και το έργο τους.

Δίνουμε στη συνέχεια ένα απόσπασμα από το κείμενο «Η σατίρα του Άνθου Ροδίη»:

«Είναι αλήθεια πως ως τώρα μιλούμε για τη μορφή των σατιρικών ποιημάτων του Ροδίη, γιατί σ' αυτή φαίνεται από πρώτη ματιά ή τεχνική επιδεξιότητα του ποιητή. Είναι αυτή το έλκυστικό γνώμα, πού θα κάνει σαφή και γοητευτική την ιδέα και θα τη μεταδώσει στον αναγνώστη διὰ της αισθητικής οδού.

Όμως το θέμα κρατά το κύριο μέρος. Κ' ο Ροδίης χρησιμοποιοει ένα πλουσιότερο φάσμα θεμάτων. Απολογεί τα θέματά του από τη γύρω μας ζωή με την ειδική εκείνη διαφύση πού διαθέτουν από γεννήσιο τους οι καλλιτέχνες. Αιδόμενα επιλέγει από την γύρω του τρέχουσα πραγματικότητα, κοινωνική και πολιτική, αλλά και από τα έλλαδικά και διεθνή γεγονότα, πού έχουν κάποιον αντίκτυπο στην κυπριακή ζωή και ενδιαφέρουν την καυτήν επικαιρότητα. Η Βουλή των Κυπρίων, ή γαριτή της μάνας, οι διεθνείς επαγγελίες για σωτηρία, οι συνθήκες των μεγάλων γιορτών, ή δράση προσώπων του μικρού μας χώρου ή του ευρύτερου, εθνικά γεγονότα κλπ. αποτελούν το υλικό πάνω στο οποίο με καλοκάγαθη διάθεση, αλλά με παρατηρητικότητα και στόχο τον σαφρονισμό, πλέκει ο Ροδίης το ισχολίο του και δείχνει ταυτόχρονα και τη φαιβική όψη του νομίσματος, συχνότατα με απροσδόκητες καταλήξεις, πού σε θαμπώνουν. Πρέπει να τονιστεί ιδιαίτερα πως σε καμμιά περίπτωση ο Ροδίης δεν διαστρέφει γεγονότα, δεν εμμηνεύει κακόπιστα και πικρόχολα με διάθεση να δημιουργήσει σκάνδαλο και να προσβάλει άτομα με απαράδεκτες γελοιοποιήσεις προπαντός όταν έχουν φυσικό ελάττωμα. Μ' άλλα λόγια μένει ο ποιητής πάντοτε μέσα στα όρια της ευπρέπειας. Βέβαια τα θέματα επανέρχονται αλλά κάθε φορά μ' ένα κοίταγμα άλλης πλευράς, με την ανακάλυψη

μιας Έλλης πτυχής ώστε το νέο ποίημα νάναι κάπως νέο, έστω και στην παραλλαγή. Αυτή ή ανανεωτική ικανότητα στη διατύπωση, θεμάτων σχεδόν καθημερινών, αποτελεί χαρακτηριστικό του σατιρικού λόγου του Ροδίνη ή Διογένη.

Η σατιρική ποίηση, όπως συμβαίνει παντού και πάντοτε, έχει πολύ το στοιχείο της επικαιρότητας. Το ίδιο ισχύει και για τη σατιρική ποίηση του Ροδίνη. Άλλα άκριτως το στοιχείο αυτό της δίνει τη ζωντάνια και τη δύναμη να επιδράσει έμμεσα πάνω στο σύγχρονο κοινό. Ίσως πολλά από τα ποιήματα αυτά μια μέρα να χάσουν την σατιρική ζωντάνια τους, να μεταπηδήσουν πιά στη φιλολογία. Όμως λειτούργησαν κάποτε κι' αυτό δεν είναι μικρό πράγμα. Η διάρκεια θέδαια είναι επιθυμητή και σαν ύστεροφημία. Όμως δεν ύστερεί σε σημασία ή σωτήρια επίδραση στη δεδομένη στιγμή, ειδικά μάλιστα στο ευρύτερο κοινό. Ο Ροδίνης, ανεξάρτητα τί θα μείνει από το έργο του στα μελλοντικά χρόνια ή πώς θα το δει ή φιλολογία του μέλλοντος, με τον σατιρικό του τόνο πρόσφερε στον τόπο του, δημιούργησε κίνηση ιδεών, προβλημάτισε. Τοῦτο θεβαιώνουμε σαν ανεξάρτητοι παρατηρητές».

ΘΕΜΙΣ ΘΕΟΧΑΡΟΥΣ

ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ

Μάγιας Δρόσου: «Βυζαντινός Εσπερινός», εκδ. «Το Ελληνικό Βιβλίο», Αθήνα 1983.

Όταν παίρνει κανείς στα χέρια του βιβλίο, που αναφέρεται στην Πόλη — και μάλιστα στη ζωή του Ελληνισμού των τελευταίων δεκαετιών — αισθάνεται θαυμασμό, συγκίνηση και δέος. Θαυμασμό και συγκίνηση για την καρπαικότητα αυτού

του Ελληνισμού, που μόνος κι αβοήθητος άντεξε σε τόσους κατατρεγμούς κι απίθανες διώξεις, δίχως να χάσει τον εθνικό προσανατολισμό του, δίχως ν' άποκοπεί από τις ρίζες του δέος για τους ολίγους, που απόμειναν ακόμα εκεί, μα με το φόβο και την αγωνία στην ψυχή για το αβέβαιο αύριο.

Και όμως ο Ελληνισμός εκείνος ήταν πολλαπλά χρήσιμος και για την Τουρκία, ιδίως για την οικονομική και πολιτιστική ανάπτυξή της. Η σωθικιστική όμως υστερία των Νεοτούρκων, που, όπως είναι γνωστό, είχε σαν στόχο της το βίαιο εκτουρκισμό των μειονοτήτων ή την εξολόθρευσή τους, και η τυφινή αναδίωξη αυτού του σωθικισμού, στάθηκε το μέγα εμπόδιο για τη συνεργασία των δύο λαών. Ο Ελληνισμός στάθηκε πάντα πρόθυμος γι' αυτή τη συνεργασία, η άλλη όμως πλευρά δεν ανταποκρίθηκε με ειλικρίνεια σ' αυτές τις προθέσεις, παρά μόνο επιφανειακά και πρόσκαιρα.

Το νέο βιβλίο της Μάγιας Δρόσου «Βυζαντινός Εσπερινός» αναφέρεται σε γεγονότα της ιδιωτικής, της «εσωτερικής» ζωής του Ελληνισμού της Πόλης, ενώ έχει ξεσπάσει ο Β' Παγκόσμιος πόλεμος.

Η εισβολή της Γερμανίας στην Πολωνία ανάγκασαν την Αγγλία και τη Γαλλία να κηρύξουν τον πόλεμο κατά της Γερμανίας (Σεπτέμβριος 1939). Τη γενναία αντίσταση της Πολωνίας παρακολουθεί με αγωνία ολόκληρος ο κόσμος.

Το μεγάλο όμως ερώτημα, που πλακείται στα χείλη όλων είναι: Τί θα κάμει η Τουρκία, που συνδέεται συμμαχικά με την Αγγλία και τη Γαλλία και που έτυχε τόσων ωφελημάτων έως τότε; Ακόμη και ολόκληρο σαντζάκιο, της Αλεξανδρέτας, της είχε δοθεί πρόσφατα από τη Γαλλία σαν έμπρακτη εκδήλωση εύνοιας προς αυ-

τήν. Δε μπορεί, υποστήριζαν πολλοί, παρά να τιμήσει την υπογραφή της.

Κι όμως κλεισμένη η Τουρκία στον εαυτό της αναμετρά με απάθεια τα υλικά σφέλη, που θα μπορούσε ν' αποκομίσει από μια καιροσκοπική «ουδετερότητα» δίχως να υπολογίζει τίποτε άλλο.

Ο Ελληνισμός της Πόλης παρακολουθεί άφωνος τα πολεμικά γεγονότα κι αγωνιά για το μέλλον. Αργότερα η Ιταλική επίθεση κατά της Ελλάδας θα κορυφώσει την αγωνία του.

Το συνταρακτικό νέο μαθεύτηκε στην Πόλη το πρωί της άλλης ημέρας· στις 29 Οκτωβρίου την επέτειο της εγκλιθόδου της Τουρκικής Δημοκρατίας στον τόπο, καθώς επήγγαλαν μαθηταί και καθηγηταί στα σχολεία τους για να πάρουν μέρος στη γιορτή, κι ενώ ακούονταν τα Τουρκικά εμβατήρια.

Ο Δρβας, καθηγητής των Ελληνικών στα Γυμνάσια του Πέραν, συναντά στο δρόμο τον Τούρκο συνάδελφό του, καθηγητή της Γεωγραφίας· αυτός τον πληροφορεί, με καιμουφλαρισμένη χαιρεκακία, για την επίθεση της Ιταλίας κατά της Ελλάδας: Βαχ, θαχ, έαχ! Γιαζί! Πάει η Ελλάδα! Μια χαρά θα την κάνει ο Ιταλός! «Ο Δρβας προσπάθησε να σταθεί ψύχραιμος. Να μη δώσει στον άλλο τη χαρά της κατάρρευσής του», κι εξασκολούθησε το δρόμο του.

Τα νέα απλώνονται σιγά - σιγά σ' ολόκληρη την Πόλη. Οι Έλληνες αναστατώνονται, αλλά και δένονται περισσότερο μεταξύ τους. Οι παλαιότεροι αναθυμούνται τα γεγονότα του Α' Παγκοσμίου πολέμου και προσπαθούν να οργανώσουν κατάλληλα τη ζωή τους. Κι οι νεώτεροι, μετά το πρώτο ξάφνιασμα, προσπαθούν

να πάρουν μυστικά — αν το μπορέσουν — το δρόμο της εξόδου, για να βοηθήσουν τον αγώνα του Ελληνισμού.

Κι οι Ελληνίδες; Αυτές ρίχνονται στο πλέξιμο· πλέκουν φανέλλες για τον Ελληνικό στρατό. Κρυφά, μυστικά, μήπως και πάρουν εδδηση «οι φίλοι και σύμμαχοι μας Τούρκοι» γιατί τότε χάθηκαν!

Μέσα σ' αυτό το κλίμα ζουν και κινούνται η Χρύσα — σαν κορυφαία του Χαρού — και γύρω της η Μάρθα, η Εύα, η Άννα και άλλες. «Αυτά τα κορίτσια μυρίζουν τιμότητα και ηθικήν υγεία, όπως τα καθαρά σεντόνια μυρίζουν λεβάντα του βουνού» θα πει χαρακτηριστικά ο συγγενός γέροντας της πολυκατοικίας, ο κ. Οδυσσεάς.

Παράλληλα με το πλέξιμό τους τα κορίτσια αυτά συνεχίζουν να καλλιεργούν και τα πνευματικά τους ενδιαφέροντα, κι οι συζητήσεις τους παίρνουν κάποτε χαρκακτήρα πρακτικής φιλοσοφίας. Η ηρεμία κι η εγκαρτέρηση γίνονται τα κύρια γνωρίσματά τους, ενώ τα όνειρά τους απλώνονται ως τα κράσπεδα της Ελλάδας κι αναπερώνουν τις ελπίδες τους για ένα καλύτερο μέλλον.

Τα όνειρα όμως αυτά διακόπηκαν αφηνδιαστικά και θάνκαν. Η Γερμανική επίθεση κατά της Ελλάδας δημιουργεί νέα κατάσταση. Οι Αγγλικές δυνάμεις, που βρίσκονται στην Ελλάδα, είναι ανεπαρκείς για να μπορέσουν να βοηθήσουν αποτελεσματικά. Για μια ακόμη φορά τα βλέμματα στρέφονται προς «τη φίλη και σύμμαχο Τουρκία» Ύστατη ευκαιρία για την Τουρκία να συμπαταχθεί με τα ελεύθερα έθνη στον αγώνα τους για επιδίωση. Αλλά και πάλι δεν το έπραξε. Αντίθετα μάλιστα· προτίμησε να ευθυγραμμισθεί με τα εγκλήματα των Ναζί, μ' έναν τρόπο εντελώς παραπλανητικό.

Εκκήρυξε επιστράτευση! Μια μονόπλευρη επιστράτευση, που απέδλεπε στην εξόντωση των μειονοτήτων και κυρίως των Ελλήνων. «Σαν σμίστου άίμα τα θηρία της ζούγκλας, αποθεριεύου». Φουντώνουν τ' άγρια έστειχτά τους. Τόσα εγκλήματα ένα γύρω: στρατόπεδα, κρεματόρια, τέτοιο πανηγύρι. Και μεις να καθόμαστε με σταυρωμένα χέρια; «Επιστράτευση» λοιπόν, για να μπούμε στο χορό.

Εύκοσι ηλικίες... Ρωμοί, αρμένηδες, εβραίοι. Άδειασε η Πόλη. Έμειναν τα τραυμαγμένα γυναικόπαιδα κι οι γέροι. Κλείσαν μαγαζιά, ορφάνεψαν σπίτια. Γιατί; Είπαμε: η οσμή του χυμένου αίματος... Τ' αγράφι αποθέριεψε. Ο διωγμός για το διωγμό. Δίχως λόγο, χωρίς αιτία.

Η Ιστορία επαναλαμβάνεται. Ό,τι άλλοτε έκαμαν οι Τούρκοι στο Μικρασιατικό Ελληνισμό κατά τη διάρκεια του Α΄ Παγκοσμίου πολέμου και μετά, το εφαρμόζουν τώρα και στον Ελληνισμό της Πόλης. Κι όμως είχαμε πιστέψει πως η Νέα Τουρκία είχε απαρνηθεί τον παλαιό εαυτό της και ότι επιθυμούσε ν' αναμορφωθεί και να εκπολιτισθεί πραγματικά.

Η αναμόρφωση όμως και ο εκπολιτισμός δεν γίνεται με την κατάρρευση επιφανειακών γνωρισμάτων, αλλά συντελείται «εις των ένδον», με τη συστηματική καλλιέργεια της ψυχής και του πνεύματος των ανθρώπων· αυτό δεν μπόρεσε ή δε θέλησε να κάμει η ηγεσία, η όποια ηγεσία των Τούρκων. Οι ισπάνες ατομικές εξαρέσεις δεν αίρουν τον κανόνα· κι αυτό θλίβει όλους τους Έλληνες, που επιθυμούν ειλικρινά τη φιλία και συναδέλφωση των λαών.

Το κεφάλαιο XIII, απ' όπου και το απόσπασμα που ανέφερα προηγουμένως, από το βιβλίο της Μάγνας Δρόσου, καθώς και το XX, που αναφέρεται στο περιβόη-

το «βαρλίν» αποτελούν δραματικά ντοκουμέντα της ζωής του Ελληνισμού της Πόλης της περιόδου εκείνης. Γι' αυτό αποκτούν ξεχωριστό ενδιαφέρον και γενικότερη σημασία για όλους τους Έλληνες.

Όσοι θέλουν να γνωρίσουν πραγματικά τη νοοτροπία και την ψυχολογία των Τούρκων πρέπει να διαβάσουν αυτό το βιβλίο, που είναι γραμμένο με γνώση, ευαισθησία και αντικειμενικότητα και να προβληματιστούν.

Η απισιόπηση ή συγκαλύψη γεγονότων δυσάρεστων δεν αποτελούν υπηρεσία σε καμιά σκοπιμότητα, κι οδηγούν στην παραπλάνηση των λαών. Αντίθετα, η σωστή ενημέρωση και γνώση οδηγεί στην κατάλληλη αντιμετώπιση των κινδύνων και υποβοηθεί συχνά τη βαθμιαία λύση των προβλημάτων.

Όσσο από την πλευρά της λογοτεχνίας μας κίπομένη κάτι ακόμη: η εξίστωση της μεταπολεμικής ζωής του Ελληνισμού της Πόλης, με τα ιδιαίτερα προβλήματα και την ατμόσφαιρά της, αλλά και με τα δραματικά γεγονότα του 1955 και τις συνέπειές τους.

Το βαρύ τούτο έργο πέφτει και πάλι στους ώμους της Μάγνας Δρόσου. Πιστεύουμε ότι κι αυτό θα μπορέσει να το σηκώσει επάξια.

Δ. Σ. ΕΥΑΓΓΕΛΙΔΗΣ

Ν ί κ ο υ Ό ρ φ α ν ί δ η, Εύκοσι κείμενα, σελ. 49, Λευκωσία 1984.

Τά «Εύκοσι Κείμενα» του Νίκου Όρφανίδη είναι σύντομα, έπιγραμματικά δοκιμακά κείμενα, έκτάσεως δυο περίπου σελίδων τó καθένα. Με τὰ μικρά αυτά δοκίμια ο συγγραφέας προσεγγίζει καιρία θέματα, όπως είναι ο Άνθρωπος, οι Άξίες, ή Παράδοση, ή Γλώσσα, ή Έλευθερία και ή Έπικοινωνία. Στην τελευταία

αναφέρονται τὰ ἐγγιὰ ἀπὸ τὰ εἴκοσι κβί-
μενα.

Στὴ μεγάλη αὐτὴ ἐνότητα θεωροῦν-
ται καὶ κρίνονται ὁ αὐτοεγκλεισμός καὶ ἡ
μόνωσις τοῦ σύγχρονου ἀνθρώπου, ἡ ἔσχα-
τη μοναξιά του καὶ ἡ ἔλλειψη διαλόγου
μὲ τὸν γύρω του κόσμο. Τὴν ἀπουσία τοῦ
διαλόγου ἐπιβάλλουν ἡ ἐπιθετικότητα τῶν
συνθημάτων, ἡ φθορὰ τῶν λέξεων, ἡ τάση
τῆς ἑγωστικῆς προβολῆς, ἡ δημωγωγικὴ
φλυαρία καὶ ὁ ἀποκαμμένος ἀπὸ τὴν ἀλή-
θεια λόγος τῶν μέσων μαζικῆς ἐνημέρω-
σης, ἡ μεταλλοδοξία, ἡ ἀδιαφορία τοῦ ἐ-
νός γιὰ τὸν ἄλλο, ὁ κενὸς εὐδαιμονισμός,
ἡ μεταφυσικὴ ἔρημιά. Ὁ συγγραφέας, με-
τὰ τίς διαπιστώσεις καὶ τὴν ἀναζήτηση
τῶν αἰτίων, προσβάλλει τὴν ἀνάγκη ὑπέρ-
βασης τῆς μόνωσής μας μὲ τὸ ἄνοιγμά
μας σὲ ἐπικοινωνία μὲ τοὺς ἄλλους, χωρὶς
ἔντασι καὶ μίσος, μὲ τὴν ἐγκατάλειψη
τοῦ μηδενισμοῦ καὶ μὲ τὴν ὑπέρβαση τῆς
ἐγωστικῆς μας αὐτάρκειας.

Γλῶσσα καὶ Ἐλευθερία εἶναι δυὸ ἐν-
νοιας—ἀξίες πού συμπορεύονται, γιὰ τοῦ-
το ὁ ἐκφυλισμός τοῦ λόγου ὀδηγεῖ στὴν
ἄρση τῆς ἐλευθερίας. Τὴν ἐλευθερία δια-
σπορίζει καὶ ἡ μαζικοποιημένη ἰδέα, τὸ
μαζοποιημένο σύνθημα καὶ — κατὰ σχῆ-
μα ἀξύμωρο — τὸ ἄπειρο τῶν ἐπιλογῶν
ἐλευθερίας πού μᾶς προσφέρονται κάποτε.
Ἡ ἐλευθερία κινδυνεύει καὶ ἀπὸ τὴν ἐξω-
στρεφῆ παράδοσι τοῦ ἀνθρώπου στὴ φορὰ
τῶν πραγμάτων καὶ τὴν ἔλλειψη ἐσωτερι-
κότητας.

Ὅσον ἀφορᾷ στὸν κόσμο τῶν Ἀξιῶν,
ὁ συγγραφέας ἀποδίδει τὸν κλονισμό τους,
στὶς μέρες μας, στὴν ἀπόρριψη τῆς ἐσω-
τερικῆς ὑπόστασις τοῦ ἀνθρώπου, τὴ μο-
νοδιάστατη ὑλιστικὴ παρουσία τῆς ὑπαρ-
ξῆς, τὴν εὐμάρεια, τὸν μηδενισμό, τὴν ἀ-
πίστησιν τῶν καθιερωμένων ἀξιῶν καὶ τῆς
μεταφυσικῆς, καθὼς καὶ τὴν ἀπουσία τοῦ

θείου ἀπὸ τὴ ζωὴ μας. Οἱ ἀξίες ἔμως,
τονίζεται, δὲν χρεοκόπησαν. Χρεοκόπησε
ὁ ἄνθρωπος, φτάνοντας σὲ ἀδιέξοδα, τὰ
ὅποια θὰ ὑπερβῆ ἐπιστρέφοντας στὸ χῶ-
ρο τῆς ἐσωτερικῆς ζωῆς του καὶ στὸν
χῶρο τοῦ Θεοῦ.

Τὸ πρόβλημα τοῦ Ἀνθρώπου στοιχει-
οθετοῦν ἡ διαρκῆς του ἐξωστρέφεια πρὸς
τὸν χῶρο τῆς διαρκοῦς μέριμνας γιὰ τὴν
ἀφθονία τῶν γύρω μας ἀγαθῶν, τὸ μικρὸ
δυσμέτρημα τῆς καθημερινῆς του ἡθικῆς
καὶ ἡ ἀναμέτρησή του μὲ τὸν χρόνον. Καὶ
ἐδῶ ὑπάρχουν καὶ ὑποδεικνύονται μέσα
γιὰ τὴν ὑπέρβαση τῆς κρίσης.

Ἐξετάζοντας τὴν Παράδοσι τῆ θεω-
ρεῖ θεμελιωτικὴν περιουσία τοῦ ἀνθρώπου, ἔ-
να σύνολο ἀξιῶν καὶ στάσεων, θεσμῶν καὶ
μεταφυσικῆς, μιὰ ἱστορικὴ μνήμη πού μᾶς
παρακολουθεῖ καὶ μᾶς ἐλέγχει, ἀλλὰ καὶ
μιὰ ζωντανὴ παρουσία πού δὲν πρέπει νὰ
παραμεριάζεται ἢ νὰ περιφρονεῖται ἐν ὀνό-
ματι ἐνός νεοφαναοῦς «προσδευτισμοῦ». Ἡ
Παράδοσι εἶναι ἀκόμη ἡ συνισταμένη τῆς
δοκιμασίας καὶ τῆς ἀσκησης τῶν πατέ-
ρων μας εἶναι γιὰ τοῦτο καθόλα σεβαστῆ.
Ἡ παράδοσι ἔμως δὲν πρέπει νὰ παίρνει
τὴ μορφή τῆς στεῖρας συντήρησις πού,
ὡς «οιασθημένο» πιά, γίνεται τροχοπέδη
στὴν πορεία τῆς ἱστορίας. Ἡ ὑγιῆς συντή-
ρησις γίνεται ὁ θεματοφύλακος τῆς πνευ-
ματικῆς καὶ ἡθικῆς διαθήκης ἐνός λαοῦ
καὶ ἀναστέλλει τίς τάσεις γιὰ μηδενισμό
καὶ γιὰ χλευασμὸ τοῦ παρελθόντος.

Ἡ πραγμάτευσις ὅλων αὐτῶν τῶν θε-
μάτων ἀπὸ τὸν συγγραφέα γίνεται, ἔμως
ἀναφέρθηκε στὴν ἀρχή, μὲ συντομία ἀλλὰ
καὶ μὲ ἀπλότητα λόγου, ἀπαλλαγμένου ἀ-
πὸ τὴν λεξιθηρία καὶ τὴν εἰδικὴ ὀρολο-
γία πού καθιστᾷ συνήθως δυσνόητα ἢ κου-
ραστικὰ τὰ ἀνάλογα κείμενα. Ἐτσι ὁ εἰρ-
μός τῆς σκέψης γίνεται εὐκόλα καταλη-
πτὸς καὶ τὰ σύνταμα αὐτὰ δοκίμια ἐκπλη-

ρώνουν τὸν σκοπὸ τους μὲ εὐστοχία. Ἡ ἀπλότητα καὶ ἡ σαφήνεια τοῦ λόγου τῶν «Εἰκοσι Κειμένων», ἡ συντομία τους, ὅπως καὶ ἡ ὑπέρβαση κάποιας δυσκαμψίας τοῦ λόγου ποῦ παρουσιαζόταν σὲ παλαιότερα κείμενά του, ἀποτελοῦν σημαντικὴ κατάκτηση τοῦ συγγραφέα πρὸς τὴν κατεύθυνση τῆς ὠριμότητας τοῦ λόγου καὶ τοῦ στοχασμοῦ του. Μερικὲς ἐπαναλήψεις ποῦ ἐμφανίζονται ὀφείλονται προφανῶς στὴν κατὰ καιροὺς γραφὴ τῶν κειμένων καὶ ἐστὶ συγγένεια τῶν θεμάτων ποῦ πραγματεύονται.

Γ. ΚΑΤΖΗΚΩΣΤΗΣ

Κ. Τσιροόπουλου: Πολιτισμὸς τοῦ σώματος.

Τὸ δοκίμιο τοῦ Κ. Τσιροόπουλου «Πολιτισμὸς τοῦ σώματος», διαίρεται σὲ τρία κεφάλαια μὲ ἓνα ἐπίλογο: «Προσευχή». Σ' αὐτὰ τὰ τρία κεφάλαια ὁ συγγραφέας μὲ διάφορους συλλογισμοὺς δείχνει τὴν ἀξία τοῦ σώματος ἔναντι τοῦ πνεύματος, προπαντὸς τὴν ἀπαραίτητη συνύπαρξή τους. Ἐκινῶν ἡ σειρά τῶν συλλογισμῶν ἀπὸ τὴν ἐνατένιση τοῦ Ἡγίουχοῦ στοὺς Δελφούς. Αὐτὸς κί' ὄβλος εἶναι: μιὰ ἀναμέτρηση μὲ τὸ θάνατο. Θέλησε ὁ καλλιτέχνης, μετὰ τὸ θάνατό του, νὰ μείνει ἀθάνατο τὸ καλλιτεχνικὸ του δημιουργήμα. Μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ θαρρεῖ πῶς νικᾷ τὸν χρόνο καὶ τὴ φθορὰ ποῦ προκαλεῖ. Ἀλλὰ, ρωτᾷ ὁ συγγραφέας, ὑπάρχει ἡ ἀθανασία τῶν καλλιτεχνημάτων, ἢ εἶναι κι αὐτὴ σύμβαση χρονικὴ; Σύμφωνα μὲ τὴ χριστιανικὴ πίστη, ἢ Ἐσχατὴ Κρίση θα ἐξαφανίσει τὸ σύμπαν καὶ τὸν χρόνο καὶ ἐφόσον αὐτὴ θάνατι πνευματικὸ γεγονός, ὅθεν θὰ ὑπάρχει λόγος νὰ ὑπάρχουν τὰ καλλιτεχνικὰ ἔργα, ποῦ εἶναι μὲν πνευματικὰ ἀλλὰ ταυτόχρονα ἰσχυρικά. Ἀλλὰ καὶ οἱ πολιτισμοὶ ποῦ προέρχονται ἀπὸ πνευματικὴ καὶ

σωματικὴ δραστηριότητα, καὶ ὑπόκεινται στὴ φθορὰ τοῦ χρόνου, θὰ ἐκλείψουν κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο στὴν Ἐσχατὴ Κρίση.

Οἱ συλλογισμοὶ ἀπάνωτοὶ κοιτάζουν τὸ θέμα τοῦ θανάτου καὶ τὴν καθυπόταξη στὸν χρόνο. Ὅμως, τὸ κύριο μέλημα τοῦ συγγραφέα εἶναι νὰ τονίσει τὴν ἀξία τοῦ σώματος. Ἔτσι λέει πῶς ἡ Τέχνη μιᾶ περισσότερο «γιὰ τὸ ἰσῶμα παρὰ γιὰ τὸ πνεῦμα». Ἐπισης ὁ πολιτισμὸς ἀγωνίζεται γιὰ τὴν πολιτεία πνεύματος καὶ σώματος μαζί. Καὶ ἡ τραγικότητα τοῦ ἀνθρώπου ἀκριβῶς θρῐσκειται στὴν ἀίσθηση τῆς θνητότητάς του. Γι' αὐτὸ καὶ τὰ καλλιτεχνήματα ἔχουν κάτι τὸ μελαγχολικὸ, γιὰ αὐτὰ εἶναι: «ἐπιχειρήσεις ἐναντίον τοῦ θανάτου».

Τὸ τρίτο κεφάλαιο «Ὁ ποιητὴς καὶ ὁ ἅγιος», ἐνῶ μένει μέσα στὸ κλίμα τῶν προηγουμένων κεφαλαίων, ἀγγίζει μιὰν ἄλλη ἐκδήλωση, τῆς ἀνθρώπινης ὑποστάσεως τὸν «Ἄγιο» καὶ θρῐσκει τὰ διαχωριστικὰ τοῦ ἁγίου ἀπὸ τὸν ποιητὴ. Ὁ ποιητὴς κί' ὁ ἅγιος, κατὰ τὸν συγγραφέα, εἶναι οἱ μοναδικὲς μορφές ποῦ πολιτεύονται κατὰ τοῦ θανάτου καὶ κοιτάζουν νὰ κινήσουν τὴ φθορὰ. Ὅμως ἡ μεγάλη τους διαφορὰ θρῐσκειται στὴν πίστη γιὰ τὴ σημασία τοῦ θανάτου. Ὁ Ἄγιος θεωρεῖ τὸν θάνατο μετάβαση, πιστεύει στὴν ἀθανασία του ἐαυτοῦ του μὲ τὴ συνένωσή του μὲ τὸ θεῖο. Ἀντίθετα, ὁ ποιητὴς μεταθέτει τὴν ἀθανασία πάνω στὸ δημιουργημά του. Ὁ Ἄγιος ἀποδραματοποιεῖ τὸν θάνατο, ὁ ποιητὴς τὸν δραματοποιεῖ καὶ δείχνει τὴν τραγικότητά του.

Τὸ ὄψος τοῦ Τσιροόπουλου στὰ τρία αὐτὰ κεφάλαια—δοκίμια εἶναι πλούσιο, σαφές, λαμπρὸ. Οἱ ἐπαναλήψεις ἔχουν σκοπὸ νὰ τονίσουν τὴν ἀξία τοῦ σώματος ὡς φορέα πνεύματος καὶ πολιτισμοῦ. Σὲ ξαφνιαζοῦν πραγματικὰ κάποιες θέσεις τοῦ

συγγραφέα όταν τις πρωτοθέτει, αλλά ύστερα σέ πείθουν για την όρθότητά τους με τὰ παραδείγματα που 'δίνει και τούς συλλογισμούς.

Στό τέλος ή «Προσευχή» είναι μιá λυρική άνακεφαλαίωση τών τριών κεφαλαίων, ένας ύμνος — χαρακτηρισμοί για τó σῶμα.

ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

Κύπριου Χρυσάνθη: «Έξι Κύπριοι Ποητές» (Έκδοση Ε.Π.Ο.Κ. 1985).

Κείμενα γραμμένα από το γνωστό λογοτέχνη Κύπρου Χρυσάνθη για τó έργο έξι ποιητών της Κύπρου κυκλοφόρησαν σε νέο βιβλίο με τίτλο «Έξι Κύπριοι Ποητές».

Ιδιαίτερα, πρέπει να αναφερθεί πως «το βιβλίο αυτό εκδίδεται με επιχορήγηση της μπιύρας Κάρλσπεργκ σαν έκφραση αγάπης και τιμής προς τα Κυπριακά Γράμματα και τους πνευματικούς ανθρώπους του τόπου μας».

Περιεχόμενα της έκδοσης αποτελούν έξι σύντομες αναφορές για τη ζωή και το έργο των ακόλουθων έξι Κυπρίων ποιητών: Λευτέρη Γιαννίδη, Πυθαγόρα Δρουσιώτη, Εάnthου Λυσιώτη, Λεωνίδα Παυλίδη, Άνθου Ροδίνη και Γιώργου Φάνου.

Οι επί μέρους μελέτες για κάθε ποιητή γίνεται από τον Κ. Χρυσάνθη με το πνεύμα της κριτικής παρουσίασης του ποιητικού έργου του καθενός μέσα στα πλαίσια της εποχής και της πορείας της ζωής του. Τα βιογραφικά στοιχεία για τον ποιητή (όπου είναι διαθέσιμα) συνυπάρχουν με την εξέλιξη της ποιητικής παραγωγής και της φυσιογνωμίας του σε τρόπο που να επιτυγχάνεται ορθά η επιδιωκόμενη κριτική παρουσίαση. Η σωστή ε-

πιλογή και παράθεση ποιημάτων σαν δείγμα γραφής ολοκληρώνουν το έργο.

Πρώτο στη σειρά έρχεται το κείμενο «Η ποίηση του Λευτέρη Γιαννίδη». Στην αναφορά του αυτή ο Κ. Χρυσάνθης τονίζει πως ο Λ. Γιαννίδης (που πέθανε πέρσι) έχει γράψει στην ουσία μια μονάχα ποιητική συλλογή με τίτλο «Βήματα στην άμμο» τó 1937 (συμπληρωμένη σε δεύτερη έκδοση το 1938) και στην οποία — όπως αναφέρει ο Χρυσάνθης — «ότι είχε να πει ο Γιαννίδης με ειλικρίνεια και πάθος το εξάντλησε». Πιστός ακόλουθος της συμβολιστικής σχολής ο Λ. Γιαννίδης περιορίστηκε λιγόλογος και δίχως ανανεώσεις, μένοντας αυστηρός στα στενά πλαίσια που η ιδιοσυγκρασία και ο τρόπος της ζωής του του υπαγόρευσαν.

Ωστόσο, η ποίησή του γοητεύει με την αισθητική της αξία, τη ζωντάνια και τη φυσική και ανθρώπινη φωνή της.

Δεύτερος στη σειρά έρχεται ο Πυθαγόρας Ν. Δρουσιώτης, ένας αφοσιωμένος υπαδός της συμβολικής σχολής. Για τα στοιχεία της ποίησής του ο Κ. Χρυσάνθης αναφέρει πως είναι: «η περιπέτεια, η απογοήτευση, η μελαγχολία εφηβικού τύπου, η τάση για φυγή, ένας λεπτός κοσμοπολιτισμός των εστέτ, προπαντός πολλή ωραισιπάθεια».

Ένας άλλος ποιητής, ολοκληρωμένος τόσο στην έμπνευση, όσο και στην παραγωγή, είναι ο λυρικός Εάnthος Λυσιώτης. Πολυγράφος, που ξεκινά τις εκδόσεις του από το 1937 (με ποιήματα γραμμένα από το 1922) και τις συνεχίζει μέχρι σήμερα. Η πλουσιότατη ποίησή του χαρακτηρίζεται φωτεινή, θαλαρηή, πατριωτική, γλυκύτατη και γαμάτη φως, ομορφιά και αισιοδοξία.

Σαν κορύφωμα στην ποίηση του Λυσιώτη ο Χρυσάνθης θεωρεί «τα νοσταλγι-

κά ποιήματα της προχωρημένης ηλικίας με το βαθύ θρησκευτικό συναίσθημά τους, τα οποία γεμίζουν από αναμνήσεις των καλών ωρών της ζωής και της αγάπης».

Παρακάτω, αναφέρει πως «η αναγεωμένη παράδοση, πάντοτε μέσα στο κλίμα του συμβολισμού, υπερίσχυσε στις τελευταίες συλλογές του Λυσιώτη, έστω κι αν είχε παρεμβληθεί, περαστικά όμως, ο ρυθμός του δημοτικού τραγουδιού με ρωμαντικές ενθυμήσεις». Επίσης, ότι «οι επιδράσεις του Σολωμού, του Παλαμά και του δημοτικού τραγουδιού στον Λυσιώτη υπήρξαν οι δομικοί λίθοι με τους οποίους έκτισε τον δικό του ποιητικό λόγο κι έδωσε το προσωπικό του οικοδόμημα».

Σε επίμετρο, στο τέλος του βιβλίου, δημοσιεύεται το χρονικό της απονομής της τιμητικής διάκρισης που έτυχε ο Ξάνθος Λυσιώτης στο 12ο Φεστιβάλ Κάρλσπερκ με αποσπάσματα της ομιλίας της γνωστής λογοτέχνιδος Νίκης Λαδάκη—Φιλίππου, που τον παρουσίασε στο κοινό, και της αντιφώνησης του ποιητή με απαγγελία ποιημάτων του.

Για το Λεωνίδα Παυλίδη ο Κ. Χρυσάνθης παρατηρεί πως αν και ο ποιητής ήταν ένας από τους οπαδούς της παλαμικής ποίησης, όμως, παρά το λυρισμό, η λεξοθηρία και η ωραιολογία αποτελούσαν το κύριο ποιητικό του μέλημα. Παρακάτω, ο συγγραφέας αναφέρει πως ο Παυλίδης ήξερε πολλά, χωρίς η συμβολή του στην Κυπριακή πνευματική κίνηση να σχετίζεται με τις γνώσεις του. Έτσι, σαν δημοσιογράφος εξέδωσε την πρώτη καθημερινή εφημερίδα της Κύπρου, που «δεν πρόσφερε τίποτε σημαντικό από δημοσιογραφική άποψη».

Η ποίηση του Λεωνίδα Παυλίδη (συνολικά κάπου 100 ποιήματα) διακρίνεται για την άφογη τεχνική των στίχων της,

που «μαζί με άλλες ιδιότητες, σαν την πλαστικότητα και την ψυχρότητα, κατατάσσουν τον ποιητή στο παρανοστικό κλίμα, παρόλο που συχνά ο υπερβολικός λυρισμός του τον σπαρώχει πέρα στον ρομαντισμό».

Στη συνέχεια, ο Κ. Χρυσάνθης καταπιάνεται με την ποίηση του Άνθου Ροδίνη, που τον χαρακτηρίζει σαν το πιο δυναμικό από τους δυο-τρεις σατιρικούς ποιητές της Κύπρου. Εκτός από το άλλο λυρικό του έργο, ο Ροδίνης έχει εκδώσει και συλλογές (1967—1983) με απανθήματα σατιρικών ποιημάτων, που δημοσίευε καθημερινά στην εφημερίδα «Φιλελεύθερος» με το όνομα Διογένης.

Ο Ροδίνης παίρνει τα θέματά του από τη ρευστή ζωή και την επικαιρότητα — πολιτική, εθνική, κοινωνική — της Κύπρου, της Ελλάδος και του έξω κόσμου, φτάνει να έχουν απήχηση στον τόπο μας. Η ειλικρίνεια, η ζωντάνια, η αμεσότητα και οι ικανότητές του αποτελούν χαρακτηριστικό γνώρισμα της ποίησής του, που με το σατιρικό της ένδυμα τον έχει κάνει αρκετά δημοφιλή. Αυτό αντανακλά ευνοϊκά στο βαθμό που το κοινό έχει αγκαλιάσει καλόδεχτα τη σατιρική ποίηση του Άνθου Ροδίνη.

Σε επίμετρο, στο τέλος του βιβλίου, δημοσιεύεται απόσπασμα ομιλίας του κ. Α. Παναγιώτου στο 7ο Φεστιβάλ Κάρλσπερκ, που τίμησε τον Α. Ροδίνη σαν εκλεκτό λογοτέχνη και σατιρικό ποιητή.

Τελευταία στη σειρά ο Κύπρος Χρυσάνθης παρουσιάζει την «αυτοβιογραφική» ποίηση του Γιώργου Φάνου, όπως την αποκαλεί. Μια ποίηση, που ο χαρακτήρας της — έστω και προσωπικός — μέσω της τέχνης του Γιώργου Φάνου καλύπτεται με το μανδύα της καθολικότητας. Από τη μια οικογενειακά περιστατικά και τραγι-

κές προσωπικές εμπειρίες κι από την άλλη το ερωτικό στο:χείο δίνουν τροφή στις εμπνεύσεις του. Επίσης, από αφορμή την ιατρική ιδιότητά του ο Φάνος αναφέρει πολύ αραιά στα ποιήματά του ιατρικούς όρους και φάρμακα.

Γενικά, η ποίηση του Γιώργου Φάνου, έστω λιγιστή, αγγίζει τις ευαίσθητες χορδές της καρδιάς και συγκινεί με τη λεπτότητα και το αγνό προσωπικό ύφος της.

Και τώρα μια ειδική παρατήρηση, που δίνει πιο μεγάλη βαρύτητα στα κείμενα του Κ. Χρυσάνθη για κάθε ένα από τους έξι ποιητές. Όλους έτυχε να τους γνωρίσει από κοντά και, έτσι, να αποκτήσει την ευχέρεια και δυνατότητα να παρακολουθήσει τη λογοτεχνική τους πορεία. Σαν αποτέλεσμα, η κριτική ανάλυση της λογοτεχνικής προσφοράς τους και η αξιολόγησή της από τον συγγραφέα περιέχει τη σφραγίδα μιας έγκυρης προσέγγισης του έργου τους. Γιατί, πιστεύουμε πως η απόστασή της μειώνεται με αυτή την προσωπική γνωριμία.

Το βιβλίο του Κύπρου Χρυσάνθη «Έξι Κύπριοι Ποιητές» αποτελεί μια θετική συμβολή στη μελέτη της Κυπριακής λογοτεχνίας, και ειδικά, της ποίησης.

Πιο πολύ, προσφέρει για μερικούς από τους ποιητές που πραγματεύεται άγνωστες φάσεις της ζωής και της δημιουργίας τους πολύ χρήσιμες και διαφωτιστικές για να ολοκληρώσει ο μελετητής του μέλλοντος τον κύκλο της έρευνάς του.

ΙΑΚ. ΚΥΘΡΕΩΤΗΣ

Α γ ν η ς Β λ α θ ι α ν ο υ —
Α ρ θ ρ ο ν ί τ η ς: Κ. Παλαμιά ανέκδοτα γράμματα στο Νίκο Β. Φανδρίδη.

Η εμφάνιση ανέκδοτων γραμμάτων σε βιβλία αποτελεί σημαντικό γεγονός και

τά τα τελευταία χρόνια. Δεν συζητείται ή σημασία τους, παρόλο, που μερικά από τα βιβλία αυτά περιέχουν ασήμαντη υπ' όλες τις απόψεις αλληλογραφία, καιμιά φορά και υποτιμητική για τους επιστολογράφους. Δεν έχει σημασία το σχήμα κι η θέση των επιστολογράφων στη συγγραφική ιεραρχία, ούτε σώζει αυτές τις μηδαμινότητες της τάχα φιλικής αλληλογραφίας. Ούτε προσθέτει τίποτα, ούτε καν στην απομυθοποίηση των συγγραφέων.

Από την άλλη όμως μεριά, υπάρχει ή αλληλογραφία ή διαφωτιστική για τον συγγραφέα, τη ζωή και το έργο του, που είναι πάντοτε χρήσιμη. Επίσης, υπάρχουν κι οι συγγραφείς που ή αλληλογραφία τους αποτελεί πραγματικό λογοτεχνικό είδος. Τέλος, όρισμένες συνθήκες ζωής, υποχρέωναν μερικούς συγγραφείς σε μιὰ συνεχή αλληλογραφία. Μέσα σ' αυτήν, εκτός από την αισθητική συγκίνηση και έλλξη, που την καθιστά λογοτεχνικό είδος, περιέχονται χρήσιμες πληροφορίες για πρόσωπα, γεγονότα, καταστάσεις και κινήσεις.

Ένας από τους νεοέλληνες λογοτέχνες, ο έθνικός μας ποιητής Κωστής Παλαμιάς, στα πολλά χρόνια της ζωής του, έχει πραγματικά μιὰ πλούσια αλληλογραφία, πάντοτε ενδιαφέρουσα. Δεν αρνιόταν ν' απαντήσει σε όσους του γράφανε. Η ευγένεια κι ή ευαίσθησία του δεν του επέτρεπε να τσιμπή ή την τυπική απάντηση στις έπιστολές που του στέλλανε. Και έπειδή, κατά κάποιο τρόπο, να κατέχει ένα γράμμα του Παλαμιά ήταν γεγονός και τὰ έντυπα πρόθυμα τὸ φιλοξενούσαν και τὸ πρόβαλλαν, πολλοί δίνανε στη δημοσιότητα, έτι είχαν τὸ Παλαμιά. Και ασφαλῶς θὰ υπάρχουν στο πανελλήνιο έπιστολές τὸ Παλαμιά που ἔσως με τὸν καιρὸ δοθοῦν στὸν τύπο.

Πάντοτε από τὰ γράμματα τοῦ Παλαμᾶ κάτι βρίσκεις πού νά θηλώνει ἐνδιαφέροντα θέματα. Στὸ βιβλίο τῆς Ἀγνῆς Βλαδιανοῦ—Ἀρβανίτη «Κ. Παλαμᾶ, ἀνέκδοτα γράμματα στοῦ Νίκο Β. Φανδρίδη — Ὁ ρόλος τῆς φιλίας στή ζωὴ τοῦ ποιητῆ», βρίσκεις στοιχεῖα γιὰ τὴ ζωὴ τοῦ Παλαμᾶ. Σ' ἕνα δελεῆταριο πρὸς τὸν Φανδρίδη μὲ ἡμερομηνία 23 Μαρτίου 1912, γράφει:

Φίλιτάτέ μου,

Μιὰ ἀπελπιστική παράκληση: Μήπως ἔχεις φηλό καπέλλο; Ἄν ἔχεις μπορεῖς νά μοῦ τὸ στείλῃς, γιὰ τὴν Κυριακὴ; Περιμένω. Παλαμᾶς.

Προφανῶς ὁ Παλαμᾶς ὡς γραμματέας στοῦ Ἑθνικοῦ καὶ Καποδιστριακοῦ Πανεπιστήμιου, θάπρεπε νά ἐμφανιστεῖ στίς 25 Μαρτίου μὲ... φηλό καπέλλο, πού γιὰ λόγους οικονομικοὺς δὲν τὸ διέθετε.

Ἡ Ἀγνὴ Βλαδιανοῦ—Ἀρβανίτη, στοῦ βιβλίου τῆς διοργανεῖ τοὺς συγγενεῖς τοῦ Φανδρίδη καὶ δημοσιεύει τὰ γράμματα τοῦ Κωστῆ Παλαμᾶ (καὶ σὲ χειρόγραφο) κι ἕνα τοῦ Λέαντρου Παλαμᾶ ἀπὸ τὸ Λονδίνο. Στὸ βιβλίο δημοσιεύονται ἄρθρα τοῦ Παλαμᾶ γιὰ τὸν θάνατο τοῦ Φανδρίδη καὶ ἐπιτάφια ποιήματα πού ἔγραψε γι' αὐτόν.

Εἶναι τὸ βιβλίο αὐτὸ μιὰ ωραία ἐργασία πού «δείχνει τὸν ρόλο τῆς φιλίας», ὅπως σημειώνει ἡ Βλαδιανοῦ—Ἀρβανίτη, πού ἔπαιξε στή ζωὴ τοῦ Παλαμᾶ δίπλα θέσθαρα στίς συνεχεῖς ἀνησυχίες του γιὰ πνευματικὰ θέματα κι ἄς ἦταν πιεστικὴ ἢ καθημερινή του ζωὴ. Πολύ καλὴ κατάταξη τοῦ ὄλιγοῦ. Χωρὶς περιτολογίες καὶ ἐπιδειξεις, ἀλλὰ ἀπλὰ καὶ τίμια.

Π. Π ρ ε β ε λ ἄ κ η ς: Α. Σικελιανός, Ἀθήνα 1984.

Τὸ βιβλίο τοῦ Π. Πρεβελάκη «Α. Σικελιανός» ἀποτελεῖται ἀπὸ τρεῖς μελέτες (ὁμιλίες τίς σημειώνει ὁ συγγραφέας, γιατί τίς διέδασε σὲ πανηγυρικές συγκεντρώσεις τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν καὶ μιὰ στοῦ Πανεπιστήμιου Ἀθηνῶν) ἀπὸ ἕνα πρόλογο καὶ ἰσὲ παράρτημα ἀπὸ πέντε ἐπιστολὲς τοῦ Σικελιανοῦ. Στὸ τέλος ὑπάρχει πίνακας κυρίων ὀνομάτων.

Ὁμολογοῦμε ἀπὸ τὴν ἀρχὴ πὼς ἀπ' ὅ,τι δημοσιεύτηκε γιὰ τὸν Σικελιανὸ αὐτὸ τὸ βιβλίο τοῦ Πρεβελάκη, μᾶς διέγραψε τὸν ποιητὴ — τὸν μύστη συμπτυκνωμένα μὲ τὰ ἀποδεικτικά τῶν ἔδων τῶν λόγων του, προπάντως τῆς ἀλληλογραφίας του. Ἀλλὰ καὶ οἱ συνεχεῖς ἐπεξηγηματικὲς ὑποσημειώσεις διαφωτίζουν πολλὰ σημεῖα τῆς ζωῆς καὶ τῆς δράσης του, τῶν σχέσεων κι' ἐπιδράσεων του ἀπὸ ἄλλους. Ἔτσι: μπορεῖς νά παρακολουθεῖς ὅπως μὲ βῆμα τὴν πορεία τοῦ ποιητῆ μὲ σοφὸ ἔδηγὸ τὸν Πρεβελάκη.

Ὅπως φαίνεται ἀπὸ ἕνα χωρίο τοῦ προλόγου, ὁ Πρεβελάκης ἀπὸ τὸν καιρὸ πού γνώρισε τὸν Σικελιανὸ μάζευε ὅτιδήποτε γύρω ἀπὸ αὐτόν κι' ἔφτιαξε εἰδικὸ φάκελλο, μὲ πρόθεση νά συντάξει σχετικὴ πραγματεία. Ἔτσι ἀπὸ τὸ ἀποθησαύρισμα ἐκείνο προέρχονται τώρα οἱ τρεῖς μελέτες, τὰ «τρία κεφάλαια τῆς διογραφίας τοῦ Σικελιανοῦ» ὅπως τὰ χαρακτηρίζει ὁ συγγραφέας, τὰ ὅποια ἔχουν μεγάλη βαρύτητα κι' ἄς θηλώνει πὼς δὲν ὑποτιμᾶ τίς σχετικὲς ἐργασίες ἄλλων. Ἐξάλλου τὰ ἐπευσόδια πού περιγράφει μαρτυροῦν τὸν ποιητὴ πῶς ἀνάγλυφα ἀπὸ κάθε ἐπιτυχὴ χαρακτηρισμό. Αὐτὸς ὁ πρόλογος ἀποτελεῖ κι' ὅλας μελέτῃ μὲ τονισμὸ ὀρισμένων σημείων τοῦ βίου τοῦ ποιητῆ, πού λένε πολλὰ ἔπως π.χ. ἕνα ὄνειρο τοῦ ποιητῆ,

τά χειροροτήματα που δέχτηκε στον επι- κήδειο χαιρετισμό του στον Μαλακάση κλπ.

Μια σύνοψη των τριών όμιλιών ή κεφαλαίων ή μελετών αξίζει να δοθεί. Η πρώτη, ο έπιμνημόσυνος λόγος για τα τριάντα χρόνια από τον θάνατο του "Αγγελου Σικελιανού" σε έκτακτη συνεδρία της "Ακαδημίας Αθηνών" (7 "Απριλίου 1981), είναι μια μελέτη του νεανικού ποιήματος «"Αλαφροδσκιωτος», που έγραψε ο ποιητής, την άνοιξη του 1907 μέσα σε μια "δομάδα" στη Λυθική ξηρμη μέσα σ' ένα τσαντήρι. Ο Πρεβελάκης δηλώνει πως διάλεξε το νεανικό αυτό ποίημα του Σικελιανού ως μνημόσυνο για τον έξης λόγο: «"Αδυνατώντας να συμπιέσω σε μιάν όμικλία θλόκληρο το βίο του ποιητή, διάλεξα την όμορφότερη ώρα της κóτης του, όπως ένας γλύπτης θα σκάλιζε την άπολλώνια κατατομή του σε μιάν επιτόμια στήλη. Στην έκλογή μου μ' ένθάρρυνε το γεγονός ότι ο ίδιος ο Σικελιανός ισταμάτησε μονάχα σ' ένα κεφάλαιο από τη ζωή του Παλαμιά όταν έκαμνε το μνημόσυνο του (Μάιος 1943). Το μνημόσυνο έκείνο ο Σικελιανός, το είχε ονομάσει «πνευματική άγάπη» και «έλληνικό ήερο νεκρόδειπνο». Αυτόσ λοιπόν είναι ο λόγος της έκλόγης. Καλ πραγματικά από πνευματική άγάπη έδηγεεται ο Πρεβελάκης, και από μεγάλο θαυμασμό, ώστε ο λόγος του μάχει αίγλη και παλμό. Βέβαια, ή μελέτη — όπως το συνήθίζει έξάλλου ο Πρεβελάκης — διαιρείται σε κεφάλαια, με (έκ των ύστέρων βέβαια κατά τη δημοσίευση) πολλές έπεξηγήσεις και παραπομπές σε ύποσημείωση.

Στο πρώτο κεφάλαιο περιλαμβάνεται «ή καταγωγή και ή οικογένεια» από την όποια δέχτηκε ο ποιητής τις πρώτες επιδράσεις και στον πνευματικό τομέα κί

έμποτίσθηκε όσο μεγάλωνε από την έπτανησική σχολή — ο Βαλαωρίτης ήταν οικογενειακός φίλος και το ποίημά του «"Στή Χαρίκλεια Σ., έπί τη προσφορά των ποιημάτων μου» άπευθύνεται στην Χαρίκλεια μητέρα του ποιητή, όπως σημειώνεται σε ύποσημείωση. Άκολουθεί το κεφάλαιο «"Τά πρώτα ποιήματα», τα όποια κατά τον Πρεβελάκη, δείχνουν μια θητεία στο σολωμικό ύδαγμα. Στο «Οί σωτήρες επιδράσεις», το έπόμενο κεφάλαιο, ο συγγραφέας καθορίζει τις επιδράσεις που δέχτηκε τότε ο Σικελιανός, κυρίως, από τον Ντ' Άγγούσιο, από τον όποιο πήρε την ώθηση για να γράψει τον «"Αλαφροδσκιωτος», κυρίως από την έλληνολατρεία τόσο του "Ιταλοδ ποιητή όσο και του Περικλή Γυανόπουλου, στον όποιο άφέρωσε και ποίημα. Στο κεφάλαιο «"Ευα Πάλμερ», ο Πρεβελάκης συνδέει τη συγγραφή του «"Αλαφροδσκιωτου» με την Ευα Πάλμερ που ύπήρξε ή πρώτη γυναίκα του ποιητή και τον έπηρεάσε σε μεγάλο βαθμό γενικά..

Και ακολουθεί το κεφάλαιο «"Ο "Αλαφροδσκιωτος», στο όποιο ο Πρεβελάκης κατάζει να θρει το νόημα της λέξης, δίνοντας της το νόημα «μυστικού και μαντικού». Και ταυτόχρονα θεωρεί το ποίημα ως μη άνηκον σε κανένα λογοτεχνικό είδος. Στο «"Επισκόπηση του "Αλαφροδσκιωτου» ο Πρεβελάκης προχωρεί στην έπισκόπηση του ποιήματος και άναφέρεται στις άντιστοιχίες προς τον "Όμηρο, τις σχέσεις με τον λαό, αλλά και σε μερικούς Θεούς, τη φύση των «"Εφτά νησιών». Βέβαια το έργο είναι κατά τον Πρεβελάκη «ένας ποταμός από έντυπώσεις, άνομιήσεις και συναίσθηματα, που ξεχύνονται με θεϊκή άμερμηνσία». "Ιδιότερες παρατηρήσεις και χαρακτηρισμούς δίνει ο Πρεβελάκης για την γλώσ-

σα του παιήματος, πού, πολύ όρθά, τή βλέπει νάχει μιá ιδιαίτερη λάμψη χωρίς γλωσσικές έπινοήσεις σάν τις φωναχτές λέξεις των τότε πρώτων θημοτικιστών. Καί τελειώνει ή όμιλία για τον «Άλαφροίσκιωτο» μέ τό κεφάλαιο «Ό ποιητής». Ό Πρεβελάκης διαγράφει τον δίο του ποιητή στά πρώτα του χρόνια, θάλεγα τά πνευματικά «άρχέφηθα» Πολύ όρθά ως μνημόσυνο πήρε τό νεανικό στάδιο του ποιητή, γιατί σ' αυτό υπάρχουν οι φυσικές καταβολές, πού όπωσδήποτε στό μέλλον κάτω από τήν πείρα τής ζωής, τά ιστορικά περιστατικά και τις έπιδράσεις συγγενικών πνευμάτων κρύβονται και δύσκολα τις ξεχωρίζεις. Ό Πρεβελάκης στην έπισκόπησή του βρίσκει σημεία, πού του δίνουν εύκαιρία νά αναπτύξει και τον προσωπικό του λόγο, έμμεσα, αλλά συχνά και άμεσα.

Η δεύτερη όμιλία σ' έκτακτη συνεδρία τής Άκαδημίας Άθηνών (13 Μαρτίου 1984) έχει τίτλο «Τό Άγαρείτικο Ήμερολόγιο του Σικελιανού». Αυτό τό ήμερολόγιο είχε εκτεθεί στην Έθνική Βιβλιοθήκη σέ μιάν έκθεση Συγγραμμάτων και Χειρογράφων του Νίκου Καζαντζάκη τό 1983. Ό Πρεβελάκης ζήτησε άμέσως φωτοαντίγραφο του Ήμερολογίου αυτού. Άπό τή μελέτη των καταγραφών σ' αυτό ό Πρεβελάκης σχημάτισε τήν άποψη πώς ό ποιητής ποθούσε νά έκχριστιανίσει τήν ψυχή του. Αναπτύσσοντας τά του ήμερολογίου αυτού συγκρίνει ή έπικαλείται παρόμοιο ήμερολόγιο του Νίκου Καζαντζάκη. Οι έγγραφές στό Άγαρείτικο Ήμερολόγιο του Σικελιανού αρχίζουν στις 7 Οκτωβρίου 1914. Όμως κατά τό πλείστον οι Σημειώσεις αναφέρονται στό ταξίδι στό Άγιον Όρος, πού πραγματοποίησε ό ποιητής μαζί μέ τον Νίκο Καζαντζάκη.

Στις σημειώσεις αυτές αναφέρονται πώς ό Σικελιανός άρχισε τον αναδαπισμό του στον Χριστιανισμό μέ τή «Λειτουργική», πού είναι κατά τήν ύποσημείωση του Πρεβελάκη έργο του Π. Ρομπότου καθηγητή τής Θεολογίας στο Πανεπιστήμιο Άθηνών. Άσφαλώς ό Σικελιανός ήταν θρησκευούσα μορφή. Όμως προχωρεί στην αυτοπαιδεία, όπως λέει ό Πρεβελάκης, αρχίζοντας από τή Λειτουργική, τή «θεωρία και έρμηνεία τής δημόσιας Χριστιανικής λατρείας». Στο «Ήμερολόγιο» του συλλέγει ιερές λέξεις για μελλοντική χρήση. Μετά τή Λειτουργική ό Σικελιανός σημειώνει τον τρίτο και τέταρτο τόμο τής Πατρολογίας — Διονύσιος Άρεσταγίτης. Ό Πρεβελάκης πιστεύει πώς ό Σικελιανός φυλλομέτρησε αρκετούς τόμους τής Πατρολογίας του Μίνγ. Ύστερα αρχίζουν έγγραφές για τις εκκλησίες τής Θεσσαλονίκης και πιά πέρα οι έγγραφές για τις Μονές του Άγίου Όρους π.χ. στις 19—20 Νοεμβρίου ή Μονή Ιδίων κλπ. Σε μερικές μονές φυλλομετρά άλλα ιερά βιβλία κι' αντιγράφει χωρία τους όπως π.χ. τήν προσευχή τής Άκολουθίας τής Μεταλήψεως από τό Όρολόγιον τό Μέγα. Επίσης ό ποιητής μελετά τή «Φιλοκαλία» και αντιγράφει από αυτή, σημειώνει για τήν Παναγία, θυμάται τον δωδεκαετή Χριστό, καταγράφει τά του κοινοβιακού βίου, σέ μιá σελίδα σημειώνει «Νά διαδάσω Χρυσόστομο, Βασίλειο και Γρηγόριο Ναζιανζηνό. Και πολλές άλλες σημειώσεις. Σε κάποια μέρη παρεμβάλλει και από τήν έλληνική μυθολογία θέματα.

Ό Πρεβελάκης αποκαλύπτει αυτή τήν αυτοπαιδεία του Σικελιανού και μάς δίνει τό κλειδί για τήν έμπνευση πολλών ποιημάτων του σάν τό «Μήταρ Θεού», τον «Δωδεκαετή Ίησού», «Τό Πάσχα των Έλλήνων» και άλλα. Άκόμα μέ αυτά πιστο-

ποιείται ή χριστιανική πίστη του ποιητή, που την ένωσε σ' ένα επιτυχή ποιητικό συνδυασμό με την κλασική μας ζωή. Πραγματικά ήταν καλή πάλιν επιλογή του Πρεβελάκη να συμβάλει στον έορτασμό των εκατό χρόνων από τη γέννηση του ποιητή με την όμιλία του γύρω από το 'Αγιορείτικο 'Ημερολόγιο, που το σχολίασε με ευρύτητα και πάντα σε σχέση με την αυτοπαιδεία του ποιητή και τη γενική του συμπεριφορά στη ζωή.

Και καταλήγει: ο συγγραφέας σε μερικές διαπιστώσεις επιλογικά τις έζησε: «Η ανακαίνιση της ψυχής του Σικελιανού είχε ως αποτέλεσμα τη διέυρυνση του πνευματικού όριζοντα...» Και άλλου λέγει: «Τό έργο του είναι εκεί για ν' αποδείξει ότι ο άρχαιος και ο χριστιανικός κόσμος υπήρξαν για κείνον (Τόν Σικελιανό) ισότιμα μέρη ένιαίας παράδοσης. Ο Σικελιανός διδάχθηκε υπό τους Πατέρες της Έκκλησίας ότι ο έλληνικός λόγος δεν υπήρξε άσυμβίβαστος με τη χριστιανική θεολογία». Με άλλα λόγια ο Πρεβελάκης τονίζει και αποδεικνύει την επίδραση του χριστιανισμού στο έργο του Σικελιανού, που άρχισε από κείνη τη διαμονή του στο 'Αγιον Όρος και πολύ άργότερα συνεχίστηκε με τό προσκύνημά του στους 'Αγίους Τόπους.

«Τό χρονικό μας φιλίας» (Καζαντζάκης—Σικελιανός) είναι ή τρίτη όμιλία του Παντελή Πρεβελάκη, που έκαμε στο Πανεπιστήμιο 'Αθηνών κατά την άναγόρευση του σ' επίτιμο διδάκτορα (15 Μαρτίου 1982). Και πάλιν στην περίπτωση αυτή ή έκλογή του θέματος γίνεται για πλήρωση μιας επικαιρότητας στον χώρο των γραμμάτων, τό «Έτος Σικελιανού» με την ευκαιρία των 30 χρόνων από τό θάνατό του, και την έναρξη του «Έτους

Καζαντζάκη» για τά εκατόν χρόνια από τη γέννησή του.

Ο Πρεβελάκης συνδέεται και με τις δύο αυτές νεοελληνικές προσωπικότητες των γραμμάτων και μπορούσε να μας έκθέσει υπεύθυνα για τη φιλία, τις συμφωνίες και διαφωνίες τους και με δικαιο τρόπο να τις σχολιάσει. Καθορίζει την πρώτη συνάντηση στις 11 Νοεμβρίου 1914, στα γραφεία του 'Εκπαιδευτικού Όμιλου. Και οι δύο ποιητές ήταν ώριμοι, άναγνωρισμένοι και οι δύο θεωρούσαν τον ένα τους προορισμένο να γίνουν μυσταγωγοί, προφήτες, ύδρυτες θρησκειών. Σε λίγες μέρες και οι δύο φεύγουν για τό 'Αγιον Όρος, όπου μένουν σαράντα μέρες. Άργότερα περιδιαβάζουν στην Πελοπόννησο, μένουν συχνά στο χωριό Συκιά και μελετούν Δάντη, Παλαία Διαθήκη, Όμηρο. Από τις περιηγήσεις αυτές ο Σικελιανός γράφει τό ποίημα «Χαιρετισμός στο Νίκο Καζαντζάκη». Με μικροδιακοπές ξανασυναντώνται ως τό 1919. Έσπα ή διένεξη Βενιζέλου—Κωνσταντίνου. Ο Σικελιανός τάσσεται με τό μέρος του Βασιλιά, ο Καζαντζάκης ακολουθεί τον Βενιζέλο. Τό 1920 ο Καζαντζάκης φεύγει για τό Παρίσι και τη Γερμανία. Στην περίοδο 1920—24 ο Καζαντζάκης άπορροφάται από τις επαναστατικές ιδέες εκεί στη Δυτική Ευρώπη, ένω ο Σικελιανός στην Ελλάδα ριζώνει μέσα στα ελληνικά και χριστιανικά ιδεώδη. Βέβαια οι συναντήσεις δεν παύουν. Όμως οι δρόμοι τους άρχισαν πια να χωρίζουν. Άραιά πια άλληλογραφοῦσαν. Στο μεταξύ μ' επίκεντρο τό 1927 ο Σικελιανός άπορροφάται από τις «Δελφικές Έορτές», οι όποτες δυσανασχετούν τό Καζαντζάκη. Παρόλο που ο Καζαντζάκης ρωτούσε για τον Σικελιανό, για 18 χρόνια από τό 1924 διεκόπη ή άπευθείας σύνδεσμος των δύο τους. Τό 1939 ο Καζαν-

τζάκης έστειλε τήν «Οδύσσειά» του στον Σικελιανό, που δέν του άρεσε. Όμως μέ τήν άφιέρωση και τήν άποστολή του διδύλου άρχιζε πιά μιιά νέα προσέγγιση. Η τραγωδία του 1940—41 ξαναπλησιάζει τούς δυό άντρες. Και στις 18 Φεβρουαρίου 1942 ξανασυναντουνται στην Άθήνα στο σπίτι του Πρεβελάκη, και ξαναρχίζει ή παλιιά φιλία. Η αναχώρηση του Καζαντζάκη από τήν Ελλάδα και ή άρρώστεια του Σικελιανού (1947—1951) χώρισαν πιά τούς δυό φίλους, χωρίς νά ξεχάσει ο ένας τόν άλλο. Μάλιστα ο Καζαντζάκης έγραψε στον Πρεβελάκη πώς θα γράφει ένα βιβλίο για τόν Σικελιανό ως έξης: «... Για νά κατασταλάξει λίγο ο πόνος άποφάσισα νά γράψω ένα βιβλίο για τόν "Άγγελο" γυρίσαμε πολλήν Ελλάδα μαζί, άγωνιστήκαμε μαζί, όλοτελα διαφορετικά κι από άντιθέτους όδούς, κι έως θάναι χρήσιμο νά μάθουν κι οι μελλούμενοι "Έλληνες — όχι έτούτοι — τήν ένταση και τή φλόγα που μας είχε σμίξει και μας κρατούσε ένωμένους σαράντα χρόνια...».

Η όμιλία αυτή του Πρεβελάκη, που στηρίζεται πολύ πάνω στην άλληλογραφία και τή γνωριμία του και μέ τούς δυό, δίνει ξεκάθαρα τήν άγάπη των δυό φίλων. Ο άναγνώστης παρακολουθει τήν έξιστόρηση μ' ένδιαφέρον, πληροφορείται πολλά και έως — για πολλούς — νά γίνεται αιτία διορθώσεως κάποιων άποφών των προς όφελος των δυό ποιητών.

Και στις τρεις όμιλίες, όπως και στον πρόλογο, ο Πρεβελάκης μιλά καθαρά, ύποστηρίζει τις άποψεις του μ' επιστολές, συνδυάζει πολλά και έρμηνεύει ώστε νά σ' έμπλουτίσει σε γνώση, ένας θησαυρός πληροφοριών, που δέν σε κουράζουν, γιατί δέν είναι άσχετες μέ τó κύριο θέμα. Πέντε έπιστολές του Σικελιανού δημοσιεύονται σε παράρτημα, τρεις προς

τόν Καζαντζάκη και δυό προς τόν Πρεβελάκη. Επιπλέον έντεκα φωτογραφίες (Σικελιανός—Έδρα, Καζαντζάκης κλπ.) ένα χειρόγραφο (ποίημα) του Σικελιανού προς τόν Πρεβελάκη, που τό έστειλε ο ποιητής ως αντίδωρο στην άποστολή του «Χρονικού μιας πολιτείας».

ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

ΤΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑΡΙΟ ΤΟΥ Κ. ΧΡΥΣΑΝΘΗ

—Ριμάκο - Ριμάχο - Ριμάχο. Προβαίνω στη διορθωση μιας τυχαίας παράλειψης σε κριτική μου για τό έργο Pietá του Κώστα Βασιλείου («Πνευματική Κύπρος», άρ. 277—278, 1984, σελ. 40), αλλά ταυτόχρονα κάνω και πρόταση προς τόν πρώτο εύρετή τής λέξης Ριμάκο Κυριάκο Χαραλαμπίδη νά μας εξιστορήσει αυτή τήν επινόησή του, ποιοι λόγοι του τήν έπέδωσαν, ποιος ήταν ο στόχος του. Ο Χαραλαμπίδης τόν Ριμάκο άσφαλώς τόν παρήγαγε από τήν ξενική λέξη ρίμα. Ο Παντελής Μηχανικός τόν μετάρπεσε σε Ριμαχό (νομίζω πως λόγοι μετρικής του έπέδωσαν τήν άλλαγή του τονισμού) και ο Κώστας Βασιλείου μέ τις άντιθέσεις των τόνων (Ριμάχο, Ριμαχό και Ριμαχόνα) δημιούργησε μιιά τριάδα μέ διάφορη δράση και σκοπό των μελών της παρά οι προηγούμενοι όμώνυμοι ποιητικοί ήρωες των δυό άλλων ποιητών.

—Θεωρώ χρήσιμη έργασία τό «Άνθολόγιο Λογοτεχνικής Κριτικής» (Μέρος Γ') (Άάρνακα 1984) τής Δημοτικής Βιβλιοθήκης Λάρνακας, που συνέταξε ο Στέφανος Ζυμπουλιάκης, υπεύθυνος τής βιβλιοθήκης αυτής. Οι βιβλιογραφικές έργασίες μόλις τώρα τελευτήσαν άπέκτησαν και έρ-

γάτες και έραστές. Τουτό δείχνει πώς κάποινοι ξυπνήσανε στον τόπο μας. Ο τύπος όμως αυτός του Άνθολογίου με βάση την κριτική, ειδικά τον κεντρικό κριτικό χαρακτηρισμό για τὸ κάθε βιβλίο, και σπάνιος είναι και πολύ κουραστικός για ένα άνθολόγο. Πρέπει να μελετήσει με προσοχή την κριτική και να ξεχωρίσει τὸ καιριο σημείο της. Δέν είναι δηλ. άπλή καταγραφή. Γι' αυτό άκριβώς άξιζει τον έπαινο ὁ άνθολόγος Στέφανος Ζυμπουλάκης.

—Βέβαια, υπήρξαν προηγούμενες εργασίες για την ιστορία των βιβλιοθηκών στην Κύπρο (π.χ. ή του Γ. Φιλίππου—Πιερίδη). Όμως καινούριες στο μεταξὺ θδρύνονται, πλουτίζονται και οί πιο παλιές και πρέπει να ένημερώνεται σχετικά τὸ κοινό. Τὸ «Πληροφοριακό Δελτίο» του Υπουργείου Παιδείας (έτος τρίτο, Ιούνιος-Δεκέμβριος 1984, άρ. 18) κυκλοφόρησε με τίτλο «Βιβλιοθήκες Υπουργείου Παιδείας» και μάς πληροφορεί με λεπτομέρεια τὸ τί διαθέτει τὸ Υπουργείο στον κλάδο αυτό της βιβλιοθήκης. Τὸ θέμα «Βιβλιοθήκη», τόσο για τὰ σχολεία ἔσο και για τὸ εὐρύ κοινό, άποκτὰ σήμερα μεγαλύτερη σημασία πρώτο γιατί τὸ βιβλίο άκρίβωσε πολύ και δεύτερο γιατί ή τηλέοραση κατατρώγει τὸν ελεύθερο (πολλές φορές και τὸν έργάσιμο για τὸς μαθητές τουλάχιστον) χρόνο, κι' έτσι στεροδονται πολλοί και τήν τέρψη και τήν πληροφορία και μάθηση ἔπὸ τὸ βιβλίο. Είναι άσφαλώς εἰς πίστιν του Υπουργείου Παιδείας ή δραστηριότητά του αυτή και θά εὐχόμεσθε τήν περαιτέρω προώθηση. Όμως τέτοιες εργασίες σαν αυτή θάταν καλύτερα να τυπώνονταν παρά να κυκλοφοροδν σὲ πολυγραφημένη μορφή.

—Εἶναι πραγματική προσφορά στην ιστορία της Μουσικής στην Κύπρο οί δυό

έκθέσεις έργων και ένθυμημάτων Κυπρίων Μουσικών, που ἴδεν ζοῦν πιά, στο Πολιτιστικό Κέντρο Λαϊκής Τράπεζας, που διοργάνωσε ή Μορφωτική Υπηρεσία του Υπουργείου Παιδείας με τήν εὐκαιρία του «Εὐρωπαϊκού Έτους Μουσικής». Οί εκθέσεις αυτές μπορεί ν' άποτελέσουν ένασμα για περαιτέρω έρευνα κι' έτσι ν' άποκαλυφθῆι σὲ εὐρύ πεδίο ή επιτόπιά μας ένασχόληση με τή μουσική. Άλλά θάταν πιο εξυπηρετικό αν τὰ πληροφοριακά πολυγραφημένα δελτία των εκθέσεων κυκλοφοροδσαν τυπωμένα στη μαρφή ἔστω και μικρών βιβλίων με φωτογραφίες, ἴδιως των ένθυμημάτων, και με κάποιες εκλογές άπό τις μουσικές συνθέσεις (εἶτε ἔχουν αυτές έκδοθεἰ προηγουμένως εἶτε ὄχι). Άσφαλώς θά υπάρχουν και άλλα πολλά. Όμως τούτο ἴδεν ἔμποδίζει μιάν κατ' άρχήν έκδοση. Στο μέλλον μπορεί εἶτε ή Μορφωτική Υπηρεσία εἶτε άλλος ὀργανισμός με κυβερνητική χορηγία να προσχωρήσει σὲ έκδοση συνθέσεων. Θάταν παράλειψη αν δέν επαινούσαμε τήν ὀμάδα έρευνας και ἴδιαίτερα τὸν συντονιστή και υπεύθυνο Νίκο Παναγιώτου, Μορφωτικό Λειτουργό Α'.

—Η γνωστή για τὸ έργο της και τις σχέσεις της με τήν Κύπρο ποιήτρια Χρυσάνθη Ζιτσαία δημοσίευσε στο «Ηπειρωτικό Ημερολόγιο» 1985 'Ιωάννινα, ένα ποίημα του ήπειρώτη διηγηματογράφου—ποιητή Χρήστου Χρηστοβασίλη. Τὸ ποίημα έπιγράφεται «Χαιρετισμός στους Κυπρίους» με τήν επεξηγήρηση «Όταν ήρθαν στην Άθήνα για τήν Κυπριακή Έκθεση». Η έκθεση αυτή έγινε τὸ 1901. Τότε έγραψε και τὸ σχετικό ποίημά του ὁ Κωστής Παλαμᾶς που άφιέρωσε στον Νικόλαο Πολίτη. Τὸ ποίημα σὲ χειρόγραφο τὸ ὄρηκε ή κόρη του Άνθούλα Κατσῖλα και τὸ παρέδωσε τελευταίως στην επίσης ήπειρώτισσα

Χρυσάνθη Ζιτσαία. Το ποίημα αυτό, ἀνε- πάντοτε δφείλεται στην Χρυσάνθη Ζιτσαία
ξάρτητα ἂν ἔχει κάπου δημοσιευτεῖ τότε, — ἀναδημοσιεύεται καὶ ἔδῳ μὲ τίς θερ-
ῆ ἂν τῶρα πρωτοδημοσιεύεται, — ἢ τμηθῆ μες μᾶς εὐχαριστίες:

ΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΣ ΣΤΟΥΣ ΚΥΠΡΙΟΥΣ

(Ὅταν ἦρθαν στην Αθήνα για την Κυπριακή Ἐκθεση)

Καλῶς ἦρθατε τῆς Κύπρου πολυπόθητα θλαστάρια
Στῆς μεγάλης μᾶς τῆς Μᾶνας τὴν φιλόστοργη ἀγκαλιά.
Καλῶς ἦρθατε ἀδελφια, τοῦ ἴδιου τοῦ κορμοῦ κλωνάρια
Με τῆς ἐνδοξῆς Ἑλλάδα τρανεμένα τα φιλιὰ

Τούτῃ ἡ γῆ ὅπου πατάτε ὀλων μᾶς εἶναι Μητέρα
Και κοινὴ μᾶς σκέπη τούτος ὁ γαλάζιος οὐρανός.
Αναπνέομε τὸν ἴδιον τὸν Ἑλληνικὸν ἀέρα
Και κοχλάζει στίς καρδιές μᾶς ὁ Ἑλληνισμὸς ἀγνός

Εἴμαστε ὅλοι μᾶς ἀδελφια, ἴπο μᾶς Μᾶνα γεννημένα
Για ν' ἀναστηθῆ τὸ Γένος με ψυχὴ καὶ με καρδιά.
Τόσα χρόνια ἀγωνιστήκαμ μὲς' στο ἀίμα θουτηγμένα
Π' ἀκρῆ σ' ἀκρῆ τῆς Ἑλλάδας τα ηρωικὰ παιδιὰ.

Και οστά παιδιῶν τῆς Κύπρος εἶν' ολούθε σκαρπισμένα
Στὴν ἐλεύθερὴ μᾶς τούτῃ καὶ πανένδοξη γωνιά
Κι ἡ ψυχὴ τοῦ Κυπριανοῦ τῆς ἀκολούθησε θιασμένα
Τὴν ψυχὴ τοῦ Τρηγορίου στὴν οὐράνια κατοικιά.

Μὴν παραπονιέστε ἀδελφια πὼς δὲν ἔχοιμε πατρίδα
Ἐνωμένη καὶ μεγάλη καὶ στὸν κόσμῳ τρομερή.
Μὴ ἀπ' τὴν καρδιά μᾶς μέσα κυνηγάτε τὴν ἐλπίδα
γιατί θάρθει δίχως ἄλλο μέρα ἐνδοξὴ ἱερή.

Που θα δούμε τὴν Πατρίδα ἐνωμένη ἀπ' ἀκρῆ σ' ἀκρῆ
Στολισμένη πέρα ὡς πέρα με τὴ θόξα τὴν παλιά.
Σπερεμένο μᾶς για πάντα τῆς σκλαβιάς τὸ μαῦρο δάκρυ
Κι ὅλα κι ὅλα τῆς τα τέκνα στὴ θερμὴ τῆς ἀγκαλιά.

Ἡ Πατρίδα μᾶς δὲν εἶναι ὅπως λένε οἱ ἐχθροὶ τῆς
ἀδοξὴ κι ἀπορριμμένη ντροπιασμένη καὶ μικρὴ.
Σκεπασμένη ἀπὸ τὴ θόξα Πέρα - Πέρα εἶναι ἡ Γῆ τῆς
Καὶ τραγοῦδι τ' ὄνομά τῆς ἔχουν φίλοι καὶ ἐχθροὶ.

Στης Ροδόπης της ακρώρειες ακουμπάει το κεφάλι
 Τα ποδάρια της πατούνε τις ακτές της Αφρικής.
 Τα μαλλιά της ανεμίζουν στου Αδρία τ' ακρογυάλι
 Και το χέρι της αγγίζει σύνορο γης Περσικής.

Όσο αξίζει: ένα κύμα και μια πέτρα της Ελλάδας
 Δεν αξίζει ο κόσμος όλος, δεν αξίζει κι όλη η γη.
 Η Ψυχή του Λεωνίδα κι η σοφία της Παλλάδας
 Έχουνε το χώμα τούτο και Πατρίδα και πηγή.

Θάρθει η μέρα που θα ιδούμε στης Αγιά Σοφιάς τους θόλους
 Να υψωθεί με περιφάνεια ο Ελληνικός Σταυρός.
 Και τους Έλληνας απ' άκρη σ' άκρη ελευθέρους όλους
 Είναι αδέρφια μας μεγάλος της Ελλάδας ο Θεός.

Καλώς ήρθατε της Κύπρωσ περιπόθητα βλαστάρια
 Στης μεγάλης μας της Μάνας τη φιλόστοργη αγκαλιά.
 Καλώς ήρθατε αδέρφια του ίδιου του κορμιού κλωνάρια
 Με της ένδοξης Ελλάδας τρανεμένα τα σιλιά.

ΓΕΝΙΚΑ

Στά «Βορειοελλαδικά» (άρ. 41) ο Φώτης Τριάρχης κρίνει τα βιβλία: Εάκθου Λυσιώτη «Ψδὴ ἀναστάσιμη», Χρ. Κάριμου «Κύπρο μου εὐλόγησέ με», Γ. και Μ. Καρούζη «Ταξίδια στην Κύπρο». Στὸ ἴδιο τεύχος δημοσιεύονται ἐπιστολὲς τοῦ Προέδρου Σπ. Κυπριανοῦ καὶ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Κύπρου Χρυσιστόμου καὶ ποίημα τοῦ Ε. Λυσιώτη. — Στὴ «Σμύρνα» (άρ. 198—200) δημοσιεύεται τὸ ποίημα «Καρτερία» τοῦ Εάκθου Λυσιώτη. Ἡ Ἰσαβέλλα Μαλθόρουδα παρουσιάζει τὰ βιβλία: «Ψύξεις» τοῦ Ρόη Παπαγγέλου, «Ἡ ὀργάνωση ἀναπήρων» τοῦ Πέτρου Στυλιανοῦ καὶ τὰ «Δεκαπέντε δεκαπεντασύλλαβα δεκαπεντασύλλαβα» τοῦ Δεκαπενταγούστου τοῦ ἰδίου συγγραφέα. Στὸ ἴδιο περιοδικὸ (άρ. 201—203) δημοσιεύεται τὸ

ποίημα «Ἡ Λευκωσία... Ἡ Κυριακή μου» τοῦ Κ. Χρυσάνθη. Ἡ Ἰσαβέλλα Μαλθόρουδα παρουσιάζει: τὰ βιβλία «Δεκαπεντασύλλαβοι τοῦ Δεκαπενταγούστου» τοῦ Ε. Λυσιώτη, καὶ τὸ «Ψδὴ ἀναστάσιμη» τοῦ ἴδιου ποιητῆ. — Στὸ βιβλίο «54 φωνές» (Ἀθήνα 1985) τοῦ «Πρόσπερος» περιλαμβάνετε ποίημα τῆς Πίτσας Γαλάζη. — Στὴ «Νέα Ἑστία» (1 Φεβρ. 1985) δημοσιεύεται κείμενο τοῦ Γιάννη Α. Δρουσιώτη. — Στὴν «εὐθύνη» (άρ. 161) δημοσιεύονται κείμενα τῶν Νίκου Ὀρφανίδη γιὰ τὴ γλωσσικὴ μας ἀναπηρία καὶ τοῦ Κώστα Μιχαηλίδη γιὰ τὰ «Μυστικὰ ἄνθη» τοῦ Φώτη Κόντογλου. — Στὴ «Νέα Ἑστία» (1 Ἰουνίου 1985) ὁ Εὐ. Μόσχος κρίνει τὸ βιβλίο τοῦ Εάκθου Λυσιώτη «Δεκαπεντασύλλαβοι τοῦ

ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ

Υδρία (Πάτρα) άρ. 51—53 — Θεσσαλική Έστία (Καλλιθέα) άρ. 74 — Ελεύθερο Πνεύμα (Ίωάννινα) άρ. 55 — Δαυλός (Αθήνα) άρ. 40 — Βορειοελλαδικά (Θεσσαλονίκη) άρ. 41, 42 — Μακεδονική Ζωή (Θεσσαλονίκη) άρ. 226, 227 — Συνάντηση (Αγ. Νεόφυτος) άρ. 9 — Νέα Σύνορα (Αθήνα) άρ. 78 — Πόρφυρας (Κέρκυρα) άρ. 28 — Σύγχρονη Σκέψη (Αθήνα) άρ. 101, 102 — Αιολικά Γράμματα (Καλλιθέα) άρ. 85 — Ίλισός (Αθήνα) άρ. 165 — Στερεά Έλλάς (Αθήνα) άρ. 185, 186 — Ναυτική Έλλάς (Αθήνα) άρ. 618 — Πανεπιστημιακά Νέα (Θεσσαλονίκη) άρ. 27 — Φιλολογική Στέγη (Πειραιάς) άρ. 31 — Σήμαντρο (Χολαργός) άρ. 112 — Έλληνικός Άστήρ (Ίωάννινα) άρ. 7 — Εύθυνη (Αθήνα) άρ. 161 — Cyprus Today (Λευκωσία) Γεν.—Μάρτ. 1985 — Αύλος (Αθήνα) άρ. 40, 41 — Κασταλία (Αθήνα) άρ. 78.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΔΕΛΤΙΟ

Κ. Γ. Γιαγκουλλάη:—Βασ. Μιχαηλίδη «Ρωμιοί και Τζόν Πουλλής, Λευκωσία 1985.

Κ. Χρυσάνθη: Έξι κύπριοι ποιητές, Λευκωσία 1985.

Κ. Χρυσάνθη: Δημήτρης Θ. Λιπέρτης, Λευκωσία 1985.

Κ. Χρυσάνθη: Λυρικός Λόγος Α' και Β', Λευκωσία 1985.

Ν. Παναγιώτου και Π. Παρασκευά: Συμπόσιο Βιβλιογραφίας, Λευκωσία 1985.

Ν. Παναγιώτου και Π. Παρασκευα: Ψευδώνυμα Κυπρίων, Λευκωσία 1984.

Δημ. Κρασιώτης: Ίχνη, Λάρισα 1985.

Παναπιστήμιο Κρήτης: Η τελετή τής αναγορεύσεως Παντελή Πρεβελάκη σέ επίτιμο διδάκταρα, Ρέθυμνο 1984.

Πνευματική Κύπρος: Άφιέρωμα στον Παντελή Πρεβελάκη, Λευκωσία 1984.

Σ. Σ. Χαρκιανάκη: Τροπικά ιδιώματα, 1984.

Πέτρος Στυλιανός — Νίκη Χριστοδούλου: Τα φυλακισμένα μνήματα, Λευκωσία 1985.

Μαίρη Ίωαννίδου — Κουτσελίνη: Η δοκιμασία τής αναζήτησης, Λευκωσία 1985.

Νεμεσός: Χρονικό, Λεμεσός 1985.

Διαλεκτή Ζευγώλη — Γλέζου: Φθινοπωρινό φως, Αθήνα 1984.

Α. Ν. Γεωργόπουλου: Η φωνή του δικαίου, Αθήνα 1985.

Βασίλης Ίωακείμ: Χριστός Άνέστη, Μεσολόγγι 1984.

Γιάννη Μουτάφη: Φώτης Άγγουλές, Αθήνα 1985.

Άργύρης Μπάρης: Μπροστά στον καθρέφτη, Θεσσαλονίκη 1985.

Γ. Σαβδίδη: Μικρά Καθαφικά, τόμ. Α', Αθήνα 1985.

Γ. Θεοτοκά: Σημείες στον ήλιο, φιλ. έκδ. Γ. Π. Σαβδίδη και Μ.χ. Πιερή, Αθήνα 1985.

Πάνου Παναγίδη: Βαθύριζα ριζώματα, Λεμεσός 1984.

Τής Γιαννιώτισσας, Γιάννινα 1984.

Χρ. Κάριμου: Κύπρο μου ελόγησέ με...

Μεταδόθηκε από το Ραδιοφωνικό Ίδρυμα Κύπρου στις 11 Νοεμβρίου 1964.
Πρωτοτυπώθηκε στη «Φιλολογική Κύπρο» 1969.
Κυκλοφόρησε σε βιβλίο το 1969 από την «Πνευματική Κύπρο».
Περιελήφθηκε στον «Δραματικό Λόγο», έκδ. «Πνευματικής Κύπρου» 1974

ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

ΔΕΛΦΙΚΕΣ ΑΜΦΙΚΤΥΟΝΙΕΣ

ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟΣ ΟΜΙΛΟΣ ΚΥΠΡΟΥ
ΒΡΑΒΕΙΟ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ

ΛΕΥΚΩΣΙΑ 1985

ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΟΣ

Τὸ μονόπρακτο αὐτὸ ἐκδίδεται με̄ χορηγία
τοῦ «Κυπριακοῦ Ὀργανισμοῦ Ἀθλητισμοῦ»

ΔΕΛΦΙΚΕΣ ΑΜΦΙΚΤΥΟΝΙΕΣ

Ὁ συγγραφέας τὸ χαρίζει στὸν ἐγκλωβισμένο στὸ Ριζοκάρπασο λογοτέχνη
Γιάννη Σταυρινὸ Οικονομίδη

«Ἀρετὴ νὰ φυλάγεις τὸ γενέθλιο σου χῶρο»

ΛΕΥΚΩΣΙΑ 1985

Ἔκδοσις τοῦ Ὄργανισμοῦ 1974

Προλεγόμενα

Τὸ ἔτος 1985 ἀνακηρύχθηκε ἀπὸ τὸν « Ὁργανισμὸν Ἠνωμένων Ἐθνῶν » « Διεθνὲς Ἔτος Νεολαίας » καὶ ἀπὸ τὸ « Συμβούλιον Εὐρώπης » « Ἔτος Εὐρωπαϊκῆς Μουσικῆς ». Ὁ ἀθλητικὸς αὐτὸς συνδυασμὸς, ἡ εὐτυχὴς σύμπτωση, ἀνταποκρίνεται σὲ βαθιὲς ἐπιθυμίες μας: α) τῆ διαπαιδαγώγησιν τῶν νέων γιὰ μιὰ εἰρηνικὴ διαβίωσιν καὶ διεθνή φιλίαν, ὅπου θάχει κυριαρχικὴ θέσιν καὶ ἡ μουσικὴ, ἡ μουσικὴ τῆς Εὐρώπης, ποῦ ἔδωκε θαύματα καὶ β) τὴν προαγωγὴν τοῦ ἀθλητικοῦ πνεύματος. Αὐτὸ τὸ ἀθλητικὸ πνεῦμα θεωρεῖται ἀπαραίτητη προϋπόθεσις γιὰ τὴν ὑγείαν καὶ τὸ μέλλον τοῦ νέου. Ἄθλησις καὶ μουσικὴ συναντιῶνται σ' ἓνα ἄρμονικὸ πάντρημα κι' ἐξασφαλίζουν τὴν πραγματοποιήσιν τῆς σωματικῆς καὶ πνευματικῆς ὑγείας.

Στὰ Πύθια, ἐκεῖ στοὺς Δελφοὺς ὅπου βασίλευε τὸ πνεῦμα τοῦ Ἀπόλλωνα, συμβαίνουν ὅσα περιλαμβάνονται στὶς « Δελφικὰς Ἀμφικτυονίους » μου. Τρεῖς νίκες Κυπρίων: ὁ ἕνας στὴ σφαιροβολίαν, ὁ ἄλλος σὲ δρόμον καὶ ὁ τρίτος σὲ μουσικὸν ἀγῶνα. Οἱ δυὸ πρῶτοι παιδιὰ Κυπρίων ἀθλητῶν, ποῦ ἀγωνιστήκανε σὲ γυμνικὸν ἀγῶνα, ἀνεξάρτητα ἀν δὲν νίκησαν. Καὶ τῶχουν καμάρι οἱ γονιοὶ αὐτοὶ γιὰ τὴν νίκη τῶν παιδιῶν τους, τῶν δυὸ ἐφήβων, ποῦ τίμησαν τὴ μικρὴν μας πατρίδα καὶ τίς γενιὰς τους.

Σὲ φιλικὴ συνομιλίαν μας ἀνάφερα στὸν κ. Κυριάκο Νεοκλέους τὸ ἔργον μου αὐτὸ καὶ τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ « Ἑλληνικοῦ Πνευματικοῦ Ὁμίλου Κύπρου » γιὰ νὰ δώσῃ τὸ παρόν του σ' αὐτὴ τὴν εὐτυχὴ σύμπτωσιν τοῦ 1985. Ὁ κ. Κυριάκος Νεοκλέους ἐκτίμησε τὸ μήνυμα τοῦ ἔργου καὶ φρόντισε νὰ πραγματοποιηθεῖ ἡ παροῦσα ἔκδοσις. Σ' αὐτὸν καὶ στὸν « Κυπριακὸν Ὁργανισμὸν Ἀθλητισμοῦ » ἐκφράζονται εὐχαριστίαι.

ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ
Πρόεδρος τοῦ Ὁμίλου

ΔΕΛΦΙΚΕΣ ΑΜΦΙΚΤΤΟΝΙΕΣ

Π Ρ Ο Σ Ω Π Α :

Νίκωνας
Γόλγος
Ἴερομνήμονας
Ἀρίστωνας
Χοροὶ Ἀθλητῶν
Μιά φωνή

(Ἡ σκηνὴ μπροστὰ στὰ προπύλαια τοῦ Μαντείου τῶν Δελφῶν).

- Νίκωνας : Γόλγε, μπροστὰ στὸ δελφικὸ μαντεῖο,
μὲ τὴν καρδιά πλημμυρισμένη δέος,
φτάσαμε πιά, τελειώνοντας τ' ἀνήφορο,
ποῦ ἀπ' τὸ λιμάνι μᾶς ὀδήγησε ἐδῶ πάνω.
Ἐλιές φυτρῶνουν δῶθε-κεῖθε,
χωρὶς βοσκὸ κοπάδια τρέφονται τριγύρα
σὲ βοσκοτόπια πλούσια.
Καὶ τί οὐρανὸς γλαυκὸς καὶ πεντακάθαρος!
Ὁ Παρνασσὸς μιλά μὲ μουσικὲς πνοὲς
καθὼς τ' ἀγέρι ροβολᾷ ἀπ' ὀλόγυρα.
- Γόλγος : Νίκωνα, βλέπω ἢ κούραση τ' ἀνήφορου
μῆτε τὴ σκέψη, μῆτε τὴ λαλιά σου στέγνωσε.
- Νίκωνας : Τὸ θαῦμα δὲν κουράζει.
Κρατάει ἀκίνητη τὴ γλῶσσα πρὸς στιγμή
μὰ τὸ μυαλὸ γοργὰ τὴν κίνησή του βρῖσκει
κι' ἀρχίζει νὰ ἐξυμῆ τὸ θαῦμα.
- Γόλγος : Ἐμένα ὥστόσο τυραννάει ἡ ἀποστολή μας.
- Νίκωνας : Μὲ τὴν πρεσβεία τοῦ Ἀπόλλωνα, ποῦ νοιώθει
τοὺς καθαρὸς μας λογισμοὺς,
θὰ πείσουμε νὰ μᾶς δεχτοῦνε οἱ ἀμφικτύονες.
Μερίδιο θὰ πληρώσουμε στὸ θησαυρὸ,
τοὺς νόμους θὰ ὑπακούουμε καὶ θάμαστε
ἐκτελεστὲς πιστοὶ τῶν ἀποφάσεων.
Ἡ ψῆφος ὀλωνῶν ἰσόμετρα τιμᾶται ἐδῶ,
εἴτε πολὺς λαὸς τὸν δίνει εἴτε λιγάρθμος.
- Γόλγος : Σωστὰ μιλάς· μὰ τάχατε συμφέροντα ἄλλων
δὲ θὰ μοπιδίσουνε τὴν εἰσοχή μας;

- Νίκωνας** : Σάν ἔμπορος ζυγίζεις καδετί.
Γόλυος : Εἶναι τὸ ἐμπόριο βάση τῆς ζωῆς
ἔστω κι' ἂν δεύτερο τὸ λογαριάζουν
μὲ πρωτοκάθεδρον τῆ γεωργία.
- Νίκωνας** : Ὅσοσο κάποιες ὄρες ἐπιβάλλουνε στὴ σκέψη μας
πετάγματα πὸ πάνω ἀπ' τὴν πεζότητα
τοῦ καθημερινοῦ τοῦ μόχθου.
Τὴν ἀδελφότητα τιμῶ καὶ τὴν εἰρήνη
καὶ τῶν ἀνθρώπων τὴ συνένωση.
Χερσαστά κι' ἀδελφικά στο βίο σου πετυχαίνεις
κι' ἐσὺ κι' ὁ διπλανὸς κι' ὁ μακρινός.
Ἡ ἀντιδικία κι' ἡ ἔχθρητα ἐμποδίζουν
τὴν πρόοδο καὶ τὸν πλοῦτο
καὶ τὴν ψυχὴ μαυρίζουν.
- Γόλυος** : Ἔχεις τὸ χάρισμα τοῦ λόγου καὶ μὲ πείθει.
Ποιὸς εἶναι τοῦτος πρὸς τὸ μέρος μας ποὺ ὀδεύει;
- Νίκωνας** : Ἀπ' τὸ περπάτημα καὶ τὸν ἀγέρα
κι' ἀπὸ τὴ φορεσιά θαρῶ τὸν Ἰερομνήμονα
κάποιος φυλῆς ἐκπρόσωπο.
- Ἰερομνήμονας** : Ποιανῆς φυλῆς ἐλληνικῆς βλαστοὶ εἴσαστε,
ὧ ἔσεῖς προσκυνητές, μὲ τὴ ζωηρὴ θωριά
τῆ μοκαμένη, καὶ τὴν ἔκφραση
μισὴ θαλασσινή, μισὴ μεσόγεια;
Καὶ ποιά τοῦ βίου ἀνάγκη ἐδῶ σᾶς ὀδηγεῖ;
Λαμπρὸς καιρὸς τριγύρα βασιλεύει
καὶ τὴ συρροὴ πρωτάκουστη μετροῦ
ποὺ δὲ θυμάμαι τόσα χρόνια.
- Νίκωνας** : Μὲ λένε Νίκωνα. Πατρίδα μου εἶναι τὸ Καρπάσι,
ποῦναι ὡς οὐρὰ βοδιοῦ ἱεροῦ στῆς Κύπρου τ' ἀνατολικά.
Δεξὰ-ξερὰ τὸ περιβρέχει ἡ θάλασσα,
λόφοι μικροὶ σὰν κεφαλάκια παιδικὰ τὸ διακοσμοῦν,
κατάρντοι μὲ πεῦκο καὶ σιμιγᾶ καὶ δάφνη.
- Γόλυος** : Ἐμένα λένε Γόλυο. Κατοικῶ στὴν Σαλαμίνα,
τοῦ Τεύχρου κτίσμα.
Κτενίζουνε καράβια τοὺς γιालοὺς τῆς,
στάδια καὶ παλαιστρες πλημμυρίζουνε τὸ χῶρο τῆς
κι' εἶναι κοράνα στο ἐμπόριο καὶ τὰ γράμματα
καὶ στὴν κεραμικὴ.
- Ἰερομνήμονας** : Εὐπρόσδεκτοι στὸν ὀμφαλὸ τῆς γῆς, ποὺ λέγεται Δελφοί,
ἐδῶ ποὺ ἐξουσιάζει ὁ Ἀπόλλωνας, πηγὴ τοῦ πνεύματος
καὶ τῆς υγείας καὶ τῶν τεχνῶν,
κι' ἐνώνει τοὺς πανέλληνες τριγύρα
στο γονικὸ τραπέζι μὲ ἴση δύναμη στὸν ψῆφο.
Ἐδῶ ὁ Ἀπόλλωνας τὴ δράκαινα Πυθιά,
ποὺ φύλαγε τὸ χῶρο ἐκπροσωπῶντας τίς δυνάμεις
τοῦ Κάτω Κόσμου, τίς κατώτερές μας καὶ τίς ἐνοστικτώδεις,

ἔδῳ ὁ Ἀπόλλωνας τὴ νίκησε κ' ὑπόταξε στὸ πνεῦμα,
στην ἁρμονία καὶ στὴ χαρὰ τοῦ βίου τὴν ὕλη.

Μονάχα ὁ Ἕλληνας μπορεῖ

τὸ νόμο τῆς ἰσορροπίας παντοῦ στὴ γῆ νὰ στήσῃ
μνημεῖο αἰώνιο.

Συγκεκριασία ζητᾶ ὁ Ἀπόλλωνας, τὸ πνεῦμα, μ' ὄλα
τὰ ξένα φύλα καὶ τ' ἀλλόδοξα κ' ἀλλόγλωσσα,
Ἐτρούσκους καὶ Ρωμαίους καὶ Σκύθες καὶ Λυδοὺς καὶ Φρύγες.

Ἡ εἰρήνη 'ναὶ ἡ ὁμότροπη τῆς εὐνομίας
ὅπως λαλοῦνε οἱ ποιητές, ποῦ τοὺς ἐμπνέει
ὁ ἔφορος καὶ προστάτης τῶν Δελφῶν ὁ Ἀπόλλωνας.

Ἐνωσι κ' ἀδελφότητα κ' εἰρήνη τῶν λαῶν

τὸ δελφικὸ παγκόσμιο κέντρο κατεργάζεται

μὲ ἀγῶνες, συναντήσεις καὶ συνέδρια

ἀνάμιχτα θρησκευτικά, πολιτικά κ' ἀθλητικά,

τὸ κάθε ποῦ ἐπιβάλλει ὁ βίος.

Εὐπρόσδεκτοι, λοιπόν, ἔδῳ εἴσαστε.

Νίκωνας : Ὅμοιαμε Ἱερομνήμονα, στὸ χῶρο τοῦτο
σκοπὸς ἱερὸς μᾶς φέρνει.

Κι' οἱ δυὸ εἴμαστε πατέρες ἀθλητῶν στὰ Πύθια,

στὸ ἐπάγγελμα ἔμποροι, κ' ὅσοτόσο κάποτε στὴ νύχτη

σὲ ἀγῶνες γυμνικούς τὴ νίκη κυνηγήσαμε

πλάι ὁ ἓνας τ' ἄλλου

κ' ἄς ἀναδείχτηκε ἄλλος νικητής.

Ἱερομνήμονας : ὦ Κύπρια ἄντρες, χαίρομαι ν' ἀκούω
τὸ πόσο διατηρεῖται ἀκμαῖο τὸ σπέρμα σας τ' ἀρκαδικό,
ἐνῶ σᾶς πολεμᾷ ὁ Πέρσης καὶ σᾶς κατατρώγει
ἡ Ἀνατολὴ μὲ τρόπους ὑπουλοὺς
κ' ἀποπλανητικούς.

Νίκωνας : Γι' αὐτὸ τὸ λόγο οἱ πόλεις μᾶς ἐκλέξαν
ἀπ' τοὺς πανέλληνες ἀμφικτύονες νὰ ζητήσουμε

ἀδελφικά νὰ δοῦν τις ἐθνικές μας δυσκολίες

κ' ἰσότιμο δικαίωμα νὰ μᾶς δώσουν στὸ συνέδριο.

Γόλγος : Περίοικοι στὸ μαντεῖο δὲν εἴμαστε,
μηδὲ συμφέροντα σὲ ἀγροὺς καὶ σὲ χρυσάφι
δὲν ἔχουμε στὸ δελφικὸ ταμεῖο.

Ἐπάρχει ὁ κίνδυνος στὸ χῶρο τῆς ψυχῆς.

Τὸ πνεῦμα τῆς Ἀσίας φανατικά κτυπᾷ στὶς πύλες μας.

Ὡς πότε ἡ ἀντοχὴ μας θὰ τ' ἀντέξῃ τοῦτα

τὰ συνεχῆ κτυπήματα!

Ἱερομνήμονας : Δώδεκα φύλα τάξει ὁ νόμος κ' ἡ παράδοση
μὲ ψήφους δυὸ μονάχα τὸ καθένα, δίχως νὰ μετράμε
τὸ πόσο κατοικοῦν τὶς πόλεις τους.

Νίκωνας : Τὰ ξέρομε τὰ φύλα; οἱ Θεσσαλοὶ κ' οἱ
Βοιωτοὶ κ' οἱ Δωριεῖς, κ' οἱ Ἴωνες κ' οἱ
Μάγνητες κ' οἱ Δόλοπες κ' οἱ Περραιβοί,
κ' οἱ Οἰταῖοι κ' οἱ Φωκεῖς κ' οἱ Ἀχαιοὶ

- κι' οἱ Μαλιεῖς
καὶ τέλος οἱ Λοκροί!
- Γόλγος : Καὶ λείπουν οἱ Ἀρκάδες ποῦ μπορούσαν
καὶ τὰ δικά μας φῦλα ν' ἀντιπροσωπεύουν.
- Ἰερομνήμονας : Σωστὰ μιλᾶτε καὶ σὲ δυσκολία μὲ βάζετε
μὰ ἀπάντηση νὰ δώσω ἀρηγική.
Ἄλλὰ γιατί στῶν Ἀχαιῶν τὸν ψῆφο
οἱ πόλεις σας δὲ θέλουν νὰ ἐνταχθοῦν;
Στὴ δυσκολία μὰ λύση ἔναι καὶ τούτη.
- Νίκωνας : Στὴν Κύπρο κατοικοῦνε καὶ Δωριεῖς κι' Ἀρκάδες κι' Ἴωνες.
Καὶ ποιά φυλὴ θὰ μᾶς δεχτῆ μὲ τόσο βᾶρος ψήφων;
Ἢ Κύπρος εἶν' πολύκοσμο νησὶ μὲ πάθη
κι' ἀναζηλίεις φρικτές.
- Ἰερομνήμονας : Σᾶς συμβουλεύω φιλικὰ νὰ ρωτηθῆ ἡ Πυθία.
Ὁ Ἀπόλλωνας, τὸ πνεῦμα τῆς ἰσορροπίας,
τὴ λύση θὰ μᾶς δώσῃ μὲ χρησμό.
Τὸ λόγο του θὰ φέρω στὸ συνέδριο
καὶ θὰ ζητήσω μὰ νέα ἀνακατάταξη.
Ἄς ἔλθῃ ὁ Γόλγος μὲ τὸ τάξιμο νὰ δοῦμε
τὸν πρῶτο τῶν ἱερέων. Τρεῖς μέρες νήστεψε ἡ Πυθία
κι' ἔχει λουστῆ στὴ Κασταλία τὴν κρήνη.
Εἶν' ἔτοιμη γιὰ τὶς θυσίεις καὶ τοὺς χρησμούς
κι' αὐτὸ βοηθεῖ τὴν αἴτησή σας.
Φοβᾶμαι τὶς ἀναβολές, γιατί' εἶναι βαρυνμένο
μὲ θέματα πολλὰ τὸ φεινὸ συνέδριο τῆς ἀμφικτυονίας.
- Νίκωνας : Θὰ περιμένω ἐδῶ κοιτάζοντας παρέκει
τῶν μουσικῶν τὶς δοκιμὲς γιὰ τὸν ἀγῶνα.
(φεύγουν. Ἀκούονται οἱ αὐλοὶ κι' οἱ κιθάρες).
- Χορὸς Ἀθλητῶν : (μπαίνοντας)
Δεκάχρονο ἱερὸ πόλεμο
ἢ δελφικὴ ἀμφικτυονία
κάποτε κήρυξε
καὶ τὴν παράλια Κίρρα νίκησε.
Καὶ τότε τὴν ξεγύμνωσε ἀπ' τὸν πλοῦτο της
κι' ἀπὸ τὴν ἐξουσία τῶν χωραφιῶν της
κι' ἔταξε γύρω ὅλο τὸν τόπο βοσκοτόπι
στὰ δελφικὰ κοπάδια τὰ ἱερά,
π' ἀγόραζαν γιὰ τὶς θυσίεις
προσκυνητὲς δικοὶ μας κι' ἄλλοεθνεῖς.
- Νίκωνας : Γιατί τοὺς νόμους παραβῆκανε τῆς ἀμφικτυονίας
κι' οἱ ἱερομνήμονες τὸν πόλεμο κηρύξαν.
(μουσικὴ αὐλῶν)
- Χορὸς Ἀθλητῶν : Γιορτάζοντας τὴ νίκη οἱ ἀμφικτυόνες
ἀγῶνες μουσικοὺς καθιέρωσαν
τιμητικοὺς γιὰ τὸ Ἀπολλώνιο πνεῦμα,
ποῦ στὸ ρυθμὸ ὑποτάζεται

καὶ στὴν τρανὴ ἁρμονία.

Ἄλλὰ σὲ λίγο τοῦ κορμοῦ τὸ κάλλος
ἰσόμετρη μὲ τ' Ἀπολλώνιο πνεῦμα
πῆρε τὴ θέση του στὰ Πύθια,
μ' ἀθλητικὰ ἀγωνίσματα κι' ἵπποδρομίες
τέλος τοῦ θέρους κάθε τέσσερις χρονιές.

Νίκωνας : Ἡ νίκη τοῦ πνεύματος κι' ἡ νίκη τοῦ κορμοῦ
ἰσόμετρα πηγαίνουν μὲ τις νίκες τοῦ πολέμου
ποὺ σώζουνε τὴν πόλη.
(μουσικὴ αὐλῶν).

Χορὸς Ἀθλητῶν: Στεφάνι δάφνης εὐκοσμῆ
τῶν νικητῶν τὴν κεφαλὴ.
Ἡ φήμη ἐξασφαλίζει κέρδος
ψυχῆς κι' ὀνόματος.
Γι' αὐτὸ βραβεῖο χρηματικὸ
ἢ ποὺ χρυσάφι νάχη γι' ἀντιστάθμισμα
δὲν δίνεται στὰ Πύθια.

Νίκωνας : Τοῦ ὀνόματος ἡ λάμψη πῶς πολὺ
θερμαίνει κι' ἀπ' τὸν ἥλιο
κι' ἀπ' τὸ χρυσάφι.

Ἀρίστωνας : (μπάινοντας) Πατέρα, σ' ἀναζήτησα παντοῦ στὸ στάδιο
καὶ τὴ σεπτὴ σου κεφαλὴ δὲν εἶδα.
Σὲ λίγο τὸ δικό μου ἀγώνισμα θ' ἀρχίσῃ.
Τὸ μάτι σου κι' ἡ εὐχὴ σου θὰ μὲ στέψουν
στὴν ἄμλλα μου παραστάτες.
Παρακαλῶ νάρθῃς στὸ στάδιο.
Οἱ ἀγῶνες ἀρχισαν οἱ μουσικοὶ
κι' ὁ Πάπιος Σώπατρος, μὲ μελωδία κινύρα
ἄγνωστη ἐδῶ, θὰ ἐξασφαλίσῃ νίκη.
Τὸ λένε αὐτοὶ ποὺ κρυφακοῦν στὶς δοκιμές.

Νίκωνας : Εἶν' ἡ περιέργεια πάθος δίβουλο
σὰ δίκωπο μαχαίρι.
Τώρα στὸ στάδιο τρέξε. Νίκη θέλω
γιὰ τὴ γενιά σου καὶ τὴν πόλη σου.
Γοινοῦ τὸ πάθος εἶν' ἡ προκοπὴ τοῦ γιουῦ,
ποὺ τ' ὄνομα δοξάζει τῆς γενιᾶς καὶ τ' ἀπαθανατίζει.

Ἀρίστωνας : Ὁ γυῖος τοῦ Γόλγου ρίχνει δίσκο
καὶ μάταια ἢ ματιά του ἀναζητεῖ τὸ βλέμμα τοῦ πατέρα.

Νίκωνας : Ὁ Γόλγος μέσα στὸ μαντεῖο προσμένει
χρησμὸ σωτήριου γιὰ τὴν Κύπρο.
Τρέξε κοντὰ στὸ φίλο σου τὸ Ζωῖλο
καὶ πές του πὼς τὰ μάτια τῶν Κυπρίων γονιῶν
ἐδῶ καὶ πέρα στὸ νησὶ παρακαλοῦνε
γιὰ μιὰ μεγάλῃ νίκη, τὴ δική του.
(μουσικὴ)

Ἀρίστωνας : Ἀκοῦς φωνές; Τὸ νικητὴ ζήτηκαυγαῶζουν.

Πατέρα, κοίταξε! Θαρρῶ ὁ Ζωῖλος εἶναι.
'Ανακηρύχτηκε τοῦ δίσκου νικητής;
Χαρὰ στή μάνα πού τὸν γέννησε.

- Νίκωνας** : Χαρὰ καὶ στὸ γονιό του πού τοῦ φύτεψε
στὶς ἴνες του τὸ πάθος γιὰ τὴ νίκη.
(ἀπὸ τὰ παρασκήνια ἀκούεται νικητήρια ᾠδή, ἐνῶ
ὁ Ἱερομνήμονας καὶ ὁ Γόλγος παρουσιάζονται)
- Μιὰ Φωνή** : Ἡ νίκη φτερωτὴ θὰ διαλαλή
τὸ θαῦμα πού πηδᾷ ἀπ' τὸ νικητή.
'Απόλλωνα, ᾧ Ἄπόλλωνα, προστάτη...
- Γόλγος** : Νίκωνα, δόθηκε ὁ χρησμός,
μὰ μάταια προσπαθῶ νὰ βρῶ τὴν ξήγησή του.
- Νίκωνας** : Εὐτυχισμένε Γόλγε, τὰ κοινὰ σὲ τυραννοῦν
ἐνῶ τὴ νίκη κέρδισε ὁ Ζωῖλος
τὸ πρωτοπαίδι σου.
- Γόλγος** : Νίκησε ὁ γιός μου; Ἄπόλλωνα σ' εὐχαριστῶ.
Κλειδί μοῦ δίνεις γιὰ τὴν ξήγηση τοῦ λόγου σου.
Καὶ τί γιὰ πρῶτο θὰ σκεφτῶ καὶ τί γιὰ δεύτερο;
τοῦ γιουὶ τὴ νίκη ἢ τοῦ χρησμοῦ τὴν ξήγηση;
Παρακαλῶ σε, συντοπίτη μου ἐσὺ Νίκωνα,
τὸν Ἱερομνήμονα ν' ἀκούσης νὰ ἱστορή
τὸ τί συνέβηκε μὲς τὸ μαντεῖο
καὶ τὸ χρησμὸ νὰ μελετήσης ψύχραιμα
μὰ ξήγηση νὰ βροῦμε.
'Εγὼ στὸ στάδιο τρέχω νὰ φιλήσω τὸ στεφάνι
πού στὸ θακίνο κεφάλι λάμπει τοῦ παιδιοῦ μου. (φεύγει).
- Ἱερομνήμονας** : Εὐτυχισμένος ὁ γονιὸς πού βλέπει
τὸ κέρδος τῆς ζωῆς στὸ γιό του.
'Εξασφαλίζει ὑπόληψη καὶ θάρρος.
- Νίκωνας** : Ὅστοςο τὰ κοινὰ τῆς Κύπρου τώρα
μοῦ τυραννοῦν τὰ σπλάχνα,
κι' ἄς ἔχω γιὸ πού ᾠρα τὴν ᾠρα θάμπη
στ' ἀγώνισμα σεμνὸς γιὰ νὰ μοχθήση
φέροντας νίκη στὴ γενιά του καὶ στὴν πόλη του.
- Ἱερομνήμονας** : Θὰ σοῦ ἱστορήσω καθετὶ βοηθώντας σε
νὰ νιώσης τῶν Θεῶν τὸ θέλημα.
'Ἡ ἀγάπη τῆς πατρίδας καὶ τὸ πάθος
γιὰ τὰ πολιτικά μεγάλη εἶναι ἀρετή.
Καὶ σὲ παινεύω.
Λοιπόν, τρεῖς μέρες νήστευε ἢ Πυθία
κι' ἀπόμεινε ἀπ' τὴ σάρκα της μονάχα λίγος ἴσκιος
πού νὰ δηλώνη τάχατε πὺς ζῆ.
'Ἐγινε πνεῦμα πού μπορεῖ νὰ συλλαμβάνη
τοῦ Ἄπόλλωνα τὸ πνεῦμα. Λούστηκε
στὴν Κασταλία τὴν κρήνη πού τονώνει
ψυχὴ καὶ σῶμα.

Τὰ σπάγια ἀνάμεσα σὲ φύλλα δάφνης ἐτοιμάστηκαν.
 Μετὰ ντυμένη ἀνέμελα στὰ ἐνδότερα προχώρησε,
 ἤπαι νερὸ ἀπ' τὴν Κασσώτιδα πηγή κι' ἀνέβηκε
 στὸν τρίποδα μὲ τὴ βοήθεια τοῦ προφήτη.
 Ἄφρὸς τὰ χεῖλη τῆς σὲ μιὰ στιγμή καλύπτει,
 τὰ μάτια στοργγυλεύουν καὶ πετᾶνε φλόγες,
 βογγᾶ ἢ ἀνάσα τῆς, τρεχολογᾶ ὁ ἰδρώτας,
 καὶ τούτα κραίνει στὸ θεῖκό της πάθος:
 «Σὲ μάχη ἀναίμακτη ἂν νικήση ἡ Κύπρος
 δυὸ ψήφους στὸ συνέδριο θὰ κερδίση».
 Τᾶπε καὶ σιώπησε, τὰ χεῖλη ράθοντας,
 σφαλίζοντας τὰ μάτια κι' ἀναπαύοντας τὸ στῆθος
 σὲ ἀνασεμιὰ παιδιοῦ.

Νίκωνας :

Χρησμός βαρὺς καὶ σκοτεινός!
 Ποιὰ μάχη ἀναίμακτη κερδίζει νῆσος,
 ποὺ βάρβαροι τριγύρω τὴν κυκλώνουν;
 Κι' ἂν εἶν' οἱ μάχες πολυθάνατες
 σίγουρη νίκη δὲν ἐξασφαλίζουν.

Ἰερομνήμονας :

Τούτα ζητᾶ ὁ Θεός.
 Μιὰ μάχη ἀναίμακτη ἂν κερδίση τὸ νησί σας
 τὴν πρόταση θὰ φέρω στὸ συνέδριο
 δυὸ ψήφους ν' ἀποκτήση ἡ Κύπρος
 στὴν πανελλαδική μας ἐκκλησία.
 Κατάγραψα τὰ μαντικά καὶ τὰ κατάθεσα
 ἐπίσημα κι' ἀκόμα στοὺς ταμίες
 τὴν προσφορά σας μέτρησα.

Νίκωνας :

Νίκη ἀπὸ μάχη ἀναίμακτη...

Ἰερομνήμονας :

Ἡ εἰρήνη τῶν λαῶν πῶ πάνω ἀπ' ὅλα στέκει.
 Εἰρηνικά ἂν νικήσης, δίχως δόλο, δίχως αἷμα,
 μὲ τὴν πειθῶ, μὲ τὴν ἀγάπη καὶ τὴν κατανόηση
 ὄριμος εἶσαι καὶ ὄπαδός τοῦ Ἀπόλλωνα.
 Στὸ στάδιο ὀδεύω νὰ ἐποπτεύσω ἂν τίμα
 οἱ ἑλληνοδίκες, ἀπὸ μᾶς καθορισμένοι,
 κρίνουν τὴ νίκη δίκαια. (φεύγει)

Γόλγος :

(μπαίνοντας) Νίκωνα, δέχομαι ἄσπασμό ἀπὸ φίλο κι' ἔπαινο.

Νίκωνας :

Τὸ μέτρο ξεπερνᾶς. Γόλγε, ἀδελφέ μου μὲ τὸ δίκιο σου.

Γόλγος :

Ἄν ὁ πατέρας γιὰ τὸ γυιὸ δὲν παινευτῆ,
 τότε γιατί παιδιά νὰ φέρνῃ στὴ ζωῆ,
 γιατί νὰ τ' ἀνατρέφῃ;

Νίκωνας :

Ζηλεύω τὴ χαρὰ σου κι' εὐχομαι
 στὴ θέση σου σὲ λίγο νὰ βρεθῶ,
 δακρύζοντας γιὰ νίκη τοῦ δικοῦ μου γυιοῦ.

Γόλγος :

Ἄς εἰσακούση τὴν εὐχή σου ὁ Ἀπόλλωνας:
 εὐχὴ γονιοῦ γιὰ τίμα πράξη τοῦ παιδιοῦ του
 εὐήκοα πάντοτε τὴ δέχεται ὁ Θεός.

Νίκωνας :

Ἄς ἔχει ἡ Σαλαμίνα δίκαιον ἔπαινο

- κι' ἄς ρίξει μέρος ἀπ' τὰ τείχη της καθῶς
θὰ μπαίνει ὁ γιλιό σου.
- Γόλογος : Εὐχαριστῶ γιὰ τις εὐχές σου, Νίκωνα.
Νίκη ἀθλητῆ, νίκη λαοῦ.
- Νίκωνας : Καὶ νίκη τῆς πατρίδας· γιὰτι πατρίδα εἶν' ὅλα:
λαὸς κι' ἀρχόντοι καὶ παρὸν καὶ μέλλον
κι' ὅλο τὸ παρελθόν, μὲ τὰ χωράφια
καὶ μὲ τις θάλασσες, τὰ δάση, τοὺς ναΐ, τὰ σπίτια.
- Χορὸς Ἀθλητῶν: Τῆ νίκη θὰ ἐπαινέσω
τοῦ Πάφριου Σώπατρου,
τοῦ μελωδίας κυπριακῆς
στ' ὄργανο τὴν κινύρα
παίζοντας κέρδισε
κι' ἀνακηρύκτηρε ἄξια
πυθιονίκης.
- Νίκωνας : Ἦκουσμα ἐξάισιο φτάνει
ἀπὸ τοὺς ὄμιλους τῶν νέων.
- Γόλογος : Τιμητικὸ γιὰ τὸ νησί μας.
- Μιὰ Φωνή : Χαῖρε ὦ Κύπρος... (μουσική)
- Χορὸς Ἀθλητῶν: Λένε ὁ Κινύρας, βασιλιάς
κι' ἱερέας τῆς Ἀφροδίτης,
πρῶτος σὲ λύρα κυπριακῆ
μέλη ἀπ' τὰ πάθη τῆς καρδιάς
ἐπλεξε σὲ ρυθμὸ καινούριο
καὶ μελωδιὰν ἀβροή,
ποὺ νὰ μιλά γιὰ τῆς ζωῆς
τὰ ἐρωτικὰ παιγνίδια
καὶ τις χαρές.
- Νίκωνας : Πρῶτη χαρὰ γεννήτρα ὁ Ἔρωτας,
ποὺ τῆ ζωῆ μας διαωνίζει.
- Γόλογος : Καὶ δένει σπίτια, δένει πολιτεῖες.
(μουσική)
- Χορὸς Ἀθλητῶν: Τὸν ἔρωτα τοῦ σώματος
ἄμα τὸν μεταπλάθης
σ' ἔρωτα πνεύματος
διπλὰ κερδίζεις. (φεύγουν)
- Νίκωνας : Μὲ τὸ αἰσθημα σοφὰ μιλοῦν οἱ νέοι.
- Γόλογος : Ἡ λογικὴ πετιέται ἀπ' τὸ κεφάλι
ὅταν τὰ αἰσθήματα μᾶς λείψουν.
Κοίταξε, Νίκωνα, ὁ Ἱερομνήμονας γυρίζει
καὶ χαιρετᾷ παράξενα.
- Νίκωνας : Ἀνησυχία γεννᾷ τὸ φέροσμο του.
- Γόλογος : Ἀντίθετα. Χαρὰ τὸν περιλούζει,
κι' ἀδέξια, κοίταξε, πῶς περπατᾷ!
- Νίκωνας : Κοίτα, θαρρῶ παραδόξα ὁ χορὸς τῶν ἀθλητῶν

- ὀδεύει πρὸς τὸ στάδιο.
Κάτι ἀσυνήθιστο συμβαίνει καὶ παράξενο.
- Γόλγος :** Κάτι ποὺ δένει τοὺς ἀνθρώπους σὲ φιλία
καὶ συμμαχία μὲ τὸ θεὸ καὶ τοὺς ἀνθρώπους.
'Ἡ εἰρήνη στὴ φιλία μεθ' ἁ διπλά
καὶ ξεπερνᾷ σὲ πάθη καὶ τὸ Διόνυσο.
- Νίκωνας :** Βλέπω τοῦ γιουῦ σου ἡ νίκη μέθη
στὰ φρένα καὶ στὴ γλώσσα σοῦ χαρίζει.
- Γόλγος :** Τὸ δέχομαι. Πολὺ μὲ κολακεύεις
κ' ἄς μὴ τὸ λογαριάσουνε οἱ Θεοὶ σὰν περηφάνεια.
- Ἱερομνήμονας :** (μπαινοντας) Νίκωνα, χαῖρε. Τρίτη νίκη κέρδισεν ἡ Κύπρος.
'Ὁ Ἀρίστωνας ὁ γιός σου δάφνινο στεφάνι
στὸ καταρὸ μαῦρο μαλλί του τώρα φέρνει
καὶ τις ζητωκραυγὲς τοῦ κόσμου δέχεται
τὸ νεανικό του αὐτί.
- Νίκωνας :** Εὐχαριστίες ὀφείλουμε στὸ θεῖο Ἀπόλλωνα,
ποὺ προστατεύει τοῦ χοριοῦ καὶ τοῦ μυαλοῦ τὴν ἀσκησι,
καὶ τὴν καλλιγραμμία ψυχῆς καὶ σώματος
μὲ δάφνινο στεφάνι ἐπιβραβεύει.
- Γόλγος :** Ἡ Καρπασία μὲ δάφνινα κλαδιὰ
τὸν νικητὴν Ἀρίστωνα ἄς καλωσορίσει.
Νίκη ἀθλητῆ, νίκη λαοῦ.
- Ἱερομνήμονας :** Γόλγε, τὸ λόγο ξαναπές τον!
- Γόλγος :** Νίκη ἀθλητῆ, νίκη λαοῦ.
Γιατί...
- Ἱερομνήμονας :** Δὲ θέλω ἐξήγησι. Μοῦ δίνεις τὸ κλειδί.
- Νίκωνας :** Στὸ στάδιο πρέπει πιά νὰ τρέξω.
Τὸ μάτι τοῦ γονιοῦ σὲ τέτοιες ὥρες
διπλὴ τὴ δείχνει τὴ χαρὰ στὸ γιό,
γιατὶ γονιοῦ ἔπαινος εὐχὴ Θεοῦ.
- Γόλγος :** Τοὺς ἀθλητὲς θαρῶ νὰ συνοδεύουν
τὸ νικητὴ σου γιό.
- Ἱερομνήμονας :** Οἱ λέξεις ξεδιαλύνουνε καὶ βλέπω
τὸ νόημα καθαρά.
(μπαίνει ὁ Ἀρίστωνας μὲ ἄλλο Χορὸ Ἀθλητῶν)
- Νίκωνας :** Γυιέ μου, ἀκριβέ μου, πρώτη μου τιμὴ.
- Ἀρίστωνας :** Πατέρα, σοῦ φιλῶ τὸ χέρι
καὶ μακαρίζω σε ποὺ δύναμη ἔδωσες στὰ μέλη μου
καὶ πάθος γι' ἄμιλλα καὶ νίκη στὴν καρδιά μου φύτεψες.
- Νίκωνας :** Φιλῶ τὴ δάφνη στὰ μαλλιά σου, γυιέ μου ἀκριβέ μου,
κ' εὐχαριστῶ ποὺ λάμπρυνες τὸ σπάτι μου
κ' ἔγραψες τ' ὄνομά μου στοὺς αἰῶνες.
- Χορὸς Ἀθλητῶν :** Τὸν ἐπινίκιον ὕμνο ψάλλουμε
στὸν Κύπριο νικητὴ ποὺ κέρδισε

τὸ δρόμο τρέχοντας μὲ τὰ φτερὰ τοῦ Νοῦ τὰ ἰσόμετρα.
Θαυμάζανε τὰ μάτια τῆ γοργότητα,
γιατὶ κ' ἐτούτη χάρις ἔχει μεγάλη
σὰν τὸ ρυθμὸ καὶ σὰν τὴν ἁρμονία.

Ἀρίστωνας : Πρώτη τιμὴ καὶ δόξα εἶν' οἱ Θεοί.

Χορὸς Ἀθλητῶν : Ἡ κάθε νίκη πράξις ὥραία
καὶ στίς τιμὲς πρώτη τιμὴ.
Τὸ πρῶτο φύλλο δάφνης στὴ γενιά του,
τὸ δεύτερο στὴν πόλη ποὺ τὸν ἔθρεψε,
τὸ τρίτο φύλλο δόξα τῶν Ἑλλήνων,
τῶν Πανελλήνων αἰῶνες τῶν αἰώνων.

Ἱερομνήμονας : Τρεῖς νίκες νίκησαν οἱ Κύπριοι :
Ζωῖλος καὶ Σώπατρος κ' Ἀρίστωνας.
Νικήσετε σὲ μάχη ἀναίμακτη.
Νίκανα, Γόλγε... ἔξηγησα τὰ λόγια τοῦ Θεοῦ.

Νίκωνας : Ὡ Ἱερομνήμονα, στὴν τόση μας χαρὰ
χαρὰ ἄλλη μὴ προσθέσεις,
ἢ λύπη μὴ μᾶς πῆς ποὺ λιγοστεύει
τοῦτο τὸ κτύπο τῆς καρδιάς τὸν πὸ μεθυστικό.

Ἱερομνήμονας : Τὴν ἔξηγησι σᾶς λέω,
προσθέτοντας χαρὰ καινούργια στὴ χαρὰ σας,
ὁμαδικὴ χαρὰ.
Νίκη ἀπὸ μάχη ἀναίμακτη ζητᾷ ὁ χρησμός.

Νίκωνας : Τὸ νοιώσαμε τὸ δύσκολο αἴτημα.

Ἱερομνήμονας : Κι' ὁ Γόλγος λέει πῶς νίκη τοῦ ἀθλητῆ
νίκη λαοῦ εἶναι.

Γόλγος : Μὲ συμπαθᾶς ἂν λόγος περηφάνειας φαίνεται
τοῦτος ὁ λόγος μου.

Ἡ πρόθεσή μου ἀπλή καὶ ταπεινή,
τιμητικὴ γιὰ τὸ λαό, ἀφαιρῶντας
τὴν αἴγλη ἀπ' τὸ πρόσωπο τοῦ νικητῆ.

Ἱερομνήμονας : Ἡ ἄμιλλα μάχη τῶν κορμιῶν
εἶναι καὶ μάχη τῶν ψυχῶν
ἀναίμακτη μὲ κέρδος ἠθικὸ
δίχως θανάτους, δίχως λάφυρα.
Μιὰ μάχη εἰρηνικὴ ὁ ἀγῶνας
μὲ νίκη τῆς ψυχῆς.

Ἀρίστωνας : Μὲ σεβασμὸ ρωτῶ, πατέρα, τί σημαίνει
ὁ διάλογός σας τοῦτος.

Νίκωνας : Εἶπε ὁ χρησμός τοῦ Πύθιον Ἀπόλλωνα
«σὲ μάχη ἀναίμακτη ἂν νικήσῃ ἡ Κύπρος
δυὸ ψήφους στὸ συνέδριο θὰ κερδίσῃ».

Ὁ Ἱερομνήμονας ἔξηγᾷ τὰ λόγια τοῦ χρησμοῦ.

Ἱερομνήμονας : Κερδίστε, ἄντρες Κύπριοι, σὲ μάχη ἀναίμακτη.
Ἐκπρόσωποι τῆς Κύπρου, θὰ ὑποβάλλω

στοὺς ἀμφικτύονες πρότασι με βᾶσι τὸ χρησμὸ
κι' ἔσεις νὰ μῆτε στὸ θεσμὸ μας με δυὸ ψήφους.
Ἄμποτε κι' ἄλλα μέρη ἑλληνικά
με μάχη ἀναίμακτη δικαίωμα νὰ κερδίζανε
σ' ἀδελφικῆς συνεδριάσεις.
Καὶ τώρα θυσίαι με πλούσια σφάγια
χρωστᾶμε στοὺς θεοὺς
γιὰ τούτη τὴ μεγάλη μέρα.

Νίκωνας : Ἄς εὐλογεῖ ὁ Ἀπόλλωνας τὶς κεφαλῆς
τῶν βλασταριῶν μας νὰ τιμᾶνε πάντα
τὸ ἑλληνικὸ τους πνεῦμα.

Χορὸς Ἀθλητῶν: Εἰρήνη, ὁμότροπη τῆς εὐνομίας
σ' ἀποκαλοῦνε οἱ ποιητές.
Ἐμεῖς σ' ἀποκαλοῦμε
«Μητέρα τῶν Πάντων».

Plant
Protection
Division

ΓΕΩΡΓΟΙ!

Καταστρέψετε τὰ χόρτα στους κήπους σας με τὸ ζιζανιοκτόνον ἑπαφής.

"GRAMOXONE"

Ἀπαλλαγῆτε ἀπὸ τὰ χόρτα τῶν ΠΑΤΑΤΩΝ με τὸ εἰδικὸ ζιζανιοκτόνο

"GRAMONOL"

Καταπολεμῆστε τὲς Στάκτες στὰ λαχανικὰ καὶ στὰ δένδρα σας με

"MILCURB super"

ἢ **"NIMROD"**

Ἐξολοθρέψετε τὰ σιρηθίδια τῶν λαχανικῶν με τὸ χαμηλῆς τοξικότητος ἑπαστατικὸ πυρεθροειδὲς ἔντομοκτόνο

"CYMBUSH" 10 E.C.

Καταστρέψετε τὸν ψευδόκοκο — μυελὸν τῶν ἔσπεριδοειδῶν καὶ τὸν ἀλευρώδη τῶν λαχανικῶν με τὸ ἔντομοκτόνο

"ACTELLIC" 50 E.C.

Ἀπαλλαγῆτε ἀπὸ τὲς ἀφίδες — ψῶρες με τὸ εἰδικὸ ἀφιδοκτόνο

"PIRIMOR" 50 D.P.

Αὐξήστε τὴν παραγωγὴ σας στὲς ἀγκινάρες, σταφύλια, γκρέϊπ-φρουτ με τὴν ὁρμόνη

"ACTIVOL"

Ἐξαφανῆστε τὴν ποντίκα με τὸ εἰδικὸ ποντικοκτόνο.

"RATAK"

Ἐξολοθρέψτε τὴν ἄρκαστη, καλαμάγκρα—ἀρκοσιφούναρα με τὸ ἐκλεκτικὸ, διασυστηματικὸ ζιζανιοκτόνο

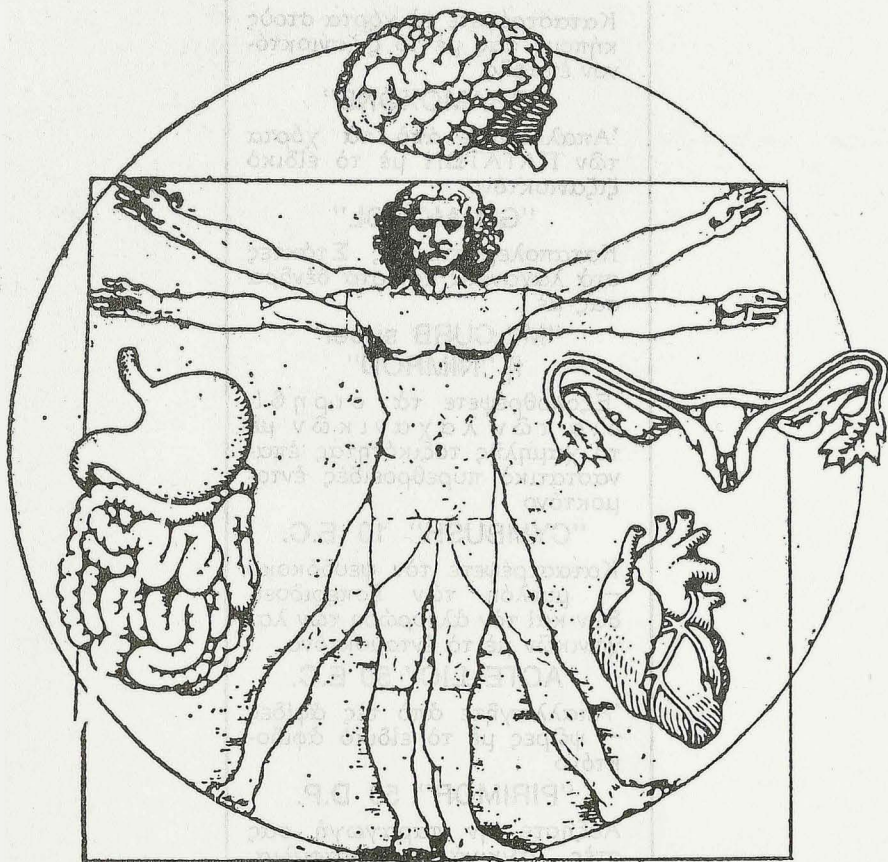
"FUSILADE"

For the many dimensions of anxiety

ATIVAN*

(lorazepam, Wyeth)

A single anxiolytic

provides deeper, more selective anxiolytic relief

**in both functional and organic disorders
with low-dosage safety
compatible with standard treatment regimens**

Wyeth International Limited
Philadelphia, Pa. 19101 U.S.A.

*trademark

ΠΑΓΚΥΠΡΙΑΚΗ

ΑΣΦΑΛΙΣΤΙΚΗ ΕΤΑΙΡΙΑ ΛΤΔ

΄Ασφάλεια — Συνέπεια — Σιγουριά

*** * ***

**Τιμούμε τ' όνομά μας
σεβόμαστε το δικό σας**

ΜΠΥΡΑ ΚΕΟ
η μπύρα σας... **ΚΕΟ**

